

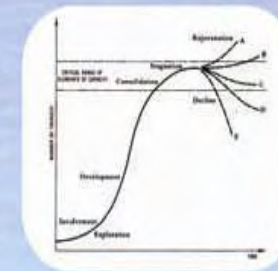
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ: "ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ - ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ"

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΛΗΘΕΥΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΛΗΘΕΥΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ
ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΑΛΕΞΙΟΣ ΚΑΝΤΑΗΣ

ΑΛΕΞΙΟΣ ΚΑΝΤΑΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: ΣΕΡΑΦΕΙΜ ΠΟΛΥΖΟΣ, ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΒΟΛΟΣ,
ΙΟΥΝΙΟΣ
2012

ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2012

ΑΛΕΞΙΟΣ ΚΑΝΤΛΗΣ

**ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΛΗΘΕΥΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ
ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ
ΠΕΡΙΟΧΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΕΠΑΛΗΘΕΥΣΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ
ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ**

του Αλεξίου Καντλή

Μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας
και Περιφερειακής Ανάπτυξης (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)

και υπό την επίβλεψη του κ. Σεραφείμ Πολύζου,

Επίκουρος Καθηγητής ΤΜΧΠΠΑ (Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας)

*κατατέθηκε στο Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής
Ανάπτυξης της Πολυτεχνικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, στα πλαίσια
ολοκλήρωσης του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) με γνωστικό
αντικείμενο «ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ»*

Βόλος, Ιούνιος 2012

*Αφιερώνεται στην οικογένειά μου και
σε όσους πιστεύουν σε εμένα*

“Δεν υπάρχει μεγαλύτερη χαρά από το να αισθάνεται κανείς δημιουργός.
Ο θρίαμβος της ζωής εκφράζεται με την δημιουργία”.

Henri Bergson, Γάλλος φιλόσοφος, 1859-1941, Νόμπελ 1927

ΣΥΝΤΟΜΗ ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ελλάδα αποτελεί έναν από τους πλέον περιζήτητους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως. Γεγονός που έχει ως συνέπεια να καταστεί ο τουρισμός ως ένας από τους ισχυρότερους κλάδους της χώρας με ιδιαίτερη συμβολή στην οικονομική και περιφερειακή ανάπτυξη. Με στόχο την διερεύνηση της εξέλιξης του ελληνικού τουρισμού τα τελευταία 30 χρόνια, καθώς και τη διερεύνηση των μελλοντικών τάσεων του, στην παρούσα διπλωματική εργασία χρησιμοποιείται η θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών του Butler. Ειδικότερα, προσδιορίζεται το στάδιο του κύκλου ζωής που βρίσκεται κάθε νομός της Ελλάδας με βάση την παραπάνω θεωρία (εξερεύνηση, εμπλοκή, ανάπτυξη, εδραίωση, μαρασμός, πτώση ή αναζωογόνηση) και γίνεται εφαρμογή στατιστικού υποδείγματος για την προσέγγιση της καμπύλης S της θεωρίας του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών. Τέλος, εξάγονται συμπεράσματα σχετικά με τις κατευθύνσεις που πρέπει να υιοθετηθούν στο πλαίσιο της τουριστικής πολιτικής που εφαρμόζεται στην Ελλάδα, τα οποία προκύπτουν από την ανάλυση που προηγήθηκε.

Λέξεις Κλειδιά: τουρισμός, κύκλος ζωής τουρισμού, υπόδειγμα Butler, περιφερειακή ανάπτυξη.

ABSTRACT

Greece is one of the most famous tourist destinations worldwide. As a result, the tourism sector is highly important in national economy, with a great contribution to economic and regional development. This thesis investigates the evolution of Greek tourism over the last 30 years as well as its future trends, by adopting the Tourism Area Life Cycle of Butler. More specifically, according to this model, the stage of life-cycle (exploration, involvement, development, consolidation, stagnation, decline or rejuvenation) is determined in each prefecture of Greece while a statistical econometric model is used in order to approximate the curve S of the model in each destination. Finally, based on the above analysis, conclusions are drawn on the directions that should be adopted in a national tourism policy.

Keywords: Greek tourism, tourism area life cycle, econometric model, regional development.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η διεκπεραίωση μιας μεταπτυχιακής διπλωματικής διατριβής αποτελεί μια επίπονη διαδικασία για αυτόν που την αναλαμβάνει. Όμως, στην προσπάθεια του αυτή, η συμβολή κάποιων ανθρώπων είναι τέτοια που του ελαφρύνουν λίγο το φορτίο της προσπάθειας. Στο σημείο αυτό, νιώθω την ανάγκη να ευχαριστήσω κι εγώ, ένα σύνολο ανθρώπων που με τον τρόπο τους συνέβαλαν στην εκπόνηση και στην επιτυχή ολοκλήρωση αυτής της διπλωματικής.

Καταρχήν, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Πολύζο Σεραφείμ για την εμπιστοσύνη που έδειξε στον πρόσωπο μου όταν ανέλαβα αυτή τη διπλωματική εργασία. Επιπλέον, και για τις πολύτιμες συμβουλές του, την γνώση, την εμπειρία και τον αρκετό χρόνο που διέθεσε κατά τη διάρκεια των τελευταίων πέντε μηνών. Οι συζητήσεις μαζί του για δεύτερη φορά, μιας και ήταν επιβλέπων και στην προπτυχιακή μου διπλωματική εργασία, αποτελούν οδηγό για το πώς ένας δάσκαλος – ερευνητής μπορεί να αναζωογονήσει την σπίθα της έρευνας που είχε σβηστεί πριν πέντε χρόνια.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους υπαλλήλους της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής, για την άμεση αποστολή των στατιστικών στοιχείων που χρησιμοποιήθηκαν για την διεκπεραίωση της εργασίας.

Επιπλέον, θα ήθελα να ευχαριστήσω τη βιβλιοθηκονόμο του Τμήματος, Εύη Κολοβού για τις συμβουλές της στην αναζήτηση της βιβλιογραφίας αλλά και για την πολύτιμη συνεισφορά της σε όλη την διάρκεια των σπουδών, καθώς και τον φίλο μου, Τριαντάφυλλο Πνευματικό, υποψήφιο διδάκτορα του τμήματος για την συνεισφορά του στην χρήση του SPSS, αλλά και τις πολύτιμες συμβουλές του στην επεξεργασία των στατιστικών στοιχείων και τη συγγραφή του κειμένου.

Τέλος, θα ήθελα ιδιαίτερα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου και σε όσους πιστεύουν στις δυνατότητές μου (συγγενείς, φίλους, συναδέλφους), στους οποίους αφιερώνω το προϊόν της προσπάθειας μου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σελ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	3
1.1. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ	3
1.2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ	5
1.3. Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	8
1.4. Η ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	11
1.5. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΓΟΡΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	13
1.6. ΟΙ ΔΙΑΦΑΙΝΟΜΕΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	17
1.6.1 Η ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	17
1.6.2 Η ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟΝ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	18
1.6.3 Η ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ	24
2.1. ΓΕΝΙΚΑ	24
2.2. ΣΤΑΤΙΚΑ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ	24
2.3. ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ	28
2.3.1. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ...	29
2.3.2 ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΑ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ	34
2.4. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	39
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ	41
3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	41
3.2. ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ	42
3.3. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΛΛΟΥΣ ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΘΕΩΡΙΑ	44
3.4. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	46
3.5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	49
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	50
4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ	50
4.2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ	51
4.2.1 ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ	51
4.2.2 ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	52
4.2.3 ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ	54

4.2.4 ΘΕΣΣΑΛΙΑ.....	55
4.2.5 ΗΠΕΙΡΟΣ.....	56
4.2.6 ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ.....	57
4.2.7 ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ.....	58
4.2.8 ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ.....	59
4.2.9 ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ.....	60
4.2.10 ΑΤΤΙΚΗ.....	61
4.2.11 ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ.....	62
4.2.12 ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ.....	63
4.2.13 ΚΡΗΤΗ.....	64
4.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	67
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	71
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	89

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Σελ.

Πίνακας 1.1: Αφίξεις αλλοδαπών τουριστών στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης	5
Πίνακας 1.2: Η συμβολή του τουρισμού σε ΑΕΠ, απασχόληση, εμπορικό ισοζύγιο...	6
Πίνακας 1.3: Η συμβολή του τουρισμού στο εμπορικό ισοζύγιο	7
Πίνακας 1.4: Αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών ανά Περιφέρεια	9
Πίνακας 1.5: Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών ανά Περιφέρεια	10
Πίνακας 1.6: Πληρότητα καταλυμάτων ανά Περιφέρεια (%).....	11
Πίνακας 1.7: Αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα ανά μήνα (%)	12
Πίνακας 1.8: Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα ανά μήνα (%).....	12
Πίνακας 1.9: Οι επιδόσεις της Ελλάδας συγκριτικά με τους κυριότερους διεθνείς ανταγωνιστικούς προορισμούς	14
Πίνακας 1.10: Η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουρισμού και επιλεγμένων διεθνών ανταγωνιστών.....	15
Πίνακας 1.11: Ποσοστιαία κατανομή ταξιδιών εσωτερικού τουρισμού ως προς το σύνολο των ταξιδιών στην ΕΕ-27.....	20
Πίνακας 1.12: Μέση δαπάνη ταξιδιών εσωτερικού τουρισμού στην ΕΕ-27 (2010)....	22
Πίνακας 4.1: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	52
Πίνακας 4.2: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Κεντρική Μακεδονία	53
Πίνακας 4.3: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Δυτική Μακεδονία.....	54
Πίνακας 4.4: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Θεσσαλία.....	55
Πίνακας 4.5: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Ήπειρο	56
Πίνακας 4.6: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για τα Ιόνια Νησιά	57
Πίνακας 4.7: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Δυτική Ελλάδα	58
Πίνακας 4.8: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Στερεά Ελλάδα	59
Πίνακας 4.9: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Πελοπόννησο..	61

Πίνακας 4.10: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Αττική.....	62
Πίνακας 4.11: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για το Βόρειο Αιγαίο...	62
Πίνακας 4.12: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για το Νότιο Αιγαίο	63
Πίνακας 4.13: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Κρήτη	64
Πίνακας 4.14: Στάδιο εξέλιξης κάθε νομού της Ελλάδας	66

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ & ΣΧΗΜΑΤΩΝ Σελ.

Γραφήματα

Γράφημα 1.1: Άμεση συνεισφορά του τουρισμού στο ΑΕΠ της Ελλάδας.....	8
Γράφημα 1.2: Εποχικότητα τουριστικής ζήτησης, Ελλάδα και Μ.Ο ανταγωνίστριων χωρών, 2009.....	16
Γράφημα 1.3: Η επίπτωση της οικονομικής κρίσης σε μεγάλους τουριστικούς προορισμούς (2007 - 2009)	18
Γράφημα 1.4: Ποσοστιαία κατανομή ταξιδιών εσωτερικού τουρισμού ως προς το σύνολο των ταξιδιών στην ΕΕ-27.....	21

Σχήματα

Σχήμα 2.1: Ζώνες Διαμονής σ' ένα παραθαλάσσιο θέρετρο	25
Σχήμα 2.2: Ψυχαγωγικό κέντρο (ΨΚ) και Επιχειρηματικό κέντρο (ΕΚ) στην Ατλάντα.....	26
Σχήμα 2.3: Αστική μορφολογία ενός αντιπροσωπευτικού βρετανικού παραθαλάσσιου θέρετρου.....	26
Σχήμα 2.4: Υπόδειγμα ολοκληρωμένης ανάπτυξης παράχθιου θέρετρου.....	27
Σχήμα 2.5: Υπόδειγμα αστικού τουριστικού χώρου των νησιών της Καραϊβικής.....	28
Σχήμα 2.6: Υποθετικός κύκλος ζωής μιας τουριστικής περιοχής	30
Σχήμα 2.7: Τα στάδια του κύκλου ζωής και τα χαρακτηριστικά τους	33
Σχήμα 2.8: Στάδια «Τουριστικοποίησης» (touristisation) ενός παραδοσιακού ψαράδικου-αγροτικού χωριού της Μάλτας	35
Σχήμα 2.9: Μορφολογική εξέλιξη των παραθαλάσσιων θερέτρων του κόλπου του Μεξικού.....	36
Σχήμα 2.10: Δοκιμαστικό υπόδειγμα παράχθιου θερέτρου.....	37
Σχήμα 2.11: Υποθετική μορφολογική μετατροπή ενός τυπικού παραθαλάσσιου θέρετρου.....	39

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΑΚΡΩΝΥΜΙΩΝ & ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΩΝ

ΑΕΠ	:	Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν
Ε.Ε.	:	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΛ. ΣΤΑΤ	:	Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία
ΕΟΤ	:	Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού
ΗΠΑ	:	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
ΜΚΔ	:	Μέση Κατά Κεφαλή Δαπάνη
UNWTO	:	World Tourism Organization Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού
WEF	:	World Economy Forum Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ
WTTC	:	World Travel & Tourism Council Παγκόσμιο Συμβούλιο Ταξιδιών και Τουρισμού

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο τουρισμός αποτελεί μια παγκόσμια βιομηχανία η οποία αναπτύσσεται διαρκώς και με ταχύτετους ρυθμούς. Νέοι προορισμοί εμφανίζονται στο χάρτη της διεθνούς τουριστικής αγοράς και παραδοσιακοί προορισμοί παρακμάζουν, ενώ παράλληλα, νέες μορφές τουρισμού και καινοτομικά τουριστικά προϊόντα παρουσιάζονται, προκειμένου να ικανοποιήσουν τις ολοένα αυξανόμενες ανάγκες και απαιτήσεις των σύγχρονων πολυκινητρικών τουριστών (Τσάρτας 1996).

Η ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα, καθώς και στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες της Μεσογείου παρουσίασε μια δυναμική πορεία μετά το 1950. Από το 1970 κι έπειτα η τουριστική βιομηχανία γνώρισε στις χώρες αυτές μία μαζική εντατικοποίηση και ο αριθμός των τουριστών αυξήθηκε σημαντικά. Σήμερα, ένας σημαντικός αριθμός χωρών και περιφερειών έχουν επιλέξει τον τουρισμό ως στρατηγικό τομέα για την τοπική ή περιφερειακή ανάπτυξη. Η τουριστική βιομηχανία, ως ένας από τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους στην παγκόσμια κλίμακα κλάδους, δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, ιδίως σε στρώματα της αγοράς εργασίας που βρίσκονται σε μειονεκτική θέση (Polyzos et al 2007). Για την Ελλάδα, ο τουρισμός αποτελεί έναν ιδιαίτερα σημαντικό κλάδο της οικονομίας, καθώς συμβάλλοντας στην ενίσχυση της οικονομικής και περιφερειακής ανάπτυξης, θεωρείται ως η «ατμομηχανή» της ελληνικής οικονομίας με αυξανόμενη σημασία τα τελευταία τριάντα χρόνια (Πολύζος 2002, Polyzos and Sdrolias 2006).

Το θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας εργασίας βασίζεται στη θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών, όπως προτείνεται από τον Butler (1980), τον Haywood (1986) και τους Gonçaves και Aguas (1997), ενώ παράλληλα γίνεται εφαρμογή μιας στατιστικής προσέγγισης. Κατά τον Butler (2006), ο κύκλος ζωής ενός τουριστικού προορισμού περιλαμβάνει φάσεις από τις οποίες περνά η τουριστική ανάπτυξη ενός προορισμού. Σε κάθε μία από τις φάσεις αυτές είναι δυνατόν να επέμβουν οι υπεύθυνοι φορείς για την τουριστική ανάπτυξη με συγκεκριμένα σχέδια και να σταματήσουν ή να τροποποιήσουν την «φυσιολογική» εξελικτική πορεία του

μέσω συγκεκριμένων σχεδίων και αποφάσεων που θα αναλάβουν να πραγματοποιήσουν (Middleton και Hawkins 2004)

Στην παρούσα διπλωματική εργασία διερευνάται η δυνατότητα εφαρμογής της θεωρίας του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών (εξερεύνηση, εμπλοκή, ανάπτυξη, εδραίωση, μαρασμός, πτώση ή αναζωογόνηση) μέσω της εξέλιξης του αριθμού των επισκεπτών στα τουριστικά καταλύματα για την περίοδο 1980 – 2010 σε επίπεδο νομού.

Η διάρθρωση της παρούσας εργασίας είναι η ακόλουθη: αποτελείται από την Εισαγωγή και πέντε κεφάλαια. Στο Κεφάλαιο 1, γίνεται μια περιγραφή της εξέλιξης του τουρισμού στην Ελλάδα τα τελευταία τριάντα χρόνια.

Το Κεφάλαιο 2 παρουσιάζονται δύο είδη υποδειγμάτων που απεικονίζουν τη μορφολογία ή/και την εξέλιξη των τουριστικών θέρετρων και τα οποία διακρίνονται σε στατικά υποδείγματα και εξελικτικά υποδείγματα. Στα εξελικτικά υποδείγματα ανήκει και η θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών.

Στο Κεφάλαιο 3 γίνεται μια βιβλιογραφική επισκόπηση των κυριότερων σημείων της θεωρίας του Butler που έχουν επιδειχθεί κριτική και τα οποία θα αποτελέσουν τον οδηγό για τον προσδιορισμό του στατιστικού υποδείγματος που πρόκειται να υιοθετηθεί.

Στο Κεφάλαιο 4, επιλέγεται το στατιστικό υπόδειγμα που πρόκειται να διερευνήσει την εξέλιξη του ελληνικού τουρισμού την περίοδο 1980 – 2010. Υιοθετήθηκε πολυωνυμική εξίσωση τρίτου βαθμού η οποία θεωρείται ένα ευέλικτο μη γραμμικό υπόδειγμα ικανό να περιγράψει τη θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών, εφόσον χρησιμοποιηθεί ως απλό υπόδειγμα παλινδρόμησης.

Τέλος, στο Κεφάλαιο 5 θα γίνει εξαγωγή συμπερασμάτων που αφορούν κατά πόσον μπορεί να επαληθευτεί η θεωρία του Butler στην Ελλάδα, καθώς επίσης εάν μπορούν να υποδειχθούν προτάσεις τουριστικής πολιτικής από τις αναλύσεις των ποσοτικών στοιχείων (Κεφάλαια 1 και 4) και των ποιοτικών παραμέτρων (Κεφάλαια 2 και 3) που παρουσιάστηκαν σε αυτή την εργασία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΤΟ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1.1. Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Η Ελλάδα είναι μια χώρα που λόγω και των γενικότερων οικονομικών-πολιτικών συνθηκών του παρελθόντος άργησε αρκετά να αναπτύξει τον τουρισμό της. Αν και ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ) είχε ξεκινήσει διαφημιστική καμπάνια ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του '50 (Κουζέλης 2002), στην ουσία, η τουριστική ανάπτυξη της χώρας ξεκίνησε αρκετά αργότερα, κάπου στα τέλη της δεκαετίας του '60. Ο λόγος βέβαια ήταν προφανής. Την εποχή εκείνη περίπου, επεκτείνονται οι αεροπορικές μετακινήσεις και ξεκινά η μαζικότητα των καλοκαιρινών διακοπών. Έτσι, η Ελλάδα, ως χώρα που διακρίνεται για τα φυσικά και περιβαλλοντικά της προσόντα (ήλιος και θάλασσα), αναπόφευκτα διεκδίκησε και κατάφερε να αποκτήσει το δικό της μερίδιο στην τουριστική αγορά.

Αναμφίβολα, οι δεκαετίες που ακολούθησαν υπήρξαν πολύ σημαντικές για την ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα. Στον Πίνακα 1.1 αποτυπώνεται η αύξηση των αφίξεων των αλλοδαπών τουριστών στη χώρα¹ που μετά τη δεκαετία του '60 υπήρξε ραγδαία, ακολουθώντας σχεδόν γεωμετρική πρόοδο. Χαρακτηριστικά, από 399.438 που ήταν οι αφίξεις το 1960, το 1970 έφτασαν τις 1.609.210, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 303%. Και η αύξηση αυτή συνεχίστηκε και τις επόμενες δεκαετίες: 300% περίπου από το 1970 έως το 1980, 85% περίπου από το 1980 έως το 1990, 40% περίπου από το 1990 έως το 2000 ενώ η πρώτη δεκαετία του 2000 έκλεισε με 20% αύξηση σε σχέση με το 1990. Ο πληθυσμός που επισκέπτεται στην Ελλάδα ξεπερνά τα 14 εκατομμύρια ήδη από το 2006.

Όσον αφορά στην προέλευση των αλλοδαπών τουριστών που προσελκύει η Ελλάδα, η πλειονότητα αυτών διαχρονικά είναι Βρετανοί και Γερμανοί. Αμέσως

¹ Δεν περιλαμβάνονται οι αφίξεις από την Αλβανία καθώς επίσης και οι αφίξεις από τις κρουαζιέρες

επόμενες χώρες προέλευσης είναι η Ιταλία, οι Σκανδιναβικές² και οι Κάτω Χώρες³, ενώ αρκετά σημαντικός είναι και ο αριθμός των Γάλλων υπηκόων. Από την άλλη πλευρά, η προσέλευση των Αμερικανών πολιτών (και ειδικά της βορείου Αμερικής), αφού διένυσε μια περίοδο φθίνουσας πορείας από το 1970 και μετά, το 2002 άρχισε να ανακάμπτει ξανά, αλλά χωρίς και πάλι να υπερβαίνει σημαντικά τα επίπεδα της δεκαετίας του '70 (Πίνακας 1.1).

Βέβαια, η ραγδαία ανάπτυξη που γνώρισε ο τουρισμός της Ελλάδας δεν είχε μόνο θετικές επιπτώσεις. Πέραν της θετικής συμβολής στην οικονομία και την απασχόληση της χώρας, η άναρχη και απρογραμματίστη «έκρηξη» του τουρισμού που έλαβε χώρα στην Ελλάδα τις τελευταίες δεκαετίες είχε επίσης και πολλές δυσμενείς επιπτώσεις. Εποχικότητα, γεωγραφική ανισοκατανομή, κορεσμός και υποβάθμιση των παράκτιων και νησιωτικών περιοχών, μονοκαλλιέργεια τουριστικού προϊόντος, είναι μερικά μόνο από τα αρνητικά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον τουρισμό της Ελλάδας, ως αποτέλεσμα της απρογραμματίστης και άνευ σχεδιασμού ανάπτυξης του τουρισμού στη χώρα κατά τις τελευταίες δεκαετίες (Τσάρτας 2010).

Έτσι, η Ελλάδα καλείται σήμερα να αλλάξει το τουριστικό της προφίλ και να άρει τις δυσμενείς επιπτώσεις που προκλήθηκαν στο παρελθόν, προκειμένου να καταφέρει όχι απλά να διατηρήσει αλλά και να αυξήσει περαιτέρω το μερίδιό της στην τουριστική αγορά. Η Ελλάδα καλείται επίσης να διευρύνει την εποχική και γεωγραφική «στενότητα» του τουρισμού της, αλλά και να διαφοροποιήσει την προσφορά του τουριστικού προϊόντος της, που έως πρότινος βασιζόταν στην προσφορά «ήλιου και θάλασσας» και αρχαιολογικών χώρων. Βέβαια, στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί ότι τα τελευταία χρόνια έχουν υπάρξει κάποια σημάδια αλλαγής στο τουριστικό σκηνικό της χώρας, με την Πολιτεία να έχει ξεκινήσει να δίνει όλο και μεγαλύτερο βάρος στην ανάπτυξη των ειδικών και εναλλακτικών μορφών τουρισμού (Τσάρτας 2010). Παρ' όλα αυτά, η αλήθεια είναι ότι οι προσπάθειες αυτές δεν είναι ακόμη ικανές να αντιστρέψουν οριστικά το κλίμα που διαμορφώθηκε μετά από ένα τόσο παρατεταμένο διάστημα απουσίας σχεδιασμού, κι έτσι η χώρα έχει πολύ δρόμο να διανύσει ακόμη μέχρι την αισθητή αναβάθμιση των τουριστικών προορισμών και προϊόντων της.

² Νορβηγία, Δανία, Φινλανδία, Ισλανδία, Σουηδία

³ Βέλγιο, Ολλανδία και Λουξεμβούργο

Πίνακας 1.1: Αφίξεις αλλοδαπών τουριστών στην Ελλάδα ανά χώρα προέλευσης

Έτος	Ηνωμένο Βασίλειο	Γερμανία	Ιταλία	Γαλλία	ΗΠΑ	Σκανδιναβικές Χώρες	Κάτω Χώρες	Σύνολο Αφίξεων
1960	40.756	40.299	15.961	30.221	75.306	10.472	10.471	399.438
1970	166.904	142.702	76.215	115.977	304.681	50.738	44.410	1.609.210
1980	768.215	692.961	197.006	299.791	288.647	528.689	249.966	4.795.900
1990	1.647.361	1.922.029	620.766	565.407	273.849	871.042	697.506	8.873.310
2000	2.772.256	2.395.185	823.245	602.353	218.731	1.295.149	987.227	12.378.282
2001	2.932.342	2.345.440	889.925	726.816	164.689	1.241.973	1.108.988	13.019.202
2002	2.858.360	2.510.849	805.008	735.568	146.754	1.137.443	1.079.423	12.924.261
2003	3.008.382	2.267.063	865.730	714.821	148.751	1.020.805	1.020.675	12.850.835
2004	2.869.737	2.189.222	898.208	621.407	161.398	996.903	986.547	12.118.693
2005	2.718.721	2.241.942	1.128.508	676.658	305.840	965.945	1.067.353	13.287.266
2006	2.615.836	2.267.961	1.187.598	712.131	358.624	1.213.372	1.211.833	14.447.528
2007	2.508.651	2.711.662	1.251.779	991.117	617.478	974.793	1.166.570	15.940.212
2008	2.278.014	2.469.151	1.099.983	910.021	612.825	1.058.393	1.202.823	15.683.943
2009	2.112.149	2.364.486	935.011	962.435	531.276	1.109.470	1.008.472	14.668.654
2010	1.802.203	2.038.871	843.613	868.346	498.301	914.233	886.586	14.765.407
2011	1.758.093	2.240.481	938.232	1.149.388	484.708	973.151	1.021.823	16.016.002
Μερίδια Αγοράς (%)								
1960	10,2	10,1	4,0	7,6	18,9	2,6	2,6	56,0
1970	10,4	8,9	4,7	7,2	18,9	3,2	2,8	56,0
1980	16,0	14,4	4,1	6,3	6,0	11,0	5,2	63,1
1990	18,6	21,7	7,0	6,4	3,1	9,8	7,9	74,4
2000	22,4	19,3	6,7	4,9	1,8	10,5	8,0	73,5
2001	22,5	18,0	6,8	5,6	1,3	9,5	8,5	72,3
2002	22,1	19,4	6,2	5,7	1,1	8,8	8,4	71,8
2003	23,4	17,6	6,7	5,6	1,2	7,9	7,9	70,4
2004	23,7	18,1	7,4	5,1	1,3	8,2	8,1	72,0
2005	20,5	16,9	8,5	5,1	2,3	7,3	8,0	68,5
2006	18,1	15,7	8,2	4,9	2,5	8,4	8,4	66,2
2007	15,7	17,0	7,9	6,2	3,9	6,1	7,3	64,1
2008	14,5	15,7	7,0	5,8	3,9	6,7	7,7	61,4
2009	14,4	16,1	6,4	6,6	3,6	7,6	6,9	61,5
2010	12,2	13,8	5,7	5,9	3,4	6,0	6,0	53,2
2011	11,0	14,0	5,9	7,2	3,0	6,4	6,4	53,5

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

1.2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο τουρισμός τα τελευταία τριάντα χρόνια αποτελεί για την Ελλάδα έναν από τους σημαντικότερους πυλώνες ανάπτυξης, δημιουργίας εισοδήματος και απασχόλησης. Η

συμμετοχή του στο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) είναι σταθερά μεγαλύτερη από 15% (Πίνακας 1.2), ενώ κατά περιόδους έχει ξεπεράσει το 18%.

Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι ακόμα και εν μέσω οικονομικής κρίσης, το ποσοστό συμβολής της τουριστικής οικονομίας στο ΑΕΠ της Ελλάδας παραμένει σημαντικό, φτάνοντας το 15,3% για το 2010. Ωστόσο, τα έτη 2009 και 2010 παρουσίασαν υστέρηση τουριστικών μεγεθών σε σχέση με το 2008, κατά το οποίο τα μεγέθη ήταν υψηλότερα, όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.2.

Πίνακας 1.2: Η συμβολή του τουρισμού σε ΑΕΠ, απασχόληση, εμπορικό ισοζύγιο

	1990	2000	2008	2009	2010
ΑΕΠ	15,2%	15,9%	16,5%	15,2%	15,3%
Άμεση και έμμεση απασχόληση (% επί συνολικής απασχόλησης)	19,5%	19,8%	19,3%	18,5%	17,9%
Άμεση και έμμεση απασχόληση (σε χιλιάδες)	731,8	781	817,1	774,2	746,2

Πηγή: ΣΕΤΕ - επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Η συμβολή του τουρισμού στην απασχόληση είναι σημαντική, ιδίως στην περίοδο της οικονομικής κρίσης και της μεγάλης ανεργίας που παρατηρείται. Με δεδομένο το γεγονός ότι ο τουρισμός είναι εντάσεως εργατικού δυναμικού, παρατηρείται ότι σχεδόν ένας στους πέντε κατοίκους της χώρας απασχολείται άμεσα ή έμμεσα στον τουριστικό τομέα. Το 2010, η συνολική απασχόληση στην τουριστική οικονομία ανέρχεται σε 746.200 θέσεις εργασίας, προσεγγίζοντας το 17,9% των απασχολουμένων, όπως φαίνεται στον παραπάνω Πίνακα.

Σύμφωνα με μελέτη του Πανεπιστημίου Αιγαίου (2010), η απασχόληση στην τουριστική οικονομία μπορεί να αυξηθεί τουλάχιστον κατά 360.000 άτομα μέχρι το 2019, διαμορφώνοντας το μέγεθος της συνολικής απασχόλησης σε ένα επίπεδο ικανό να καλύψει το 100% των ανέργων του 2010. Επιπλέον, έκθεση του Παγκόσμιου Συμβουλίου Ταξιδιών και Τουρισμού (WTTC) (2012) αναφέρει ότι η συνολική συνεισφορά - επίδραση του τουρισμού στην απασχόληση ήταν περίπου 758.500 θέσεις το 2011 και εκτιμάται ότι μπορεί να αυξάνεται κατά 2,7% κατ' έτος για να φθάσει τις 966.000 θέσεις το 2021 αντιστοιχώντας στο 22,1% του συνόλου.

Επισημαίνεται ότι είναι σημαντική η συμβολή του τουρισμού στην κάλυψη του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου, αλλά μειώνεται ως ποσοστό του, λόγω της πολύ μεγαλύτερης αύξησης του πρώτου, σε σχέση με την αύξηση του δεύτερου.

Πίνακας 1.3: Η συμβολή του τουρισμού στο εμπορικό ισοζύγιο

	1990	2000	2009
Κάλυψη ελλείμματος εμπορικού ισοζυγίου	20,8%	45,9%	33,7%

Πηγή: ΣΕΤΕ - επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Υπολογίζεται ότι η τουριστική κατανάλωση επηρεάζει το 60% των κλάδων της ελληνικής οικονομίας, ενώ ο τουριστικός πολλαπλασιαστής εκτιμάται σε 2,184, το οποίο σημαίνει πως για κάθε Ευρώ που καταναλώνεται στον τουρισμό δημιουργείται υπερδιπλάσια δευτερογενής κατανάλωση στην υπόλοιπη οικονομία, όπως φαίνεται από την συμμετοχή στο εμπορικό ισοζύγιο.

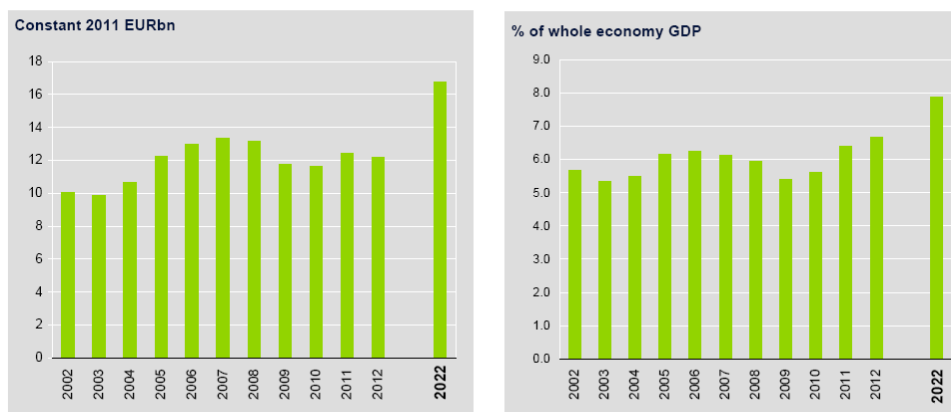
Η διεθνής και η ελληνική οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τον ελληνικό τουρισμό και μόνο το 2011 ήταν έτος ανάκαμψης, με σημαντική αύξηση των αφίξεων αλλοδαπών, κυρίως από τη Ρωσία και το Ισραήλ και με σχετική ανάκαμψη και των εσόδων. Όμως, είναι ανησυχητικό ότι η μέση κατά κεφαλήν δαπάνη (ΜΚΔ) παραμένει χαμηλή και το 2010 ανέρχεται σε 640€ έναντι 730€ που ήταν το 2008.

Θετικές προοπτικές του Ελληνικού τουρισμού διαγράφονται για την επόμενη δεκαετία, εάν ληφθεί υπόψη ότι ο παγκόσμιος τουρισμός συνεχίζει να αυξάνεται, όπως αναφέρεται στη μελέτη «Ελλάδα 10 χρόνια μπροστά» (McKinsey & Company 2012). Από τη μελέτη αυτή προκύπτουν δυνατότητες σημαντικής αύξησης τόσο των εσόδων, όσο και της απασχόλησης.

Θετικές προοπτικές, κατ' αρχήν, αναφέρονται και στην ετήσια έκθεση για την Ελλάδα του Παγκόσμιου Συμβουλίου Ταξιδιών και Τουρισμού (2012), όπου εκτιμάται ότι παρά την εμφανιζόμενη μείωση στην τελευταία διετία (Γράφημα 1.1) η συνεισφορά στο ΑΕΠ μπορεί να αυξηθεί στο 3,3% κατ' έτος για να φθάσει τα 42,2 δις Ευρώ το 2022 (19,8% του ΑΕΠ), από 32,2 δις Ευρώ σήμερα (16,5% του ΑΕΠ), λόγω της διεθνούς αύξησης του τουρισμού.

Γράφημα 1.1: Άμεση συνεισφορά του τουρισμού στο ΑΕΠ της Ελλάδας

GREECE: DIRECT CONTRIBUTION OF TRAVEL & TOURISM TO GDP

Πηγή: WTTC 2012

1.3. Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και σε προηγούμενα σημεία, μία από τις αρνητικές επιπτώσεις της άναρχης ανάπτυξης του ελληνικού τουρισμού κατά τις τελευταίες δεκαετίες ήταν και η άνιση γεωγραφική κατανομή των τουριστικών περιοχών στο σύνολο της χώρας. Συγκεκριμένα, στην Ελλάδα παρατηρείται μια χωρική υπερσυγκέντρωση του τουρισμού σε λίγες και συγκεκριμένες περιοχές, οι οποίες εντοπίζονται κατά κύριο λόγο στις ακτές και τα νησιά και όχι τόσο στην ενδοχώρα.

Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή του ελληνικού τουρισμού, όπως παρατηρείτε και στον Πίνακα 1.4, η συντριπτική πλειονότητα των τουριστών συγκεντρώνεται στο Νότιο Αιγαίο (Κυκλάδες και Δωδεκάνησα), την Κρήτη, τα Ιόνια Νησιά, την Κεντρική Μακεδονία και την Αττική. Δηλαδή, είτε στα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου, είτε στις μητροπολιτικές περιοχές της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης. Ακολουθούν οι Περιφέρειες της Πελοποννήσου, της Θεσσαλίας και της Δυτικής Ελλάδας με σχετικά μικρή διαφορά, ενώ στη συνέχεια η διαφορά μεγαλώνει με τις Περιφέρειες της Στερεάς Ελλάδας, της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, της Ηπείρου και του Βορείου Αιγαίου να ακολουθούν και τη Δυτική Μακεδονία να έρχεται τελευταία στην κατάταξη των Περιφερειών βάσει αφίξεων αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών.

Πίνακας 1.4: Αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών ανά Περιφέρεια

Περιφέρειες	1990	1995	2005	2006
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	377.274	403.829	589.664	567.407
Κεντρική Μακεδονία	858.572	983.632	1.560.266	1.681.539
Δυτική Μακεδονία	164.825	150.539	196.012	200.679
Ήπειρος	316.716	328.616	342.349	369.555
Θεσσαλία	425.647	513.317	788.201	781.834
Ιόνια Νησιά	503.223	577.844	1.002.743	1.007.220
Δυτική Ελλάδα	497.718	515.601	647.398	710.974
Στερεά Ελλάδα	470.471	459.045	568.569	597.069
Αττική	2.326.565	2.611.826	2.865.595	3.124.495
Πελοπόννησος	613.667	719.126	982.117	965.840
Βόρειο Αιγαίο	1.249.968	201.379	287.878	309.467
Νότιο Αιγαίο	1.156.115	1.622.581	1.849.125	1.812.175
Κρήτη	1.044.658	1.182.618	1.732.679	1.853.767
<i>Σύνολο Χώρας</i>	<i>8.880.419</i>	<i>10.269.953</i>	<i>13.412.596</i>	<i>13.982.021</i>

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ.

Σχεδόν στην ίδια λογική, όσον αφορά στη γεωγραφική κατανομή των διανυκτερεύσεων, η Κρήτη και το νησιωτικό σύμπλεγμα του Νοτίου Αιγαίου έρχονται πρώτοι με διανυκτερεύσεις που ξεπερνούν τα 15 εκατομμύρια, ακολουθούν τα νησιά του Ιονίου, η Αττική και η Κεντρική Μακεδονία και η κατάταξη ολοκληρώνεται από την Πελοπόννησο, τις Περιφέρειες Θεσσαλίας, Βορείου Αιγαίου, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, Δυτικής Ελλάδας, Στερεάς Ελλάδας και στη συνέχεια η Ήπειρος και η Δυτική Μακεδονία, που έρχονται ξανά τελευταίες στην κατάταξη. Μοναδική εξαίρεση αλλαγής στην ιεραρχία είναι η περίπτωση της Αττικής, η οποία ενώ έρχεται πρώτη σε αφίξεις τουριστών, με σχεδόν διπλάσια διαφορά από τα νησιά του Νοτίου Αιγαίου και της Κρήτης, οι διανυκτερεύσεις της, αντιστρόφως είναι υποδιπλάσιες από αυτές των Κυκλάδων, των Δωδεκανήσων και της Κρήτης. Αυτό φυσικά συμβαίνει καθώς η Αττική, και κυρίως η Αθήνα, αποτελεί μεταβατικό προορισμό, όπου η παραμονή διαρκεί ελάχιστα και σχεδόν αποκλειστικά για όσο χρονικό διάστημα κρίνεται απαραίτητο για την επίσκεψη των βασικών αρχαιολογικών χώρων της πρωτεύουσας (Πίνακας 1.5).

Πίνακας 1.5: Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών ανά Περιφέρεια

Περιφέρειες	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ανατολική Μακεδονία & Θράκη	1.305.557	1.152.272	635.272	1.536.703	1.543.865	1.654.973	1.759.226	1.754.483	1.608.332
Κεντρική Μακεδονία	4.020.445	3.384.878	5.425.294	5.246.823	5.966.191	7.153.293	7.891.536	7.891.793	7.715.656
Δυτική Μακεδονία	313.000	313.988	402.942	366.190	375.566	389.331	392.241	383.269	358.722
Ηπειρος	846.905	717.879	1.053.168	753.923	784.257	936.866	900.065	1.015.199	985.103
Θεσσαλία	1.432.216	1.330.239	1.769.621	1.949.851	1.828.356	1.957.952	1.983.379	2.111.634	2.016.096
Ιόνια Νησιά	4.217.666	4.260.136	6.762.201	7.074.696	7.028.971	7.522.757	7.381.425	7.457.180	7.291.096
Δυτική Ελλάδα	1.571.309	1.170.112	1.623.682	1.380.900	1.499.143	1.957.596	1.860.051	1.861.313	1.776.448
Στερεά Ελλάδα	1.694.380	1.178.852	1.548.724	1.395.279	1.427.199	1.762.551	1.643.172	1.767.856	1.702.703
Αττική	8.530.642	6.469.466	5.456.397	6.149.738	6.772.536	7.706.563	7.315.351	7.055.609	6.752.602
Πελοπόννησος	2.530.454	1.776.296	2.340.962	2.572.597	2.320.933	2.704.207	2.569.268	2.830.581	2.739.135
Βόρειο Αιγαίο	920.374	1.336.075	1.942.811	1.568.615	1.608.058	1.659.124	1.653.390	1.635.463	1.499.728
Νότιο Αιγαίο	11.794.698	13.049.870	17.561.192	12.768.980	13.172.260	14.690.087	14.546.143	14.636.435	15.905.635
Κρήτη	9.709.937	8.694.115	12.476.671	12.499.798	13.469.216	15.324.936	15.729.316	15.621.455	16.449.065
Σύνολο Χώρας	48.887.583	44.834.178	62.562.937	55.264.093	57.796.551	65.420.236	65.624.563	66.022.270	66.800.321

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

Όσον αφορά στην πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων (Πίνακας 1.6) ανά Περιφέρεια, και πάλι σε πλεονεκτικότερη θέση βρίσκονται οι Περιφέρειες που προσελκύουν το μεγαλύτερο μέρος των τουριστών. Συγκεκριμένα η πληρότητα των ξενοδοχείων στην Κρήτη, το Νότιο Αιγαίο και τα Ιόνια Νησιά ανέρχεται σε 75% περίπου. Ακολουθούν σε ποσοστό πληρότητας (περίπου 50%) οι Περιφέρειες Αττικής, Κεντρικής Μακεδονίας και Βορείου Αιγαίου, μετά έρχονται (με ποσοστό 40% περίπου) οι Περιφέρειες Δυτικής Ελλάδας, Θεσσαλίας, Ηπείρου και Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, έπονται οι Περιφέρειες Πελοποννήσου και Στερεάς Ελλάδας, ενώ για ακόμη μια φορά τελευταία έρχεται η Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, στην οποία η πληρότητα των ξενοδοχειακών καταλυμάτων ανέρχεται μόλις σε 32,8%. Τέλος, όσον αφορά στο μέσο όρο, δηλαδή στην πληρότητα που σημειώνεται σε επίπεδο χώρας, κρίνεται να υπογραμμιστεί ότι δεν κινείται σε απόλυτα ικανοποιητικά επίπεδα, αφού διαχρονικά, εκτός του έτους 2000, το ποσοστό του μέσου όρου δεν έχει καταφέρει να ξεπεράσει το 60%.

Πίνακας 1.6: Πληρότητα καταλυμάτων ανά Περιφέρεια (%)

Περιφέρειες	1990	1995	2000	2005	2006
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	47,75	41,08	44,20	39,80	40,70
Κεντρική Μακεδονία	52,83	54,37	58,61	50,40	53,20
Δυτική Μακεδονία	37,18	33,70	36,63	33,10	32,80
Ήπειρος	46,84	44,64	43,80	40,70	40,40
Θεσσαλία	47,72	39,93	42,06	39,50	40,60
Ιόνια Νησιά	67,91	69,20	76,43	78,50	75,50
Δυτική Ελλάδα	44,08	40,16	44,45	41,00	41,50
Στερεά Ελλάδα	38,88	34,63	34,53	36,10	36,00
Αττική	46,91	47,09	47,89	39,90	47,70
Πελοπόννησος	44,20	36,66	37,58	44,20	37,50
Βόρειο Αιγαίο	48,76	56,09	61,40	52,20	52,60
Νότιο Αιγαίο	77,55	70,97	82,32	73,50	76,90
Κρήτη	86,55	70,38	82,27	78,50	78,00
Σύνολο Χώρας	59,77	56,62	63,46	58,60	59,80

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

1.4. Η ΕΠΟΧΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, ο ελληνικός τουρισμός για αρκετές δεκαετίες αναπτύχθηκε στηριζόμενος σε ιδιαίτερα υψηλό βαθμό στο προϊόν «ήλιος και θάλασσα», δηλαδή σε ένα προϊόν που εκ των πραγμάτων δεν μπορεί να προσελκύσει επισκέπτες-τουρίστες καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου. Έτσι, ο ελληνικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από έντονη εποχικότητα ως αποτέλεσμα αυτού του συγκεκριμένου προσανατολισμού της χώρας προς τουριστικά προϊόντα που δεν μπορούν να προσφερθούν παρά μόνο κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών, ήταν

Για του λόγου το αληθές, όπως παρατηρείτε και στον Πίνακα 1.7, ο οποίος παρουσιάζει τις αφίξεις των αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών στα ξενοδοχεία της Ελλάδας ανά μήνα, οι μήνες με την υψηλότερη συγκέντρωση τουριστών είναι μόλις πέντε (5): Μάιος έως και Σεπτέμβριος, με τον Αύγουστο να εμφανίζει διαχρονικά τα υψηλότερα ποσοστά αφίξεων. Παρ' όλα αυτά, αξίζει να σημειωθεί ότι η έντονη εποχικότητα των αφίξεων κατά τους καλοκαιρινούς κυρίως μήνες φαίνεται να αμβλύνεται ελαφρά από το 2005 και μετά. Έτσι, ενώ και πάλι η υψηλότερη συγκέντρωση εξακολουθεί να εντοπίζεται από το Μάιο έως και τον Σεπτέμβριο, τα

ποσοστά των μηνών αυτών είναι ελαφρώς πιο μειωμένα σε σχέση με το παρελθόν, και σε όφελος φυσικά των υπόλοιπων (χειμερινών) μηνών του έτους.

Πίνακας 1.7: Αφίξεις αλλοδαπών και ημεδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα ανά μήνα (%)

Μήνες	1990	1995	2000	2005	2006
Ιανουάριος	1,98	1,84	1,52	3,29	3,33
Φεβρουάριος	2,04	1,86	1,42	3,36	3,49
Μάρτιος	2,75	2,37	2,62	4,94	4,80
Απρίλιος	6,46	6,47	5,58	6,70	7,17
Μάιος	10,91	11,16	11,19	10,42	10,10
Ιούνιος	13,43	13,74	13,86	12,20	12,09
Ιούλιος	16,45	16,60	18,63	15,25	14,92
Αύγουστος	19,22	18,58	17,87	16,09	15,56
Σεπτέμβριος	14,33	14,84	14,69	12,53	12,83
Οκτώβριος	7,86	8,42	8,15	7,88	7,65
Νοέμβριος	2,42	2,10	2,47	3,92	4,22
Δεκέμβριος	2,09	1,97	2,00	3,37	3,76
Σύνολο	100,00	100,00	100,0	100,00	100,00

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

Πίνακας 1.8: Διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών στα ξενοδοχειακά καταλύματα ανά μήνα (%)

Μήνες	1990	1995	2000	2005	2006
Ιανουάριος	1,98	1,84	1,76	1,58	1,62
Φεβρουάριος	2,04	1,86	1,75	1,64	1,69
Μάρτιος	2,75	2,37	2,40	2,50	2,31
Απρίλιος	6,46	6,47	4,75	3,87	4,45
Μάιος	10,91	11,16	10,98	10,14	9,78
Ιούνιος	13,43	13,74	13,84	13,84	14,03
Ιούλιος	16,45	16,60	17,79	18,82	18,99
Αύγουστος	19,22	18,58	19,59	21,51	20,62
Σεπτέμβριος	14,33	14,84	14,53	14,88	15,01
Οκτώβριος	7,86	8,42	8,68	7,54	7,44
Νοέμβριος	2,42	2,10	2,06	1,94	2,10
Δεκέμβριος	2,09	1,97	1,81	1,67	1,90
Σύνολο	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ

Επίσης, όσον αφορά στην κατανομή των διανυκτερεύσεων ανά μήνα, όπως παρατηρείται στον Πίνακα 1.8, και αυτές κινούνται στην ίδια λογική με τις αφίξεις, που σημαίνει ότι η πλειονότητα των διανυκτερεύσεων συγκεντρώνεται στους ίδιους πέντε (5) μήνες: από Μάιο έως Σεπτέμβριο, με τον Αύγουστο να είναι ο μήνας με το υψηλότερο ποσοστό διανυκτερεύσεων. Παρ' όλα αυτά, στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι ενώ από το 2005 και μετά η εποχικότητα των αφίξεων εμφανίζεται να αμβλύνεται ελαφρά, αντιθέτως η εποχικότητα των διανυκτερεύσεων οξύνεται. Προφανώς, αυτό συμβαίνει διότι οι αφίξεις που πραγματοποιούνται τους μήνες πέραν του καλοκαιριού αφορούν εξειδικευμένες επισκέψεις (επαγγελματικά ταξίδια, συνέδρια κλπ) και όχι διακοπές ή άλλου είδους τουρισμό που θα σήμαινε παρατεταμένη διαμονή στη χώρα.

1.5. Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΑΓΟΡΑ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Συγκρινόμενος σε παγκόσμιο επίπεδο, ο ελληνικός τουρισμός συνεχίζει να καταγράφει ικανοποιητικές επιδόσεις σε όρους εσόδων και πλήθους αφίξεων, παρά τα σοβαρά προβλήματα που έχει δημιουργήσει η διεθνής οικονομική κρίση, τόσο στο εσωτερικό, όσο και στο εξωτερικό της χώρας.

Ωστόσο, η Ελλάδα δεν ανταγωνίζεται πλέον μόνο προορισμούς όπως η Ιταλία και η Ισπανία. Τα τελευταία χρόνια νέοι τουριστικοί προορισμοί έχουν αναπτυχθεί - ενδεικτικά η Τουρκία και η Κροατία - που προσφέρουν παρόμοιο προϊόν με την Ελλάδα (ήλιος και θάλασσα, γιώτινγκ, κρουαζιέρα, κ.ά.), διεκδικώντας κατά κύριο λόγο μερίδιο από τις ίδιες τουριστικές αγορές που απευθύνεται και το ελληνικό τουριστικό προϊόν. Δηλαδή, απευθύνονται κυρίως σε τουρίστες από τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης και προσπαθούν να προσελκύσουν μαζικό τουρισμό, που συνεχίζει να αποτελεί για την Ελλάδα, το μεγαλύτερο τμήμα της τουριστικής πελατείας. Κύριο συγκριτικό πλεονέκτημα των ανταγωνιστών είναι το χαμηλό κόστος των παρεχόμενων υπηρεσιών και δευτερευόντως, η καλή ποιότητα των υπηρεσιών.

Επίσης, σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού (UNWTO), η ανταγωνιστικότητα της Ελλάδας το 2011 ήταν σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν, δεδομένης και της σημαντικής ανόδου άλλων ανταγωνιστικών προορισμών:

- 17η σε επίπεδο διεθνών αφίξεων και
- 19η σε επίπεδο εσόδων.

Τα στοιχεία του 2011 σε σχέση με τις κυριότερες ανταγωνίστριες χώρες της Μεσογείου φαίνονται στον Πίνακα 1.9.

Πίνακας 1.9: Οι επιδόσεις της Ελλάδας συγκριτικά με τους κυριότερους διεθνείς ανταγωνιστικούς προορισμούς

Ελλάδα - Ανταγωνιστές						
Δείκτες Απόδοσης 2011	Ελλάδα	Ισπανία	Κύπρος	Τουρκία	Αίγυπτος	Κροατία
Κατάταξη - Διεθνείς Αφίξεις	17η	4η	κάτω από την 50η	6η	26η	24η
Κατάταξη - Έσοδα	19η	2η	κάτω από την 50η	12η	33η	32η
Διεθνείς Αφίξεις 2011 (εκατ.)	16,4	56,7	2,4	29,3	9,5	9,9
% μεταβολή αφίξεων 2000 - 2011	32,3%	22,2%	-11,1%	205,2%	86,3%	86,8%
Έσοδα - 2011 δις USD	14,6	59,9	2,5	23,0	8,7	9,2
% μεταβολή εσόδων 2000-2011	58,7%	99,7%	31,6%	202,6%	102,3%	228,6%
Μέση κατά κεφαλή Δαπάνη ανά ταξίδι σε USD	890	1.056	1.042	785	916	929
Μερίδιο αγοράς παγκόσμια σε Αφίξεις	1,7%	5,8%	0,2%	3,0%	1,0%	1,0%
Μερίδιο αγοράς παγκόσμια σε Έσοδα	1,4%	5,8%	0,2%	2,2%	0,8%	0,9%

Πηγή: ΣΕΤΕ (<http://www.sete.gr/default.php?pname=GreekTourism2011&la=1>), επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ., UNWTO, World Economic Forum

Ωστόσο, ενώ η ανταγωνιστικότητα του τουριστικού κλάδου είναι σχετικά υψηλή (29η θέση στην παγκόσμια κατάταξη) συγκριτικά με τη θέση που καταλαμβάνει η χώρα στο Γενικό Δείκτη Ανταγωνιστικότητας (83η θέση στην παγκόσμια κατάταξη), είναι σχετικά χαμηλή αποτιμώμενη σε όρους διεθνών συγκρίσεων.

Ενδεικτικά στον Πίνακα 1.10 που ακολουθεί παρατίθεται η κατάταξη στο Δείκτη Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας για το 2010 γειτονικών μεσογειακών χωρών, σύμφωνα με το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ (Schwab 2010, Blanke and Chiesa 2011).

Πίνακας 1.10: Η ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουρισμού και επιλεγμένων διεθνών ανταγωνιστών

	Ισπανία	Κύπρος	Ιταλία	Ελλάδα
Δείκτης Ταξιδιωτικής και Τουριστικής Ανταγωνιστικότητας (παγκόσμια κατάταξη)	8η	24η	27η	29η
Γενικός Δείκτης Ανταγωνιστικότητας (παγκόσμια κατάταξη)	42η	40η	48η	83η

Πηγή: Schwab 2010, Blanke and Chiesa 2011

Μελέτη του ΣΕΤΕ (2010) περιγράφει ότι η χαμηλή ανταγωνιστικότητα του ελληνικού τουρισμού αποτελεί σοβαρή αδυναμία και αποδίδεται κατά κύριο λόγο στα διαρθρωτικά προβλήματα της τουριστικής οικονομίας και στην αναποτελεσματικότητα της τουριστικής πολιτικής ως προς τον εμπλουτισμό του τουριστικού προϊόντος και τη διαφοροποίηση της τουριστικής προσφοράς.

Είναι σημαντικό το γεγονός ότι η Ελλάδα δεν έχει κατορθώσει να διατηρήσει το μερίδιο της στην παγκόσμια και στην Ευρωπαϊκή αγορά, παρά το γεγονός ότι υπάρχει αύξηση στον αριθμό ταξιδιών και στην περιοχή της Νότιο-Ανατολικής Ευρώπης.

Το μερίδιο της παγκόσμιας αγοράς μειώνεται από 1,74% το 2008 σε 1,6% το 2010 και δυστυχώς, αντίστοιχα μειώνεται από 3,29% σε 3,15% το μερίδιο στην Ευρωπαϊκή αγορά.

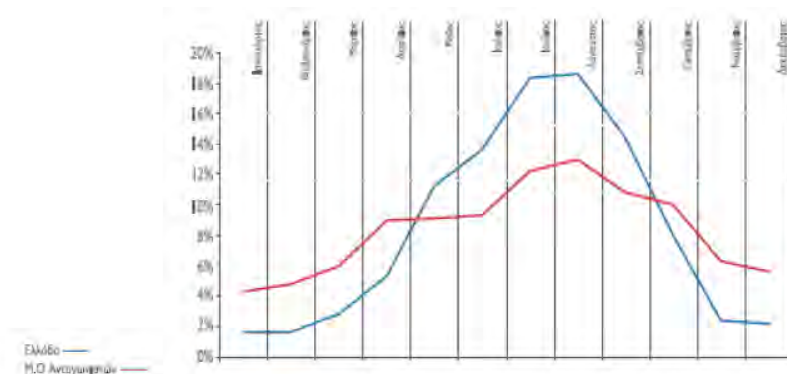
Ειδικότερα διαπιστώνονται τα εξής:

- Το βασικό κίνητρο του ταξιδιού προς την Ελλάδα εξακολουθεί να παραμένει «ο ήλιος και η θάλασσα» (sunlust). Αυτό σημαίνει ότι το ελληνικό τουριστικό προϊόν παραμένει τυπικά «μεσογειακό» και δεν έχει επιτύχει ακόμη να διαφοροποιηθεί, ώστε να αμβλύνει την εξάρτησή του από τον οργανωμένο παραθεριστικό τουρισμό και να επιμηκύνει την περίοδο ζήτησής του.
- Διατηρείται η εξάρτηση από τον οργανωμένο παραθεριστικό τουρισμό, η οποία χαρακτηρίζεται από χαμηλή τιμή πακέτου και χαμηλή συναλλαγματική απόδοση για τη χώρα – προορισμό και καθοριστική συγκέντρωση της ζήτησης στο χρόνο (υψηλή εποχικότητα) και στο χώρο (προορισμοί καθίστανται μόνο οι περιοχές που δέχονται ναυλωμένες πτήσεις).

- Εντοπίζονται ελλείψεις στη γενική υποδομή και τις μεταφορές (κυρίως περιφερειακά αεροδρόμια, αλλά και οδικό δίκτυο, λιμάνια, κατάσταση σιδηροδρόμων, ακτοπλοΐας, ανυπαρξία αερομεταφορέα για ναυλωμένες πτήσεις, κ.λπ.).

Η τουριστική κίνηση είναι έντονα εποχική, όπως φαίνεται στο επόμενο γράφημα 1.2, ενώ οι μέχρι σήμερα προσπάθειες που έχουν γίνει, δεν έχουν αποδώσει ώστε να επιτευχθεί άμβλυνση της εποχικότητας του τουρισμού, αλλά και για την αντιμετώπιση της υψηλής συγκέντρωσης της τουριστικής προσέλευσης σε συγκεκριμένες περιοχές της ελληνικής επικράτειας.

Γράφημα 1.2: Εποχικότητα τουριστικής ζήτησης, Ελλάδα και Μ.Ο ανταγωνίστριων χωρών, 2009

Πηγή: ΣΕΤΕ - επεξεργασία στοιχείων ΕΛ.ΣΤΑΤ, Στατιστική Υπηρεσία της Κυπριακής Δημοκρατίας, "Instituto de Estudios Turísticos" (Ισπανία), "State Institute of Statistics" (Τουρκία), "Ministry of Tourism" (Αίγυπτος), "Turismo de Portugal" (Πορτογαλία)

Για το λόγο αυτό, οι προσπάθειες της πολιτείας σταδιακά στοχεύουν στην δωδεκάμηνη τουριστική δραστηριότητα και στη γεωγραφική διάχυση με ανάπτυξη του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος. Η επίτευξη αυτού του στόχου θα έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση της διακύμανσης της πληρότητας και την επέκταση της τουριστικής περιόδου με την ένταξη στο τουριστικό προϊόν περιοχών, που είναι δυνατό να διαφοροποιηθούν και παράλληλα, την ανάπτυξη ειδικών-εναλλακτικών μορφών τουρισμού, καθώς και ολοκληρωμένα προγράμματα αναψυχής.

Ο Κοκκώσης κ.ά (2011) υποστηρίζουν ότι οι ειδικές-εναλλακτικές μορφές τουρισμού χαρακτηρίζονται από ποικιλία, απευθύνονται σε τουρίστες κάθε οικονομικής δυνατότητας και προσαρμόζονται δυναμικά στις προτεραιότητες και τις απαιτήσεις τους. Στόχος της ανάπτυξής τους είναι ο περιορισμός ή/και η εξάλειψη της

εποχικότητας, μέσω της επιμήκυνσης της τουριστικής περιόδου, καθώς και η ποιοτική αναβάθμιση και ο εμπλουτισμός του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος.

Ενδεικτικές ειδικές-εναλλακτικές μορφές τουρισμού με μεγάλο ενδιαφέρον για την Ελλάδα αποτελούν οι εξής:

- Τουρισμός Υγείας και Ευεξίας και Ιαματικός Τουρισμός / Θερμαλισμός
- Συνεδριακός Τουρισμός
- Θαλάσσιος Τουρισμός (Τουρισμός Κρουαζιέρας, Γιώτινγκ, κ.ά.)
- Αθλητικός Τουρισμός (διάφορα αθλήματα αναψυχής)
- Θρησκευτικός Τουρισμός κ.ά

Γενικά, δεν έχει γίνει επαρκής αξιοποίηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης των ειδικών-εναλλακτικών μορφών τουρισμού έως τώρα.

Ενδεικτικά, επισημαίνεται για τον «τουρισμό υγείας - ευεξίας - ιαματικός, κ.λπ.» ότι αν και αποτελεί από το 2007 (Μελέτη Στρατηγικής Ελληνικού Τουρισμού) άξονα προτεραιότητας και εντάσσεται, τόσο τότε (2007-08), όσο και σήμερα στις εννέα κατηγορίες-άξονες προτεραιότητας ενεργειών προώθησης του τουρισμού (τριετής στρατηγική τουριστικής προβολής ΕΟΤ 2010-2013), στην πράξη δεν έχουν ενεργοποιηθεί ακόμα συγκεκριμένες, εξειδικευμένες και στοχευμένες ενέργειες.

Σε ορισμένες περιπτώσεις, η μειωμένη ανταγωνιστικότητα οφείλεται και σε υστέρηση επικαιροποίησης ή αναμόρφωσης του θεσμικού πλαισίου που διέπει ειδικές μορφές τουρισμού, ενώ βρίσκονται υπό εξέλιξη αρκετά σχέδια νόμων που αντιμετωπίζουν τα θέματα αυτά. Σε άλλες περιπτώσεις, η μειωμένη ανταγωνιστικότητα οφείλεται σε ελλείψεις υποδομών ή ειδικών εγκαταστάσεων ή ακόμα και σε αδυναμίες προσέλκυσης επενδυτών.

1.6. ΟΙ ΔΙΑΦΑΙΝΟΜΕΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

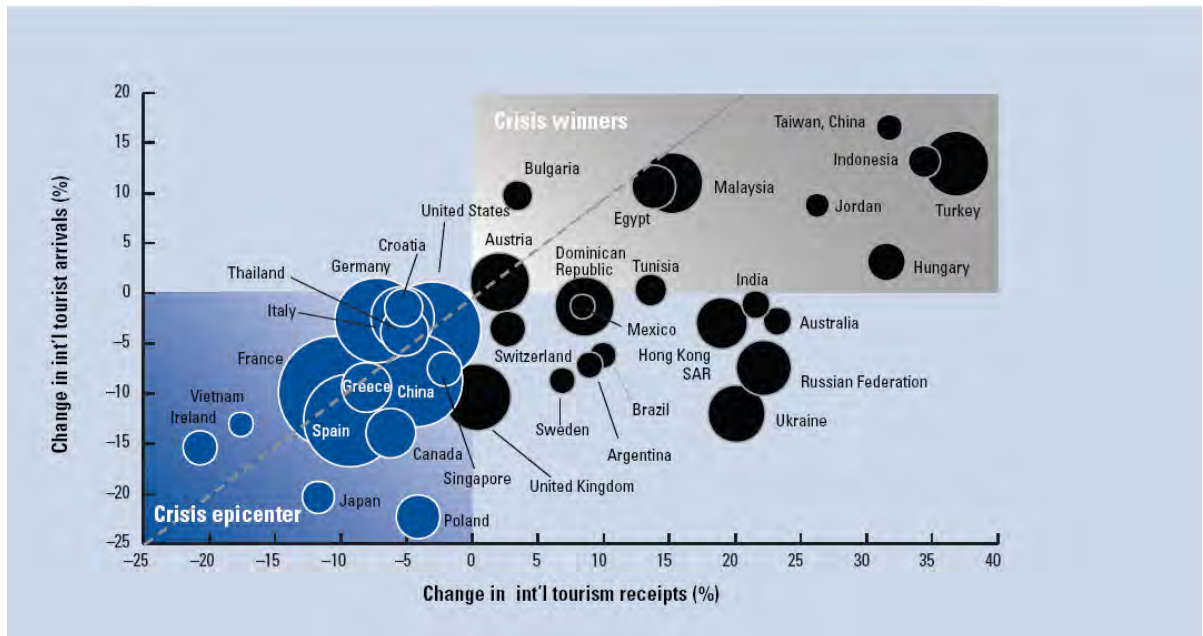
1.6.1 Η ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Η διεθνής χρηματοοικονομική κρίση του 2008-2009, η οποία επηρέασε σημαντικά και την Ελλάδα, είχε τη βάση της σε καίρια δομικά προβλήματα, τα αποτελέσματα της οποίας εκτείνονται και επηρεάζουν κάθε τομέα της οικονομικής και

κοινωνικής δομής. Οι κλάδοι του τουρισμού, των κατασκευών, της γεωργίας - αλιείας και των μεταφορών ήταν εκείνοι που επλήγησαν περισσότερο, παρουσιάζοντας σημαντικές ζημιές.

Ειδικότερα, για τον κλάδο του τουρισμού, τα διαθέσιμα στοιχεία δείχνουν ότι τόσο ο ελληνικός, όσο και ο παγκόσμιος τουρισμός, εξακολουθούν να βιώνουν τις δυσμενείς επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Οι περισσότερες από τις ανταγωνίστριες της Ελλάδας χώρες σε τουριστικό επίπεδο παρουσίασαν μείωση τόσο στις αφίξεις, όσο και στις εισπράξεις, όπως φαίνεται και από το Γράφημα 1.3.

Γράφημα 1.3: Η επίπτωση της οικονομικής κρίσης σε μεγάλους τουριστικούς προορισμούς (2007 - 2009)

Πηγή: Blanke και Chiesa 2011

1.6.2 Η ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟΝ ΕΙΣΕΡΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Όσον αφορά την Ελλάδα, σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, για το διάστημα Ιανουάριος - Δεκέμβριος 2010:

- οι τουριστικές εισπράξεις ανήλθαν στο ποσό των 9.611,3 εκατ. Ευρώ, έναντι 10.400,2 εκατ. Ευρώ στο αντίστοιχο διάστημα το 2009, σημείωσαν δηλαδή μείωση 7,6%.
- η Μέση κατά Κεφαλή Δαπάνη (ΜΚΔ) των τουριστών που επισκέφτηκαν την Ελλάδα μειώθηκε κατά 8,18%, δηλαδή από 697 ευρώ το 2009 σε 640

ευρώ το 2010. Η μείωση της ΜΚΔ οφείλεται στη μείωση της μέσης διάρκειας παραμονής τους αλλά και στη συρρίκνωση του ταξιδιωτικού τους προϋπολογισμού.

Τα μεγέθη σημείωσαν ελαφρά βελτίωση το 2011 και τα στοιχεία που αφορούν την έως τώρα εξέλιξη των μεγεθών του κλάδου για το σύνολο του 2011 είναι αισιόδοξα, χωρίς όμως η ίδια αισιοδοξία να χαρακτηρίζει και την πρόβλεψη για την πορεία των μεγεθών αυτών το 2012.

Ως προς τις προβλέψεις του 2012⁴, από φορείς του κλάδου αναφέρεται, μεταξύ άλλων, ότι:

- Ο ελληνικός τουρισμός, παρά τα μεγάλα προβλήματα που αντιμετώπισε και αντιμετωπίζει, καταγράφει σημαντική αύξηση σε σχέση με το 2010, τόσο σε επίπεδο εσόδων, όσο και σε επίπεδο διεθνών αφίξεων.
- Η πρώτη εικόνα για το 2012 είναι ότι θα είναι μια εξαιρετικά αβέβαιη χρονιά, που θα επηρεαστεί από πιθανή νέα διεθνή οικονομική ύφεση, από την επανάκαμψη των χωρών της Βόρειας Αφρικής και κυρίως από την όποια εικόνα σοβαρού και ευνομούμενου κράτους διαμορφωθεί για την Ελλάδα στο εξωτερικό. Συνολικά οι προοπτικές για το 2012 εμφανίζονται αρνητικές.
- Με δεδομένη την ανισοκατανομή μεταξύ διεθνούς και εγχώριας ζήτησης και τη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος των Ελλήνων, είναι προφανές ότι οι περιοχές της χώρας που έχουν μεγαλύτερο ή αποκλειστικό μερίδιο στον εσωτερικό τουρισμό, θα αντιμετωπίσουν σοβαρό πρόβλημα.

Οι κύριες προκλήσεις για το μέλλον του ελληνικού τουρισμού, αφορούν κατ' επέκταση στη δυνατότητα εμπλουτισμού του τουριστικού προϊόντος με μορφές και δράσεις που θα απευθύνονται τόσο στη διεθνή ζήτηση – και μάλιστα από αναδυόμενες αγορές, όπως η Ρωσία, η Κίνα, η Ινδία – όσο και στην εγχώρια αγορά που πλήττεται καίρια από τη συνεχιζόμενη συρρίκνωση του διαθέσιμου εισοδήματος.

Επιπλέον, στο πλαίσιο του εντεινόμενου ανταγωνισμού στον κλάδο του τουρισμού από τις γειτονικές χώρες, η ελληνική πολιτική αναγνωρίζει μεν, αλλά χρειάζεται και να προωθήσει τις κατάλληλες συνεργασίες και συμπληρωματικότητες με

⁴ Πολλές πληροφορίες αντλήθηκαν από τις ιστοσελίδες του ΣΕΤΕ και μέσω μαζικής ενημέρωσης.

τους γειτονικούς προορισμούς, προσφέροντας υπηρεσίες υψηλής ποιότητας στις κατάλληλες κάθε φορά αγορές, ούτως ώστε να αποσπάσει μέρος της τουριστικής δραστηριότητας που σήμερα διοχετεύεται σε μεγάλο βαθμό σε προορισμούς της ευρύτερης γεωγραφικής περιοχής εκτός της Ελλάδας.

1.6.3 Η ΕΠΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΣΤΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Η Ελλάδα είναι μία από τις τρεις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) με το μεγαλύτερο ποσοστό εσωτερικού τουρισμού - στο 91% του συνολικού αριθμού ταξιδιών το 2010, ίση με την Βουλγαρία, με μόνες την Ισπανία και τη Ρουμανία να επιδεικνύουν μεγαλύτερο ποσοστό εσωτερικού τουρισμού στην Ευρώπη των 27, ενώ το 85% δήλωσε ότι προγραμματίζει ταξίδι αναψυχής εντός της Ελλάδος για το 2011. Αναλυτικά στοιχεία παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.11.

Πίνακας 1.11: Ποσοστιαία κατανομή ταξιδιών εσωτερικού τουρισμού ως προς το σύνολο των ταξιδιών στην ΕΕ-27

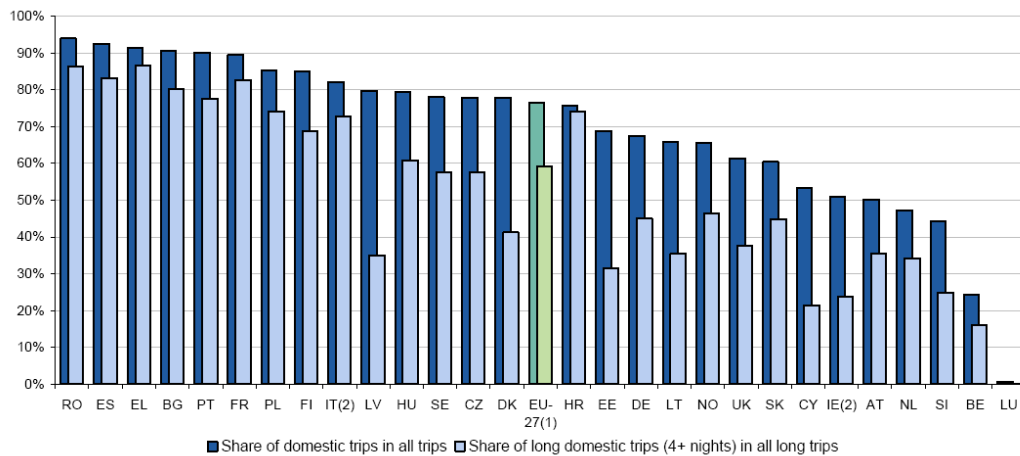
	Number of holiday trips (in thousands)			Share by type of trip					
	All holiday trips	Domestic holiday trips	Outbound holiday trips	Domestic			Outbound		
				Total	Short	Long	Total	Short	Long
EU-27 ⁽¹⁾	1 046 804	801 575	245 229	77%	51%	26%	23%	5%	18%
BE	10 746	2 611	8 135	24%	14%	10%	76%	22%	54%
BG	6 280	5 694	586	91%	64%	27%	9%	3%	6%
CZ	25 735	20 064	5 671	78%	55%	23%	22%	5%	17%
DK	27 788	21 622	6 166	78%	67%	11%	22%	6%	16%
DE	221 407	149 486	71 921	68%	46%	22%	32%	6%	26%
EE	2 630	1 811	818	69%	61%	8%	31%	13%	18%
IE ⁽²⁾	10 638	5 430	5 208	51%	40%	11%	49%	13%	36%
EL	12 159	11 120	1 039	91%	44%	47%	9%	1%	8%
ES	118 931	109 928	9 003	92%	65%	27%	8%	2%	6%
FR	197 653	176 712	20 941	89%	50%	39%	11%	2%	9%
IT ⁽³⁾	80 799	66 278	14 521	82%	47%	35%	18%	5%	13%
CY	1 783	951	832	53%	42%	11%	47%	5%	42%
LV	4 114	3 280	834	80%	73%	7%	20%	7%	13%
LT	3 270	2 148	1 122	66%	54%	12%	34%	13%	21%
LU	1 240	:	1 237	<1%	<1%	<0.5%	>99%	38%	62%
HU	18 404	14 631	3 773	79%	60%	19%	21%	8%	13%
MT	:	:	:	:	:	:	:	:	:
NL	29 580	13 996	15 585	47%	25%	22%	53%	10%	43%
AT	16 887	8 485	8 402	50%	31%	19%	50%	15%	35%
PL	34 557	29 463	5 094	85%	50%	35%	15%	2%	13%
PT	11 168	10 058	1 110	90%	64%	26%	10%	3%	7%
RO	11 163	10 484	679	94%	60%	34%	6%	1%	5%
SI	4 244	1 875	2 370	44%	34%	10%	56%	26%	30%
SK	5 947	3 593	2 354	60%	35%	25%	40%	8%	32%
FI	36 125	30 695	5 431	85%	70%	15%	15%	8%	7%
SE	42 041	32 789	9 252	78%	59%	19%	22%	8%	14%
UK	111 515	68 370	43 145	61%	41%	20%	39%	6%	33%
NO	17 552	11 509	6 033	66%	46%	20%	34%	11%	23%
HR	6 449	4 870	1 578	76%	35%	41%	24%	10%	14%

Πηγή: Eurostat 2011

Στο επίπεδο της Ε.Ε. των 27, η Ελλάδα ήταν η τέταρτη χώρα με ποσοστό 58% των ερωτηθέντων που δήλωσαν «οικονομικούς λόγους», ως την σημαντικότερη αιτία για την οποία δεν πραγματοποίησαν ταξίδι το 2010 (σημαντική αύξηση από το ποσοστό του 46% που είχαν δηλώσει το 2009).

Παρόμοια είναι και η τοποθέτηση ως προς το ποσοστό επί συνόλου ταξιδιών που παρουσιάζεται στο Γράφημα 1.4.

Γράφημα 1.4: Ποσοστιαία κατανομή ταξιδιών εσωτερικού τουρισμού ως προς το σύνολο των ταξιδιών στην ΕΕ-27

Πηγή: Eurostat 2011

Επίσης, όσον αφορά στη μέση δαπάνη ταξιδιών εσωτερικού τουρισμού, παρατηρείται ότι η Ελλάδα έχει το χαμηλότερο ποσό των «δυτικο-ευρωπαϊκών» χωρών. Προηγείται μόνο χωρών της πρώην ανατολικής Ευρώπης που σαφώς έχουν χαμηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα, άρα και τα έσοδα του εσωτερικού τουρισμού είναι αντιστοίχως χαμηλότερα. Αναλυτικά στοιχεία παρουσιάζονται στον Πίνακα 1.12.

Πίνακας 1.12: Μέση δαπάνη ταξιδιών εσωτερικού τουρισμού στην ΕΕ-27 (2010)

	Tourist expenditure on holiday trips with overnight stays (in million euro)			Tourist expenditure per trip (in euro)			Tourist expenditure per night spent (in euro)		
	All holiday trips	Domestic holiday trips	Outbound holiday trips	All holiday trips	Domestic holiday trips	Outbound holiday trips	All holiday trips	Domestic holiday trips	Outbound holiday trips
EU-27 ⁽¹⁾	373 107	192 291	180 815	350	234	737	63	52	81
Belgium	7 016	554	6 463	653	212	794	91	47	100
Bulgaria	1 051	744	307	167	131	523	38	34	57
Czech Republic ⁽²⁾	3 848	1 359	2 489	146	66	424	32	18	59
Denmark	8 195	3 024	5 171	295	140	839	81	55	113
Germany	85 817	31 040	54 777	388	208	762	72	56	86
Estonia ⁽²⁾	271	38	233	195	48	386	41	19	52
Ireland ⁽²⁾	5 054	898	4 156	475	165	798	88	54	101
Greece ⁽²⁾	4 278	3 533	745	317	283	756	42	38	77
Spain ⁽²⁾	23 822	16 790	7 032	195	148	839	41	33	87
France ⁽²⁾	98 140	77 226	20 914	462	400	1 060	73	67	109
Italy ⁽²⁾	30 514	18 848	11 665	378	284	803	61	48	105
Cyprus	1 515	120	1 396	850	126	1 677	123	48	143
Latvia	532	93	439	129	28	526	35	13	56
Lithuania	576	94	483	176	44	430	43	17	62
Luxembourg	2 148	:	2 148	1 732	:	1 741	245	:	245
Hungary	1 924	889	1 035	105	61	274	27	20	39
Malta	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Netherlands	13 469	2 331	11 138	455	167	715	59	32	72
Austria	10 323	3 076	7 247	611	362	863	114	97	123
Poland	4 045	2 736	1 309	117	93	257	21	19	27
Portugal	2 032	1 166	865	182	116	780	41	29	90
Romania	1 017	738	279	91	70	411	21	19	34
Slovenia	884	205	679	208	110	286	47	38	51
Slovakia	1 644	508	1 137	277	141	483	52	34	66
Finland	8 514	4 359	4 155	236	142	765	73	52	129
Sweden ⁽²⁾	10 478	3 849	6 629	287	138	771	68	45	97
United Kingdom ⁽²⁾	45 999	18 073	27 926	388	249	610	60	72	54
Norway ⁽²⁾	8 165	2 695	5 470	485	238	991	97	63	131
Croatia	1 734	1 036	699	269	213	443	50	44	64

Πηγή: Eurostat 2011

Η οικονομική κρίση, πραγματική και λόγω ειδικών μέτρων και επιβαρύνσεων, μείωσε το διαθέσιμο εισόδημα του μέσου Έλληνα και κατ' αντιστοιχία, το διαθέσιμο εισόδημα για τουριστικό ταξίδι ή διακοπές, είτε ως μείωση των ημερών διακοπών, είτε ως επιλογή διακοπών χαμηλότερου κόστους, είτε τέλος, ως επιλογή διακοπών «στο χωριό».

Η εκτίμηση τουριστικών επαγγελματιών (από δημοσιεύσεις και δελτία τύπου) είναι ότι οι απώλειες του εσωτερικού τουρισμού θα συνεχιστούν, παρά τα μεγάλα ποσοστά ταξιδιών εσωτερικού τουρισμού, γιατί οι Έλληνες θα επιλέξουν καταλύματα χαμηλότερου κόστους, φιλοξενία σε συγγενείς και φίλους και θα μειώσουν ακόμη περισσότερο τον αριθμό των ταξιδιών εσωτερικού και τη μέση διάρκειά τους. Στην

τάση αυτή οδηγεί και η αύξηση του κόστους καυσίμων, καθώς και η γενικότερη μείωση του οικογενειακού εισοδήματος.

Το πρόβλημα που ανακύπτει είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς ορισμένες περιοχές έχουν ουσιαστικά «εξάρτηση» από τον εγχώριο τουρισμό. Πρόκειται, κυρίως, για περιοχές λιγότερο αναγνωρίσιμες στη διεθνή αγορά και συνδέονται με τη «χειμερινή» περίοδο. Ενδεικτικώς, αναφέρεται ότι οι περιοχές με ελληνικά χιονοδρομικά κέντρα αντλούν πελατεία από την εσωτερική αγορά, τα βραχυχρόνια ταξίδια (short break) εντός της χώρας είναι από την ελληνική πελατεία, ενώ και ο δωδεκάμηνος θρησκευτικός - προσκυνηματικός τουρισμός είναι κυρίως εσωτερικός τουρισμός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ

2.1. ΓΕΝΙΚΑ

Για την καλύτερη κατανόηση της ανάπτυξης μιας περιοχής μέσω του τουρισμού έχουν παρουσιαστεί αρκετά υποδείγματα. Συγκεκριμένα, έχουν προταθεί δύο είδη υποδειγμάτων που απεικονίζουν τη μορφολογία ή/και την εξέλιξη των τουριστικών θέρετρων και τα οποία διακρίνονται σε δυο ομάδες (Ανδριώτης 2005):

A) *Στατικά υποδείγματα*, που παρουσιάζουν την εμφάνιση ενός θέρετρου μετά από την ολοκλήρωση της τουριστικής ανάπτυξης, δηλαδή μετά από την αστικοποίηση εξαιτίας του τουρισμού.

B) *Εξελικτικά υποδείγματα*, που εξετάζουν τη μετεξέλιξη των θέρετρων κατά το πέρασμα του χρόνου, ξεκινώντας από τη μη τουριστική-παραδοσιακή φάση και καταλήγοντας στο τελικό στάδιο του μαζικού τουρισμού και της πλήρους αστικοποίησης του θέρετρου.

Αυτά τα δύο είδη υποδειγμάτων θα παρουσιαστούν και θα αναλυθούν σ' αυτό το κεφάλαιο.

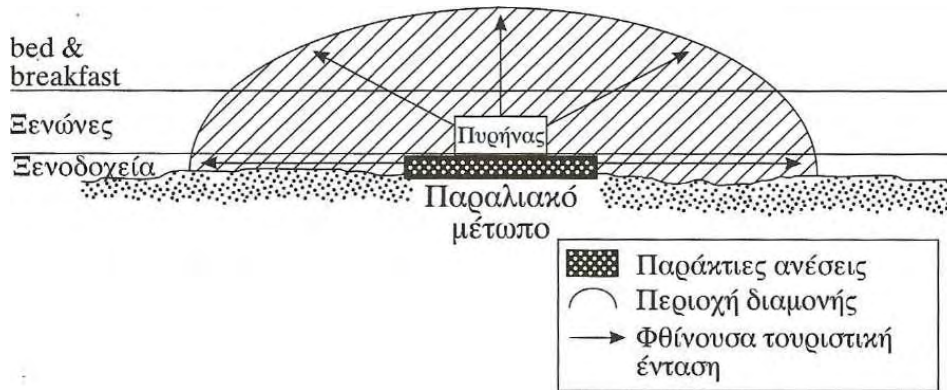
2.2. ΣΤΑΤΙΚΑ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ

Δεδομένου ότι ο παράκτιος τουρισμός αποτελεί τις τελευταίες δεκαετίες τη σημαντικότερη μορφή τουρισμού, με κύριο εκφραστή του το μαζικό, πολλοί μελετητές έχουν επιχειρήσει να απεικονίσουν σχηματικά τη μορφολογία των παραθαλάσσιων τουριστικών θέρετρων σε μία δεδομένη χρονική στιγμή, προσδιορίζοντας τις διάφορες ζώνες που διαδραματίζεται η τουριστική δραστηριότητα.

Μια από τις πρώτες μελέτες ήταν αυτή του Barrett (1958 στο Ανδριώτης 2005), όπου διερεύνησε τη μορφολογία των παραθαλάσσιων τουριστικών θέρετρων και παρουσίασε το πρώτο εννοιολογικό μορφολογικό υπόδειγμα χρήσης γης για ψυχαγωγικούς λόγους. Αναλυτικότερα, παρατήρησε ογδόντα παραθαλάσσια θέρετρα

στο Ηνωμένο Βασίλειο και πρότεινε ένα υπόδειγμα, στο οποίο η παραλία κατέχει την πρωτεύουσα θέση (πυρήνας ανάπτυξης) και περιτριγυρίζεται από διάφορες ζώνες για τη στέγαση των τουριστών (Σχήμα 2.1). Επίσης, επισήμανε ότι όσο απομακρύνεται κάποιος από τον πυρήνα του θέρετρου προς την ενδοχώρα τόσο μειώνεται η ένταση της τουριστικής δραστηριότητας.

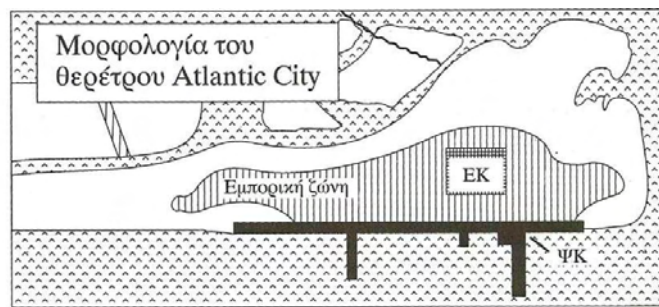
Σχήμα 2.1: Ζώνες Διαμονής σ' ένα παραθαλάσσιο θέρετρο

Πηγή: Barrett (1958)

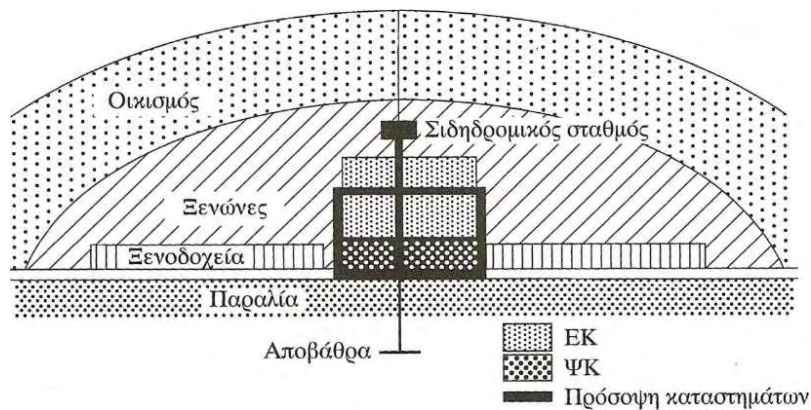
Στην Ατλάντα των ΗΠΑ, ο Stansfield (1971 στο Ανδριώτης 2005) παρουσίασε το ψυχαγωγικό κέντρο (Recreational Business District) και το επιχειρηματικό κέντρο (Central Business District) και αναφέρθηκε στη μορφή, στη λειτουργία και τη θέση τους (Σχήμα 2.2). Ο Lavery (1971) στη μελέτη του για την αστική μορφολογία ενός αντιπροσωπευτικού βρετανικού παραθαλάσσιου θέρετρου αναγνώρισε διάφορα συστατικά μέρη, όπως την αποβάθρα (pier), την παραλία και τη ζώνη των ξενοδοχείων, καθώς επίσης και δύο ομόκεντρες ζώνες, αυτή των μικρών μονάδων διαμονής που συνορεύουν με τα ξενοδοχεία και των κατοικημένων περιοχών που βρίσκονται απομακρυσμένες από τη ζώνη των ξενοδοχείων (Σχήμα 2.3). Επιπλέον, απεικόνισε το ψυχαγωγικό κέντρο (ΨΚ), το οποίο γειτονεύει με το επιχειρηματικό κέντρο (ΕΚ). Τα δύο αυτά κέντρα βρίσκονται μεταξύ του σιδηροδρομικού σταθμού και της αποβάθρας.

Σχήμα 2.2: Ψυχαγωγικό κέντρο (ΨΚ) και Επιχειρηματικό κέντρο (ΕΚ) στην Ατλάντα

Πηγή: Stansfield (1971)

Σχήμα 2.3: Αστική μορφολογία ενός αντιπροσωπευτικού βρετανικού παραθαλάσσιου θέρετρου

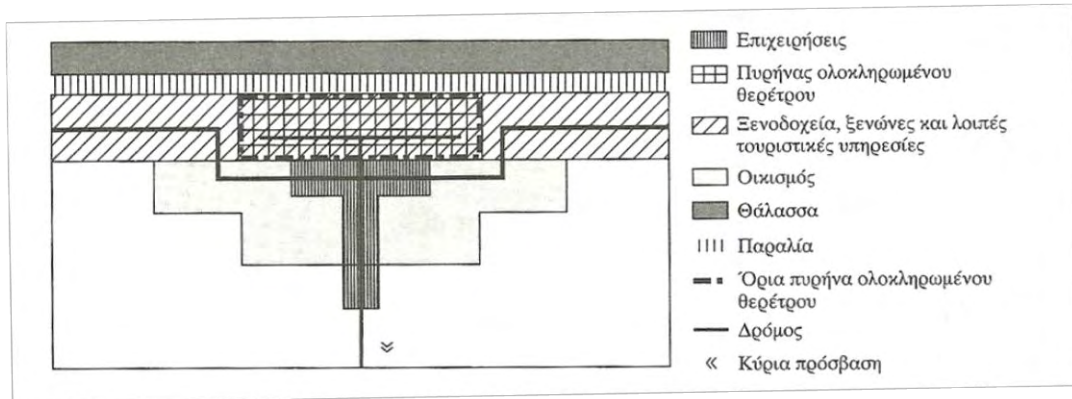

Πηγή: Lavery (1971)

Ο Smith (1992a) βασίστηκε στο υπόδειγμα σχήματος Ταυ (T) του Thunen – Weber και παρουσίασε ένα υποθετικό υπόδειγμα ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης ενός παράκτιου θέρετρου. Το υπόδειγμα αυτό αποτελείται από ένα προσχεδιασμένο πυρήνα που περιβάλλεται από ξενοδοχεία, ξενώνες, εστιατόρια, επιχειρήσεις και κατοικημένες περιοχές (Σχήμα 2.4). Παρ' όλο που οι περιοχές ολοκληρωμένης τουριστικής ανάπτυξης μπορούν να θεωρηθούν ευεργετικές εξαιτίας του ότι είναι ελεγχόμενες, η κοινή πρακτική έχει δείξει ότι τις περισσότερες φορές περικλείονται από απροσχεδιάστες και επομένως ανεξέλεγκτες λειτουργίες, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Smith (1992a) και Wong (1998) για την επένδυση της Nusa Dua στην Ινδονησία. Επίσης, το επενδυμένο κεφάλαιο τις περισσότερες φορές

διατίθεται από ξένους επιχειρηματίες, δημιουργώντας έτσι ένα είδος εξωγενούς εξάρτησης και μεγαλύτερης διαρροής χρημάτων.

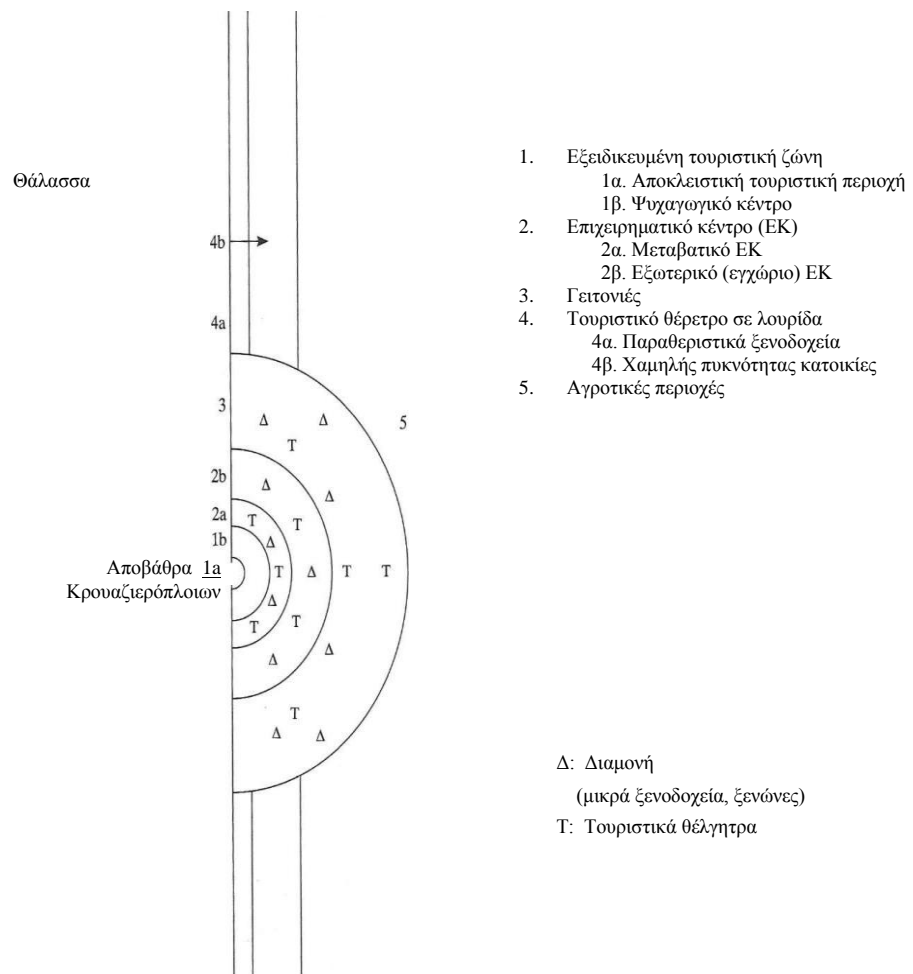
Σχήμα 2.4 Υπόδειγμα ολοκληρωμένης ανάπτυξης παρόχθιου θέρετρου

Πηγή: Smith (1992a)

Ο Weaver (1993) πρότεινε ένα υπόδειγμα αστικού τουριστικού χώρου που απεικονίζει τη μορφολογία των μικρών νησιών της Καραϊβικής. Εστιάζοντας την προσοχή του στα πρότυπα που χαρακτηρίζουν ένα τυπικό αστικό κέντρο, πόλη-λιμάνι, κατά την αναπτυξιακή του εξέλιξη, ο Weaver (1993) ασχολήθηκε με χαρακτηριστικά, όπως η τοποθεσία και η μεταβολή στους αριθμούς των ξενοδοχείων και των καταλυμάτων, η υποδομή και οι προσφερόμενες υπηρεσίες. Συγκεκριμένα προσδιόρισε πέντε ζώνες εντατικής τουριστικής δραστηριότητας: την εξειδικευμένη τουριστική ζώνη, το επιχειρηματικό κέντρο, τις γειτονίες που κατοικεί ο ντόπιος πληθυσμός, το τουριστικό θέρετρο και τις αγροτικές περιοχές (Σχήμα 2.5). Όλες αυτές οι ζώνες, εκτός από το θέρετρο που απεικονίζεται ως μία λουρίδα, παρουσιάζονται ως ομόκεντροι κύκλοι γύρω από την αποβάθρα. Κατά τον Weaver (1993), η εντατική τουριστική δραστηριότητα στα νησιά εμφανίζεται μόνο στην ακτή και σε ορισμένες αγροτικές περιοχές, οι οποίες βρίσκονται σε μακρινή απόσταση από την ακτή.

Σχήμα 2.5: Υπόδειγμα αστικού τουριστικού χώρου των νησιών της Καραϊβικής

Πηγή: Weaver (1993)

2.3. ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ

Τα υποδείγματα που παρουσιάστηκαν παραπάνω εξέτασαν τη μορφολογία παράκτιων θέρετρων σε μία μεμονωμένη χρονική στιγμή. Για το λόγο όμως ότι η ανάπτυξη ενός τουριστικού θέρετρου, με εξαίρεση τις Περιοχές Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης (ΠΟΤΑ), δεν γίνεται σε ένα και μόνο στάδιο, αλλά σε διάφορα, στην ενότητα αυτή θα παρουσιαστούν υποδείγματα που ασχολούνται με την εξέλιξη των παράκτιων τουριστικών θέρετρων.

Στη βιβλιογραφία έχουν προταθεί ποικίλα εξελικτικά υποδείγματα, μορφολογικά και μη, τα οποία παρουσιάζουν τη μετεξέλιξη των τουριστικών προορισμών. Τα σημαντικότερα από αυτά παρουσιάζονται και αναλύονται παρακάτω.

2.3.1. ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ

Πολλοί μελετητές (Butler 1980, Defert 1954, Douglas 1997, Gilbert 1939, Russell και Faulkner 1998) έχουν προσπαθήσει να προσδιορίσουν τα διάφορα στάδια εξέλιξης μιας τουριστικής περιοχής μέσω της έννοιας του κύκλου ζωής. Η ιδέα του κύκλου ζωής ενός τουριστικού προορισμού εμφανίστηκε στη βιβλιογραφία του τουρισμού πριν από 65 περίπου χρόνια. Σε μία από τις πρώτες μελέτες, ο Gilbert (1939) πρότεινε τρία στάδια εξέλιξης: ανακάλυψη, ανάπτυξη και μααρασμό. Ο Defert (1954) αναφέρθηκε σ' ένα θεωρητικό πλαίσιο ανάπτυξης, στο οποίο μια τουριστική περιοχή γεννιέται, γερνάει και τελικά πεθαίνει. Επιπλέον, ο Defert (1954) αναφέρθηκε στην πιθανότητα για μια τουριστική περιοχή να δραπετεύσει από το στάδιο του μααρασμού, μέσω της ανανέωσης. Ο Christaller (1964) εξέτασε την τουριστική ανάπτυξη ως ένα κύκλο μετεξέλιξης, κατά τον οποίο ζωγράφοι και καλλιτέχνες ανακαλύπτουν ένα προορισμό, με το πέρασμα του χρόνου ο προορισμός γίνεται της μόδας και τελικά κατακλύζεται από μαζικούς τουρίστες.

Ο Butler (1980) βασίστηκε σε προηγούμενες μελέτες και την έννοια του κύκλου ζωής ενός προϊόντος και παρουσίασε ένα γενικευμένο υπόδειγμα υποθετικής εξέλιξης μιας τουριστικής περιοχής. Το υπόδειγμα του Butler (Σχήμα 2.6) δείχνει ότι η εξέλιξη των τουριστικών αφίξεων σ' ένα τουριστικό προορισμό ακολουθεί μία εξέλιξη έξι (6) σταδίων. Τα στάδια αυτά είναι τα εξής:

Εξερεύνηση (Exploration)

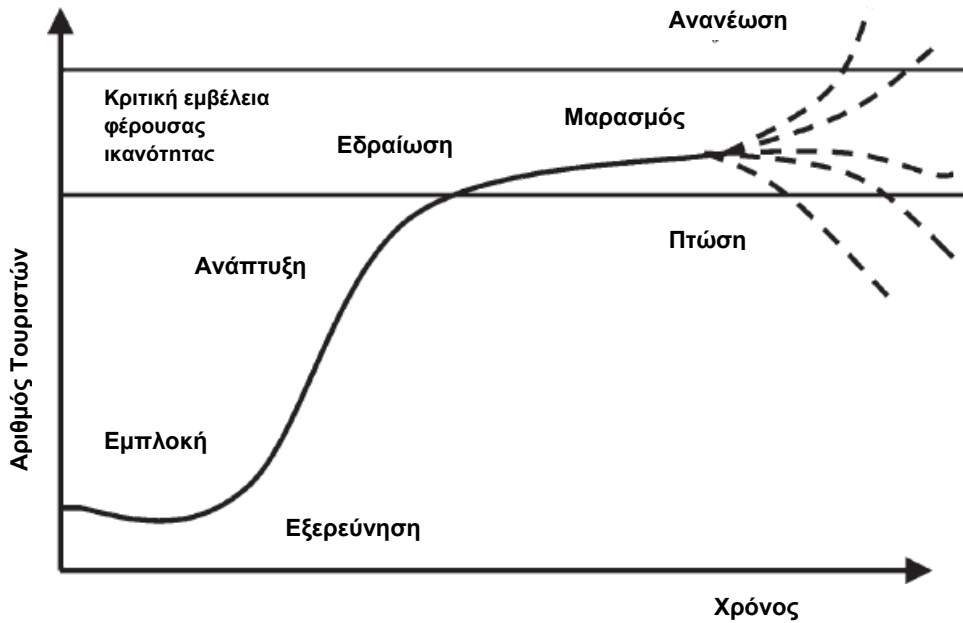
Αυτό το στάδιο χαρακτηρίζεται από ένα μικρό αριθμό μεμονωμένων επισκεπτών, που ανακαλύπτουν κάποιο προορισμό χωρίς τη διαμεσολάβηση τρίτων. Τα κτίρια και οι υπηρεσίες που χρησιμοποιούνται είναι ντόπιας ιδιοκτησίας και ο αριθμός των επισκεπτών περιορισμένος, λόγω της έλλειψης των απαραίτητων μέσων πρόσβασης και υποδομής.

Εμπλοκή (Involvement)

Χαρακτηρίζεται από περισσότερες και ίσως πιο συχνές αφίξεις τουριστών. Η τοπική κοινωνία αρχίζει να προσαρμόζεται στον τουρισμό, θεωρώντας τον ως κύριο μέσο οικονομικής ανάπτυξης και οι ντόπιοι επιχειρηματίες ξεκινούν να προσφέρουν υπηρεσίες και χώρους διαμονής, εστίασεως και ψυχαγωγίας για τους τουρίστες. Σ' αυτό το στάδιο, η διαφήμιση για την προσέλκυση των τουριστών είναι αναμενόμενη και μπορεί να εκδηλωθούν πιέσεις προς τις τοπικές αρχές με σκοπό την αύξηση της

προσφερόμενης υποδομής. Επίσης, εκδηλώνεται εποχικότητα στις αφίξεις των τουριστών.

Σχήμα 2.6: Υποθετικός κύκλος ζωής μιας τουριστικής περιοχής

Πηγή: Butler (1980)

Ανάπτυξη (Development)

Στο στάδιο της ανάπτυξης, η τουριστική υποδομή (κτίρια, υπηρεσίες και μονάδες διαμονής) αυξάνεται, ενώ κάνει την εμφάνισή της και μία τακτική τουριστική αγορά που προσελκύεται από την εντατική διαφήμιση. Η συμμετοχή και ο έλεγχος της ανάπτυξης από την ντόπια κοινωνία μειώνεται αλματωδώς, με αποτέλεσμα ο έλεγχος της τουριστικής βιομηχανίας να φεύγει από τους ντόπιους. Επίσης, ο αριθμός τουριστών κατά τις περιόδους αιχμής υπερκαλύπτει τον αριθμό των ντόπιων κατοίκων.

Εδραίωση (Consolidation)

Ο ρυθμός αύξησης των τουριστών μειώνεται, ενώ ο συνολικός αριθμός βρίσκεται ακόμα σε αύξηση, υπερβαίνοντας τον αριθμό των μόνιμων κατοίκων. Ένα επιχειρηματικό κέντρο κάνει την εμφάνισή του στο τουριστικό θέρετρο, ορισμένα από τα κτίρια έχουν φθαρεί και θεωρούνται ως υποδεέστερα και οι προσπάθειες των ντόπιων εστιάζονται στην επέκταση της τουριστικής περιόδου και της αύξησης του μεριδίου της τουριστικής αγοράς (Agarwal 1994). Ένα μεγάλο μέρος της ντόπιας οικονομίας συνδέεται άμεσα με τον τουρισμό, αλλά πολλοί από τους αυτόχθονες

κατοίκους θεωρούν ότι δεν έχουν τη δυνατότητα προσπέλασης στα ντόπια θέλγητρα. Η κοινωνία συνειδητοποιεί ότι ο τουρισμός έχει αρνητικές συνέπειες και εκδηλώνονται κάποια εχθρικά αισθήματα προς τους επισκέπτες.

Μαρασμός (Stagnation)

Σ' αυτό το στάδιο ένας μεγάλος αριθμός τουριστών επισκέπτεται τον τουριστικό προορισμό, οδηγώντας τον στον κορεσμό. Παρ' όλο που ο τουριστικός προορισμός έχει εδραιωθεί και έχει δημιουργήσει κάποια εικόνα, δεν είναι πλέον της μόδας και η ιδιοκτησία επιχειρήσεων και κτιρίων αλλάζει συχνά χέρια. Πολύ λίγες νέες επιχειρήσεις ξεκινούν τη λειτουργία τους, η γη και τα κτίρια χάνουν την αξία τους και αυξάνεται η ιδιοκτησία από τον ντόπιο πληθυσμό.

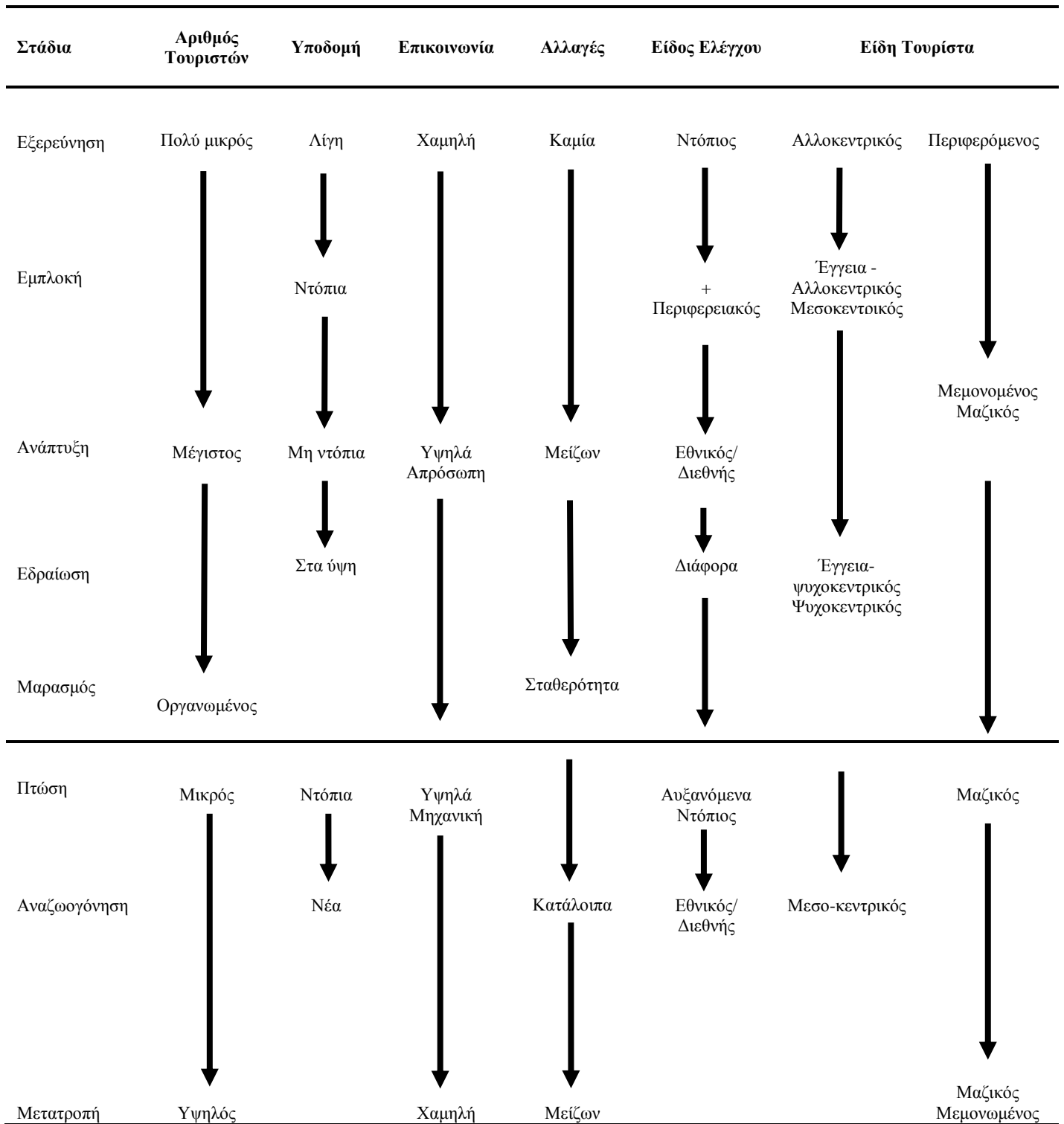
Το τέλος του κύκλου σημαδεύεται από τη φάση του μεταμαρασμού, στην οποία μπορούν να ακολουθηθούν δύο επιλογές. Η Πτώση ή Αναζωογόνηση.

Πτώση (Decline) μπορεί να εκδηλωθεί σε περίπτωση που η τουριστική αγορά συνεχίσει να συρρικνώνεται και ο προορισμός δεν είναι σε θέση να ανταγωνιστεί τους άλλους τουριστικούς προορισμούς. Τα περισσότερα κτίρια ανακαινίζονται για εναλλακτικές χρήσεις που δεν σχετίζονται με τον τουρισμό (π.χ. εξοχικές κατοικίες) ή παραμένουν άδεια. Παράλληλα, η ντόπια συμμετοχή στην τουριστική ανάπτυξη αυξάνεται, καθώς ο ντόπιος πληθυσμός έχει τη δυνατότητα να αγοράσει επιχειρήσεις σε χαμηλότερες τιμές.

Εναλλακτικά, το παραθεριστικό κέντρο μπορεί να εισέλθει στη φάση της *Αναζωογόνησης (Rejuvenation)*, μέσω της ανάπτυξης τεχνητών θέλγητρων και την εκμετάλλευση πρώην αναξιοποίητων πόρων. Για παράδειγμα, ο Stansfield (1978) εξετάζοντας την περίπτωση της Ατλάντα των ΗΠΑ προσπάθησε να εξηγήσει ότι οι τουριστικές περιοχές επηρεάζονται από τα διάφορα επιτεύγματα της τεχνολογίας. Συγκεκριμένα, ο Stansfield απέδωσε τη δημοτικότητα της Ατλάντα, κατά τα τέλη του προηγούμενου αιώνα, στη σιδηροδρομική σύνδεση της πόλης με τα μεγάλα αστικά κέντρα. Όμως, με την εξάπλωση του οδικού και του αεροπορικού δικτύου, η Ατλάντα έπεσε σε μαρασμό και έπειτα σε πτώση, μέχρι που η ίδρυση των καζίνων βοήθησε στην αναζωογόνηση της τουριστικής της βιομηχανίας. Κάτι ανάλογο έχει γίνει και με τη EuroDisney που βοήθησε την πόλη του Παρισιού να ξεπεράσει προβλήματα που είχαν παρουσιαστεί στην τουριστική της βιομηχανία από τη μείωση των τουριστικών αφίξεων.

Ο Butler (1993) συμπλήρωσε το εξελικτικό του υπόδειγμα μ' ένα νέο (Σχήμα 2.7), όπου παρουσίασε συνοπτικά μερικά από τα χαρακτηριστικά των σταδίων του κύκλου ζωής μιας τουριστικής περιοχής. Συγκεκριμένα, βασίστηκε σε παλαιότερες μελέτες των Cohen (1972) και Plog (1973) και δημιούργησε ένα νέο υπόδειγμα που συμπεριλαμβάνει τα είδη των τουριστών που αναμένεται να επισκεφθούν τον προορισμό στο κάθε στάδιο του κύκλου ζωής του και διάφορες άλλες μεταβλητές, όπως τους αριθμούς των τουριστών, την υποδομή, την επικοινωνία μεταξύ της ντόπιας κοινωνίας και των τουριστών, την έκταση των αλλαγών που επέρχονται στον προορισμό, καθώς και τα είδη του ελέγχου των ντόπιων πλουτοπαραγωγικών πόρων.

Σχήμα 2.7: Τα στάδια του κύκλου ζωής και τα χαρακτηριστικά τους

Πηγή: Butler (1993)

2.3.2 ΕΞΕΛΙΚΤΙΚΑ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ

Τα υποδείγματα που σχετίζονται με τον κύκλο ζωής μιας τουριστικής περιοχής επικεντρώνονται ως επί το πλείστον στις διαδικασίες που συντελούν στη μετεξέλιξη κάποιου τουριστικού θέρετρου και όχι τόσο στη μορφολογία τους για κάθε ένα από τα στάδια του κύκλου ζωής τους. Για το λόγο αυτό, διάφοροι μελετητές (π.χ. Andriotis 2003, Meyer-Arendt 1990, Young 1983, κ.ά) έχουν προτείνει μια σειρά από μορφολογικά εξελικτικά υποδείγματα που διερευνούν τη μορφολογική απεικόνιση των θερέτρων σε κάθε ένα από τα στάδια μετεξέλιξής τους. Αυτά τα υποδείγματα παρουσιάζονται παρακάτω.

Ο Young (1983), εμπνευσμένος από τον κύκλο ζωής μιας τουριστικής περιοχής του Butler (1980), παρουσίασε τη μορφολογική μετεξέλιξη ενός ψαράδικου χωριού της Μάλτας ως μία δυναμική διαδικασία έξι σταδίων. Τα στάδια αυτά απεικονίζονται στο Σχήμα 2.8 και είναι τα εξής:

Το πρώιμο παραδοσιακό στάδιο. Στο στάδιο αυτό οι τουρίστες δεν έχουν κάνει ακόμα αισθητή την εμφάνισή τους και οι μόνοι επισκέπτες που φθάνουν στο ψαράδικο χωριό είναι αυτοί που έρχονται για να επισκεφτούν τους συγγενείς τους. Συνεπώς, το χωριό έχει μόνο την υποδομή που είναι απαραίτητη για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες του ντόπιου πληθυσμού (Στάδιο 1).

Το προχωρημένο παραδοσιακό στάδιο. Στο στάδιο αυτό ορισμένοι πλούσιοι κάτοικοι του νησιού κατασκευάζουν τις πρώτες εξοχικές κατοικίες (Στάδιο 2).

Το αρχικό τουριστικό στάδιο. Πρόκειται για το στάδιο της εξερεύνησης του υποδείγματος του Butler. Οι πρώτοι τουρίστες κάνουν την εμφάνισή τους και οι ντόπιοι αρχίζουν να δημιουργούν τα πρώτα καταλύματα για τη φιλοξενία τους (Στάδιο 3).

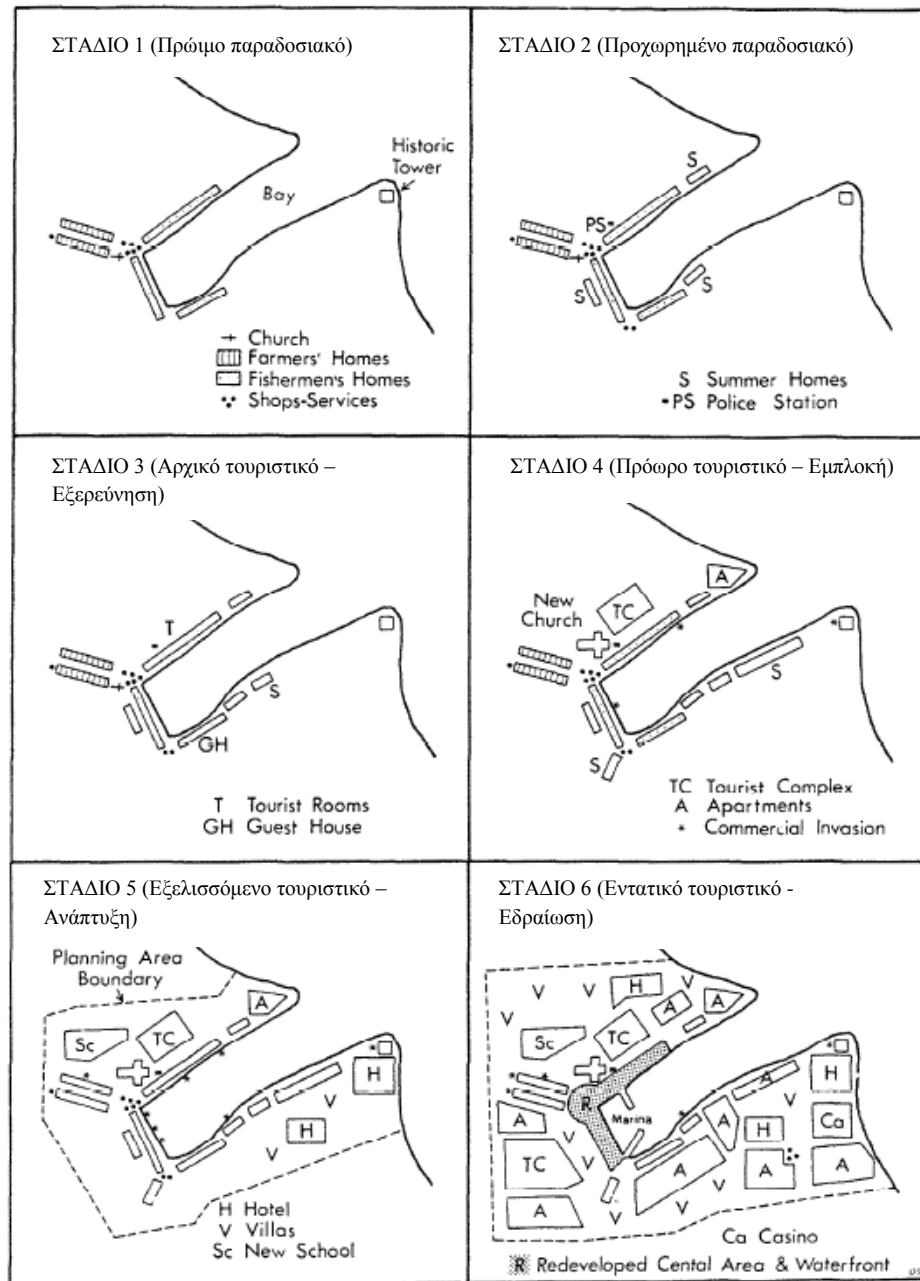
Το πρόωρο τουριστικό στάδιο. Πρόκειται, επίσης, για το στάδιο της εμπλοκής του υποδείγματος του Butler. Σ' αυτό το στάδιο οι πρώτες οργανωμένες τουριστικές επιχειρήσεις κατασκευάζονται σε μια προσπάθεια να ικανοποιηθεί η αυξανόμενη ζήτηση των τουριστών (Στάδιο 4).

Το εξελισσόμενο τουριστικό στάδιο. Ταυτίζεται με το στάδιο της ανάπτυξης του Butler. Σ' αυτό το στάδιο αποφασίζεται ότι ο τουρισμός πρέπει να προωθηθεί για το συμφέρον των ντόπιων και συνεπώς συνεχίζεται η κατασκευή κτιρίων για τουριστική χρήση (Στάδιο 5).

Το εντατικό τουριστικό στάδιο είναι το στάδιο της εδραίωσης του Butler. Στο στάδιο αυτό κατασκευάζεται το πρώτο ξενοδοχείο πολυτελείας, η αστικοποίηση του

χωριού είναι εμφανής και ο τουρισμός αποτελεί μια κυρίαρχη οικονομική δραστηριότητα (Στάδιο 6).

Σχήμα 2.8: Στάδια «Τουριστικοποίησης» (touristisation) ενός παραδοσιακού ψαράδικου-αγροτικού χωριού της Μάλτας

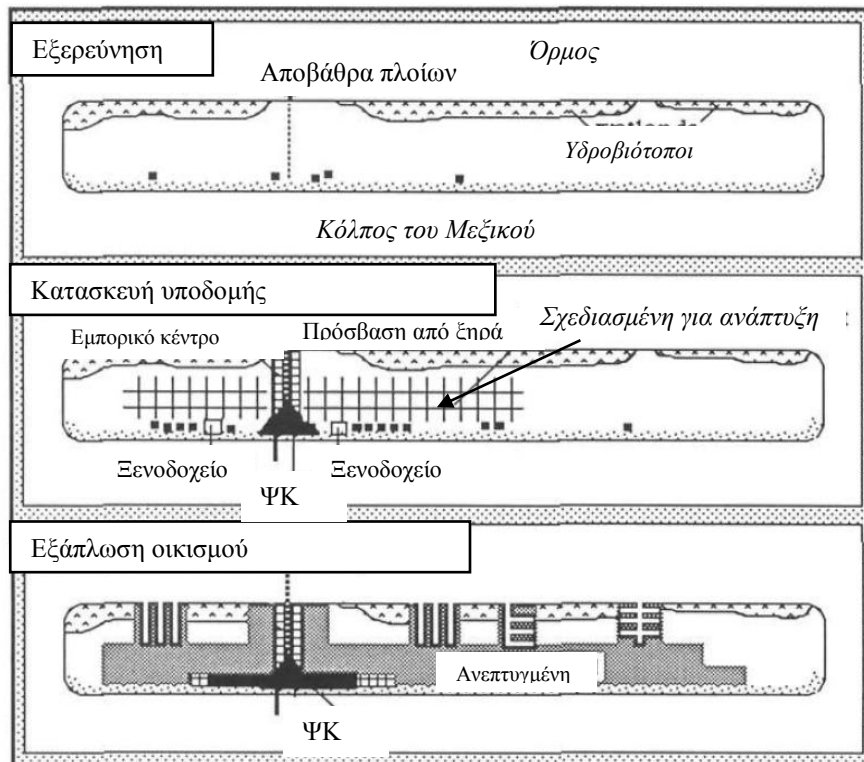

Πηγή: Young (1983)

Ο Meyer-Arendt (1990) παρουσίασε ένα υπόδειγμα για τη μορφολογική εξέλιξη των θερέτρων του κόλπου του Μεξικού και διέκρινε τρία στάδια: το στάδιο της

εξερεύνησης, το στάδιο της κατασκευής της υποδομής και το στάδιο της εξάπλωσης του οικισμού (Σχήμα 2.9). Προσδιόρισε ως πυρήνα της τουριστικής ανάπτυξης το ψυχαγωγικό κέντρο (ΨΚ), το οποίο επεκτείνεται και από τις δύο κατευθύνσεις για να ικανοποιήσει τη ζήτηση των τουριστών. Εκτός από το ψυχαγωγικό κέντρο κατασκευάζονται εξοχικά σπίτια, ξενοδοχεία, συγκροτήματα και πολυώροφα κτίρια που όλα μαζί δημιουργούν ένα είδος αστικής ατμόσφαιρας.

Σχήμα 2.9: Μορφολογική εξέλιξη των παραθαλάσσιων θέρετρων του κόλπου του Μεξικού

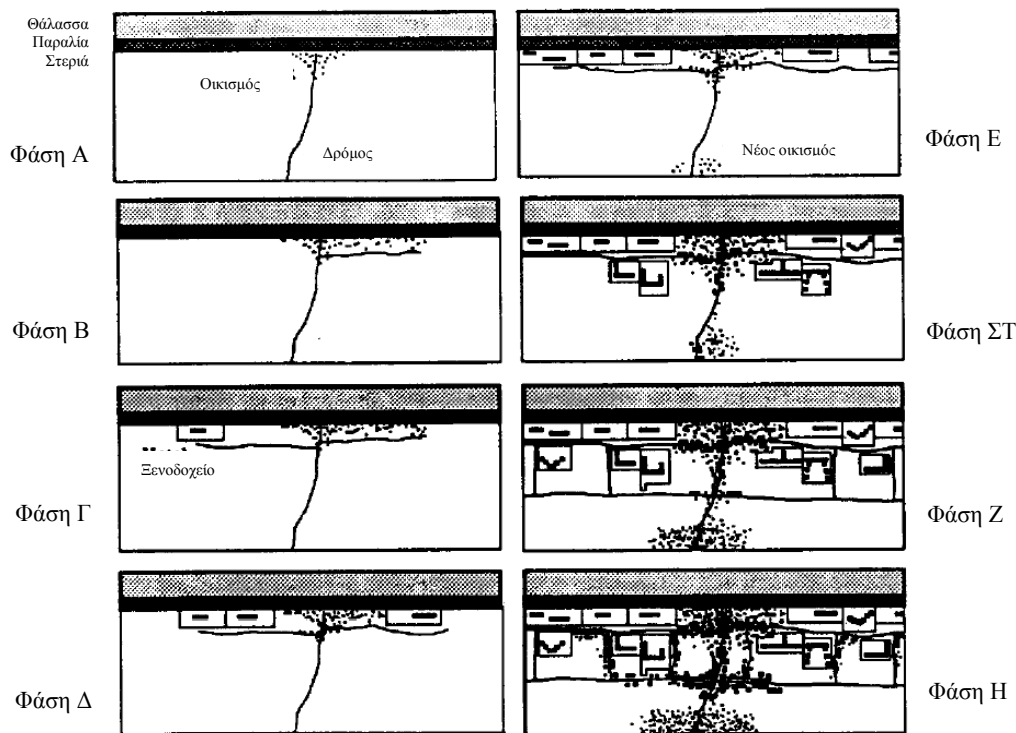

Πηγή: Meyer-Arendt (1990)

Ο Smith (1992b) διαπιστώνοντας την έλλειψη κάποιου υποδείγματος που να προσφέρει μια σαφή περιγραφή της εξέλιξης ενός σύγχρονου παραθαλάσσιου θέρετρου, όπως εκείνων που εμφανίστηκαν μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, βασίστηκε σε προγενέστερες μελέτες των Barrett (1958), Butler (1980), Doxey (1975), McGoodwin (1986) και Stansfield και Rickert (1970), καθώς και σε δικές του παρατηρήσεις και δημιούργησε ένα δοκιμαστικό υπόδειγμα παραθαλάσσιου θέρετρου που περιγράφει τη διαδικασία της μετεξέλιξης μιας περιοχής από μία έρημη παραλία σε μία «αστικοποιημένη παραλία». Αυτό το υπόδειγμα αποτελείται από τις παρακάτω οκτώ φάσεις (Σχήμα 2.10):

- Φάση Α: Πριν από την ανάπτυξη.
- Φάση Β: Εμφάνιση του εξερευνητή-τουρίστα.
- Φάση Γ: Κατασκευή του πρώτου ξενοδοχείου.
- Φάση Δ: Οικιστική ανάπτυξη σε σειρά.
- Φάση Ε: Ίδρυση του επιχειρηματικού κέντρου.
- Φάση ΣΤ: Κατασκευή ξενοδοχείων μακριά από την παραλία.
- Φάση Ζ: Κατασκευή δεύτερου δρόμου.
- Φάση Η: Διαχωρισμός του ψυχαγωγικού από το επιχειρηματικό κέντρο.

Σχήμα 2.10: Δοκιμαστικό υπόδειγμα παράχθιου θέρετρου

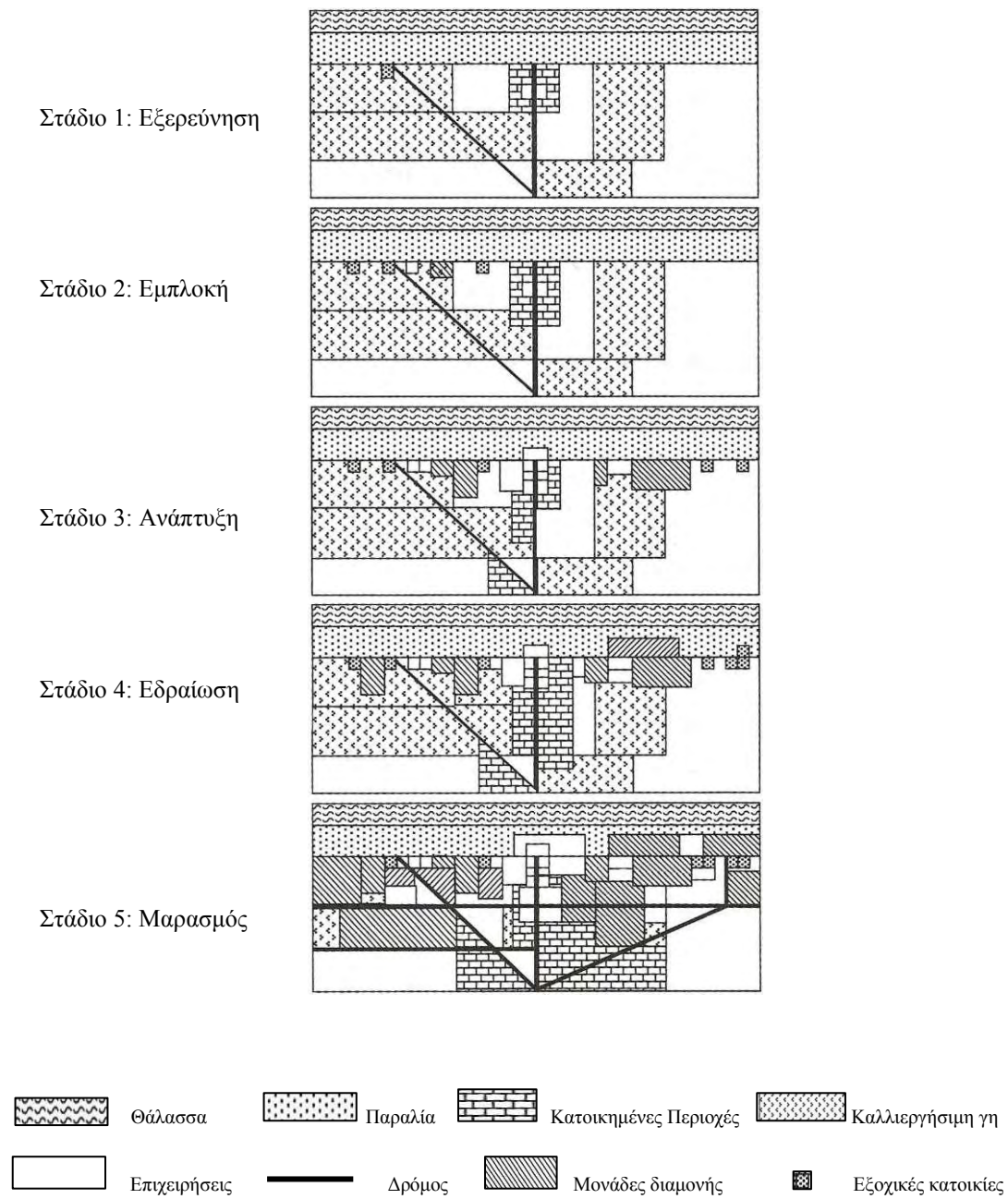
Πηγή: Smith (1992b)

Όλα τα παραπάνω υποδείγματα, παρ' όλο που ασχολήθηκαν με τη μορφολογική μετεξέλιξη διαφόρων τουριστικών περιοχών, δεν εξέτασαν τις μορφολογικές αλλαγές που επιτελούνται όταν ένας προορισμός περνάει κάθε ένα από τα στάδια του κύκλου ζωής του Butler (1980). Διαπιστώνοντας αυτή την παράλειψη, ο Andriotis (2003) βασίστηκε σε διάφορα μορφολογικά υποδείγματα, όπως του Smith (1992a) και του Young (1983), και πρότεινε ένα υπόδειγμα που απεικονίζει τις αλλαγές που λαμβάνουν

μέρος στη μορφολογία ενός παραδοσιακού ψαράδικου χωριού σε κάθε ένα από τα στάδια του κύκλου ζωής του Butler. Όπως απεικονίζεται στο Σχήμα 2.11, στο πρώτο στάδιο υπάρχει μόνο ένας μικρός οικισμός με λίγα καταστήματα, μία εξοχική κατοικία και η απαραίτητη υποδομή για να ικανοποιηθούν οι ανάγκες του ντόπιου πληθυσμού. Ωστόσο, σταδιακά το χωριό μετατρέπεται μετά από την κατασκευή ξενοδοχείων, τουριστικών επιχειρήσεων, εξοχικών κατοικιών, κατοικιών για το ξενόφερτο εργατικό δυναμικό και τη δημιουργία σύγχρονων υποδομών, σ' ένα αστικό κέντρο που δεν θυμίζει τίποτα από το παραδοσιακό χωριό του παρελθόντος. Το υπόδειγμα αυτό δοκιμάστηκε σε τουριστικά θέρετρα της Κρήτης και αποδείχτηκε ότι είναι ικανό να επεξηγήσει τη μορφολογική μετεξέλιξή τους.

Συμπερασματικά, όλα τα υποδείγματα που παρουσιάστηκαν παραπάνω βασίζονται στο υπόδειγμα σχήματος Ταυ (T) της επέκτασης ενός θέρετρου και έχουν ως κοινό χαρακτηριστικό το μετασχηματισμό των θέρετρων σε αστικό χώρο, μέσω της οικιστικής ανάπτυξης σε σειρά όπου η παραλία επεκτείνεται με την κατασκευή όλο και περισσότερης υποδομής, ξενοδοχείων και άλλων τουριστικών επιχειρήσεων στην προσπάθεια ικανοποίησης της τουριστικής ζήτησης.

Σχήμα 2.11: Υποθετική μορφολογική μετατροπή ενός τυπικού παραθαλάσσιου θέρετρου

Πηγή: Ανδριώτης 2003

2.4. ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Μεταξύ των υποδειγμάτων που έχουν προταθεί για να επεξηγήσουν την τουριστική ανάπτυξη, το υποθετικό υπόδειγμα του κύκλου ζωής μιας τουριστικής περιοχής του Butler έχει χρησιμοποιηθεί ευρέως, αν και η χρησιμότητά και η

καθολικότητά του δεν έχουν ακόμα αποδειχθεί (Agarwal 1997a, Getz 1992, Prideaux 2000). Παρά τις διαφωνίες για τη χρήση του υποδείγματος του Butler ως του πιο επεξηγηματικού για την εξέλιξη ενός τουριστικού προορισμού, πολλοί ερευνητές συμφωνούν με τα περισσότερα (εάν όχι με όλα) στάδια, παρ' όλο που μερικοί προτείνουν ορισμένες τροποποιήσεις. Από την άλλη, τα υποδείγματα που απεικονίζουν τη μορφολογική εμφάνιση των παράκτιων θέρετρων επικεντρώνονται κυρίως στην αστικοποίησή τους από την εκτεταμένη τουριστική δραστηριότητα, ενώ αγνοούν τις διαδικασίες που οδηγούν στην αστικοποίησή τους.

Τέλος, πολλά από τα στατικά και εξελικτικά υποδείγματα που παρουσιάστηκαν παραπάνω μπορούν να επικριθούν για το λόγο ότι αγνοούν το γεγονός ότι η τοπογραφία μιας περιοχής μπορεί να αποτελέσει βασικό παράγοντα στην τουριστική της ανάπτυξη. Για παράδειγμα, οι Morris και Dickinson (1987) αναφέρουν ότι η ύπαρξη λόφων, κολπίσκων και απότομων βράχων στην Costa Brava της Ισπανίας έχει αποτρέψει την οικιστική ανάπτυξη σε σειρά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΙΟΝΤΟΣ: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

3.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Butler υποστήριξε ότι οι περισσότεροι τουριστικοί προορισμοί εξελίσσονται σε έξι στάδια και αναφέρθηκε στο παράδειγμα της πόλης του Μεξικού. Πολυάριθμες μελέτες υποστηρίζουν ότι ο υποθετικός κύκλος ζωής ενός τουριστικού προορισμού του Butler μπορεί να εφαρμοστεί σε ποικίλους προορισμούς εφόσον υπάρχουν διαχρονικά στοιχεία, όπως σε ξενοδοχεία, θεματικά πάρκα, θέρετρα, χωριά, πόλεις, ευρύτερες χωρικές μονάδες - περιφέρειες, ολόκληρα νησιά ακόμη και σε χώρες (Hovinen 1982, Lundgren 1982, Dewar 1983, Clary 1984, Oglethorpe 1984, Meyer-Arendt 1985, Nelson and Wall 1986, Keller 1987, Cooper και Jackson 1989, Debbage 1990, Juegl 1993, Williams 1993, Toh et al. 2001, Johnston 2001).

Άλλοι ερευνητές πιστεύουν ότι το υπόδειγμα του Butler δεν είναι ικανό να εξηγήσει την εξέλιξη μιας τουριστικής περιοχής και προτείνουν τροποποιήσεις ή εναλλακτικά υποδείγματα που κατά τη γνώμη τους ταιριάζουν καλύτερα στην αναπτυξιακή διαδικασία των συγκεκριμένων περιοχών (π.χ. Choy 1992, Douglas 1997, Getz 1992, Haywood 1986, Hovinen 1982, Mitchell και Murphy 1991, κ.λπ.).

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται μια συνοπτική αναφορά στις απόψεις που εκφράζονται από μερικούς μελετητές για την ισχύ ή μη της θεωρίας του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών ανά περίπτωση και επίσης, τα οικονομετρικά υποδείγματα που έχουν εφαρμοστεί και τα οποία θα αποτελέσουν και τον οδηγό για την επιλογή του οικονομετρικού υποδείγματος που πρόκειται να υιοθετηθεί στην παρούσα εργασία.

3.2. ΚΡΙΤΙΚΗ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΧΕΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ

Η θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών έχει επικριθεί για διάφορους λόγους, ιδιαίτερα για την απλότητά της, την έλλειψη ακρίβειας, και την περιορισμένη καθολική εφαρμογή.

Ο Bianchi (1994) αμφισβητεί αυτή τη φυσική ακολουθία των σταδίων και υποστηρίζει ότι δεν είναι ρεαλιστική η προσέγγιση ότι κάθε τουριστικός προορισμός θα περάσει όλα τα στάδια με τη συγκεκριμένη ακολουθία. Σύμφωνα με τον Hovinen (1981), η προσέγγιση ενός κύκλου ζωής σε ένα συγκεκριμένο προορισμό είναι μοναδική, με διαφορετικό μήκος, σχήμα και μορφή της καμπύλης. Επιπλέον, το επίπεδο της χωρικής ομαδοποίησης είναι αρκετά ασαφές. Προορισμοί που καλύπτουν ευρύτερα γεωγραφικά όρια θα έχουν διαφορετική καμπύλη. Ο Haywood (1986) συγκεκριμένα αναφέρει ότι η καμπύλη του κύκλου ζωής της Ατλάντα των ΗΠΑ, δεν μπορεί να είναι η ίδια με αυτή άλλων χωρών που διαθέτουν ένα ολόκληρο μωσαϊκό διαφορετικών θέρετρων, τουριστικών προορισμών, με το καθένα τον δικό του επιμέρους κύκλο ζωής και την διαφορετική ομαδοποίηση σε στάδια εξέλιξης. Γι' αυτό και υπογραμμίζει την σημαντικότητα των διαχρονικών στατιστικών στοιχείων.

Σε αυτή την προσέγγιση βασίζονται και οι Cooper και Jackson (1989) όπου αναφέρουν τις δυσκολίες σύγκρισης διαφορετικών προορισμών, με το παράδειγμα ενός πολύ παλιού τουριστικού προορισμού (Νήσος του Μαν) όπου το στάδιο της εξερεύνησης διήρκεσε από τα τέλη του 18ου αιώνα έως την δεκαετία του 1880, ενώ ένα πιο πρόσφατο τουριστικό θέρετρο (στην προκειμένη περίπτωση το Κανκούν στο Μεξικό) αναπτύχθηκε ραγδαία εντός της δεκαετίας του 1980.

Όπως και στη θεωρία ζωής ενός προϊόντος, η μορφή της καμπύλης S της θεωρίας ζωής ενός τουριστικού προορισμού έχει αποδειχθεί ότι μπορεί να επηρεαστεί από πολλούς παράγοντες, όπως τους ρυθμούς μεταβολής της οικονομικής ανάπτυξης, τις κυβερνητικές πολιτικές, τις υποδομές σε μια περιοχή που εξασφαλίζουν πρόσβαση στον προορισμό, όπως επίσης και τις ανταγωνιστικές χώρες καθώς και την εξελισσόμενη προτίμηση των τουριστών (di Benedetto και Bojanic 1993).

Ένα άλλο σημείο που έχει επιδεχθεί κριτική είναι ότι ως δείκτης για την εύρεση του σταδίου που βρίσκεται κάθε προορισμός είναι ο αριθμός των επισκεπτών του προορισμού. Στατιστικά στοιχεία για την παράμετρο αυτή είναι πιο εύκολα διαθέσιμα σε σχέση με άλλους δείκτες, όπως η ποιότητα και το είδος των τουριστών, το ύψος των

τουριστικών εσόδων, η εξέλιξη των οικονομικών πολλαπλασιαστικών αποτελεσμάτων του τουρισμού ή ο αριθμός των ατόμων που απασχολούνται στον κλάδο. Θα είναι ιδιαίτερα απίθανο η μορφή της καμπύλης αυτών των δεικτών να είναι παρόμοια με εκείνη για το συνολικό αριθμό των τουριστών. Τα τουριστικά έσοδα για έναν προορισμό μπορεί να αυξηθούν, παρά την πτώση των τουριστικών αφίξεων, αν, για παράδειγμα, οι επισκέπτες έχουν την δυνατότητα να κάνουν υψηλότερες δαπάνες (O'Hare και Barrett 1997).

Επιπλέον, σε κάθε στάδιο το επίπεδο της «φέρουσας ικανότητας⁵» ή η ικανότητα του προορισμού να διατηρεί επισκέπτες αλλάζει. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στο τέλος του σταδίου της ανάπτυξης και στη συνέχεια στο στάδιο του μααρασμού, όταν η ποιότητα της «τουριστικής εμπειρίας» αρχίζει να χάνει την αίγλη της, υποδεικνύοντας έτσι ότι η φέρουσα ικανότητα του προορισμού έχει ξεπεραστεί.

Ένα άλλο σημείο όπου η θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών έχει επιδεχθεί έντονες κριτικές είναι ότι έχει την τάση να απλοποιεί τη μοναδική και σύνθετη διαδικασία της τουριστικής εξέλιξης σε ένα προορισμό. Το συγκεκριμένο υπόδειγμα τείνει να ομαδοποιεί σε κάθε προορισμό τις μοναδικές εσωτερικές κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες. Αυτό είναι προφανώς ανακριβές, επειδή ο ρυθμός και η κατεύθυνση της τουριστικής εξέλιξης ενός προορισμού μπορεί να είναι αποτέλεσμα της παρουσίας και ζωτικότητας των ενδογενών επιχειρηματιών ή, ακόμη περισσότερο, να υπάρχει έλλειψη εξωτερικών δικτύων πρακτορείων, tour operator και θεσμών που είναι αυτοί που καθορίζουν την τουριστική αγορά διεθνώς (Tsartas 1992, Ioannides 1992, Bianchi 1994).

Με όλα τα παραπάνω, είναι δυνατόν να εξάγει κανείς το συμπέρασμα ότι το συγκεκριμένο υπόδειγμα δεν πρέπει να θεωρείται ούτε εργαλείο πρόβλεψης της εξέλιξης ενός προορισμού αλλά ούτε μπορεί να εφαρμοστεί στον τουριστικό σχεδιασμό και στην χάραξη τουριστικής πολιτικής. Η τουριστική βιομηχανία ενός προορισμού αναπτύσσεται από την συνύπαρξη πολλών ξεχωριστών γεγονότων και καταστάσεων (συχνά απρόβλεπτων) και όχι μόνο από τον αριθμό των επισκεπτών όπως προτείνεται από την συγκεκριμένη θεωρία (Cooper και Jackson 1989).

Κλείνοντας, πολλές από τις προαναφερθείσες κριτικές της θεωρίας του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών μπορούν να θεωρηθούν και μη ρεαλιστικές, δεδομένου

⁵ Η έννοια της φέρουσας ικανότητας αναλύεται πιο διεξοδικά στο τμήμα 3.4.

ότι ο Butler δεν είχε την πρόθεση το υπόδειγμά του να είναι ένα ακριβές εργαλείο πρόβλεψης ως μια παγκόσμια εφαρμόσιμη θεωρία αλλά μια ευρύτερη εννοιολογική προσέγγιση. Ο κύκλος ζωής των τουριστικών περιοχών μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως ένας μηχανισμός προσδιορισμού των ευρύτερων εσωτερικών (π.χ. κυβερνητική πολιτική, κατασκευή έργων υποδομής, ποσοστό εγκληματικότητας) και εξωτερικών παραγόντων (π.χ. τιμές καυσίμων, εξελισσόμενα κίνητρα τουριστών κ.α.) που επηρεάζουν την εξέλιξη ενός προορισμού. Η υιοθέτηση του υποδείγματος μπορεί να οδηγήσει στον εντοπισμό της εξέλιξης της τουριστικής αγοράς σε όρους προέλευσης, είδος και αριθμού των επισκεπτών, όπως επίσης στην ανάπτυξη των προσφερόμενων τουριστικών υπηρεσιών, των διοικητικών δομών, ακόμη και της επιρροής της τουριστικής βιομηχανίας στον προορισμό. Για το λόγο αυτό και το συγκεκριμένο υπόδειγμα έχει εφαρμοστεί σε πλήθος μελετών και είναι ευρέως αποδεκτό για την περιγραφή της τουριστικής εξέλιξης ενός προορισμού (Hovinen 1981, Strapp 1988, Cooper και Jackson 1989, Ioannides 1992).

Πρόκειται για ένα υπόδειγμα ιδιαίτερα δημοφιλές ανάμεσα στους γεωγράφους (Butler 1980, Pearce 1989, Burton 1995), αφού ενσωματώνει μια δυναμική συνιστώσα, την ανάπτυξη του τουρισμού μιας περιοχής στο χώρο και στο χρόνο.

3.3. ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΟΙΚΟΝΟΜΕΤΡΙΚΑ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΑΛΛΟΥΣ ΕΡΕΥΝΗΤΕΣ ΜΕ ΒΑΣΗ ΤΗ ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΘΕΩΡΙΑ

Μια ομαδοποίηση των μελετών που έχουν πραγματοποιηθεί με βάση αναφοράς τη θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών του Butler και τη συνεισφορά τους στην επιχειρηματολογία υπέρ ή κατά της εφαρμογής της θεωρίας είναι αυτή των Schuckert, Möller και Weiermair (2007) που τις διακρίνει σε πέντε κατηγορίες:

1. Εφαρμογή και δοκιμή της θεωρίας σε τουριστικούς προορισμούς και επικαιροποίηση της συζήτησης γύρω από τη συγκεκριμένη θεωρία (π.χ. Agarwal 1997b, Da Conceicao Goncalves and Aguas 1997, Digance 1997, Tooman 1997, Cooper 1993 και 1994, Haywood 1992).
2. Μελέτες που εξετάζουν τις επιπτώσεις για τους προορισμούς ή τα συναφή υποσυστήματα αυτών, από την ύπαρξη ενός κύκλου ζωής (π.χ. Van de Weg

- 1982, Cooper 1990, Getz 1992, Lundtorp και Wanhill 2001, Tse και Elwood 1990).
3. Διερεύνηση σε συγκεκριμένα στάδια του κύκλου ζωής ενός τουριστικού προορισμού και εξαγωγή συμπερασμάτων για τη διαχείριση του προορισμού (π.χ. Gordon και Goodall 1992, Priestley και Mundet 1998, Knowles και Curtis 1999, di Benedetto και Bojanic 1993).
 4. Εργασίες που εξετάζουν την εφαρμογή και τη χρηστικότητα του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών σε θέματα διαχείρισης (destination management) (π.χ. Haywood 1986, Cooper 1990, Agarwal 1997b).
 5. Τέλος, μελέτες που εξετάζουν συγκεκριμένους παράγοντες και δομές στην θεωρία του κύκλου ζωής των προορισμών (π.χ. Ioannides 1992, Strapp 1988, Martin και Uysal 1990, Debbage 1990, Russell και Faulkner 2004, Foster και Murphy 1991).

Στο συγκεκριμένο τμήμα της εργασίας θα γίνει αναφορά στα οικονομετρικά υποδείγματα που έχουν χρησιμοποιηθεί και τα οποία πηγάζουν από τις μελέτες των di Benedetto και Bojanic (1993), Lundtrop και Wanhill (2001), Moore και Whitehall (2005), Karplus και Krakover (2005).

Ένα από τα πρώτα οικονομετρικά υποδείγματα που εφαρμόστηκαν προκειμένου να εξετάσουν την ισχύ της θεωρίας του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών του Butler, είναι αυτό των di Benedetto και Bojanic (1993), με αναφορά στο θεματικό πάρκο Cypress Gardens στην Φλόριντα των ΗΠΑ. Ο σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας ήταν να εξετάσει τις επιπτώσεις των στρατηγικών και περιβαλλοντικών παραγόντων στον κύκλο ζωής του συγκεκριμένου προορισμού. Υιοθετήθηκε ένα υπόδειγμα λογαριθμικής παλινδρόμησης, λαμβάνοντας υπόψη τα στάδια τα οποία έχει περάσει ήδη το θεματικό πάρκο. Στον συγκεκριμένο προορισμό, το λογαριθμικό υπόδειγμα κατάφερε να ερμηνεύσει σε μεγάλο βαθμό και να επαληθεύσει τη θεωρία του κύκλου ζωής.

Στην εργασία τους οι Lundtrop και Wanhill (2001) εφαρμόζουν την εξίσωση της λογιστικής τάσης και προσπαθούν να επαληθεύσουν τη μελέτη των Cooper και Jackson (1989) για την Νήσο του Man στην Ιρλανδική Θάλασσα καθώς επίσης και στο νησί Bohholm στη Βαλτική Θάλασσα. Στη συγκεκριμένη εργασία εξετάζεται η θεωρία ως το πώς μπορεί να αποτυπωθεί «μαθηματικά» εφαρμόζοντας μια συγκεκριμένη μαθηματική έκφραση. Ωστόσο, υποστηρίζουν ότι η θεωρία του Butler είναι πιο περιγραφική, οπότε

ίσως άλλες μαθηματικές πολυωνυμικές εξισώσεις να μπορούν να υιοθετηθούν ώστε να ταιριάζουν καλύτερα τα στατιστικά δεδομένα σε κάθε περίπτωση.

Η προσπάθεια εφαρμογής της θεωρίας του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών στα νησιά των Βερμούδων για την περίοδο 1957-2002, αποτελούν αντικείμενο της εργασίας των Moore και Whitehall (2005). Για την προσέγγιση της καμπύλης S του συγκεκριμένου προορισμού, υιοθετήθηκε μια στοχαστική προσέγγιση βασιζόμενη στις αλυσίδες Markov, αλλά σε συνδυασμό με τη χώρα προέλευσης των επισκεπτών και τον επιμερισμό των στοιχείων σε πέντε διακριτές χρονικές στιγμές. Ως εξαρτημένη μεταβλητή υιοθετήθηκε η ποσοστιαία μεταβολή του αριθμού των επισκεπτών ανά τεταρτημόριο σε τέσσερις τουριστικές αγορές (1957-65, 1966-75, 1976-85, 1986-95, 1996-2002).

Στη μελέτη τους οι Karplus και Krakover (2005) εφαρμόζουν τη θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών στην περιοχή της Νεκράς Θάλασσας στο Ισραήλ. Σκοπός της εργασίας είναι να εξετάσει την ορθότητα της καμπύλης μέσω της υιοθέτησης ενός στοχαστικού υποδείγματος παλινδρόμησης που να μπορεί να προσεγγίσει την λογιστική μορφή καμπύλης S του Butler. Το συγκεκριμένο υπόδειγμα παλινδρόμησης είναι ένας συνδυασμός από ενδογενείς και εξωγενείς παράγοντες ενσωματωμένους με ένα διαδραστικό τρόπο. Τα στατιστικά στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν και εκφράζουν τη ζήτηση στην περιοχή είναι ο αριθμός των διανυκτερεύσεων από το 1974-2000. Πέρα από τον χρονικό παράγοντα, ο αριθμός των κλινών χρησιμοποιείται ως ενδογενής μεταβλητή και ένας δείκτης ασφαλείας (λόγω των πολιτικών αναταραχών στην περιοχή και την έκρηξη βίας) ως εξωγενής μεταβλητή. Πρέπει να σημειωθεί ότι χρησιμοποιήθηκαν μηνιαία στατιστικά στοιχεία.

3.4. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΗΣ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΧΩΡΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Η ανάπτυξη του τουρισμού στις περισσότερες περιοχές, βασίζεται στον τοπικό φυσικό και πολιτισμικό πλούτο. Συχνά όμως ο βαθμός (και ο τρόπος) στον οποίο αναπτύσσεται, επηρεάζει σημαντικά την ποιότητα του περιβάλλοντος και τη φυσική και πολιτισμική κληρονομιά, απειλώντας την ίδια τη βάση της ανάπτυξής του. Αυτό συμβαίνει, διότι στο μέτρο που η ανάπτυξη του τουρισμού σε ένα τόπο εξαρτάται από τους τοπικούς φυσικούς (π.χ. παραλίες, δάση, βουνά κλπ) και πολιτιστικούς (π.χ. παραδοσιακούς οικισμούς) πόρους, η μείωση της ελκυστικότητας ενός τόπου λόγω

υποβάθμισης του περιβάλλοντος, εκτός από τις αρνητικές συνέπειες που έχει για την ποιότητα ζωής των κατοίκων, οδηγεί συχνά και σε πτώση του τουρισμού με σημαντικές συνέπειες για την τοπική οικονομία και κοινωνία.

Αν η επίδραση του τουρισμού στο μετασχηματισμό του περιβάλλοντος είναι αναπόφευκτη, το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο είναι εφικτό η επίδραση αυτή να είναι περιορισμένη έτσι ώστε να ελαχιστοποιούνται οι αρνητικές συνέπειες και τα κόστη για το σύνολο. Οι συνέπειες αυτές δεν αφορούν μόνο στο παρόν, αλλά κυρίως στο μέλλον και στη δυνατότητα του συγκεκριμένου χώρου να υποστηρίζει και στο μέλλον την τουριστική δραστηριότητα, αποκομίζοντας στους κατοίκους του οφέλη αντίστοιχα με τα σημερινά. Όταν αυτό δεν συμβεί, τότε το περιβάλλον σταματάει να παρέχει πλέον τις φυσικές του υπηρεσίες στους τουρίστες, οι οποίοι το εγκαταλείπουν για άλλες περιοχές που μπορούν να τις προσφέρουν, παραχωρώντας τη θέση τους σε άλλους τουρίστες-καταναλωτές που είναι διατεθειμένοι να πληρώσουν λιγότερο για να καταναλώσουν τουριστικό προϊόν χαμηλότερης ποιότητας. Μια ακραία κατάσταση είναι η πλήρης εγκατάλειψη της περιοχής από τουρίστες, όταν η τελευταία δεν μπορεί να ανταποκριθεί στα χαρακτηριστικά της ζήτησης.

Στο σημείο αυτό, πρέπει να θυμηθούμε τα στάδια εξέλιξης των τουριστικών προορισμών κατά τον Butler όπου ένας τουριστικός προορισμός γνωρίζει τη φάση της άνθησης-επέκτασης με σημαντική συσσώρευση κερδών, τη φάση της ωρίμανσης που συνοδεύεται από την εμφάνιση αρνητικών εξωτερικών οικονομικών και έντονου ανταγωνισμού (μείωση κερδών) και τη φάση της κάμψης-κρίσης την οποία θα ακολουθήσει η ανανέωση ή η κατάρρευση (Butler 1980).

Κατά συνέπεια, για την αποφυγή της κατάρρευσης και τη διατήρηση της διάρκειας και ποιοτικής διάστασης του κύκλου ζωής ενός τουριστικού προορισμού, το ζητούμενο είναι η επιδίωξη ενός εσωτερικού σχεδιασμού και μια ολοκληρωμένη διαχείριση, προκειμένου ο συγκεκριμένος προορισμός να ανταποκριθεί στις διαχρονικές εναλλασσόμενες προκλήσεις της τουριστικής αγοράς, αλλά και του τοπικού περιβάλλοντος, όπως αυτό καθορίζεται από τους περιορισμούς και τις ιδιαιτερότητές του. Απαραίτητη προϋπόθεση για αυτόν τον σχεδιασμό είναι να ληφθεί υπ' όψη η φέρουσα τουριστική ικανότητα ή χωρητικότητα του προορισμού.

Δεδομένου ότι η κύρια μορφή τουρισμού που αναπτύχθηκε τις τελευταίες δεκαετίες συνδέεται με τον ήλιο και τη θάλασσα, η ζήτηση παρουσιάζεται ιδιαίτερα

αυξημένη κατά τους θερινούς μήνες, οπότε υπάρχει παράλληλα χωρική και εποχική συγκέντρωση. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι για ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα, ένας σημαντικά μεγάλος αριθμός επισκεπτών συγκεντρώνεται σε μια μικρή περιοχή, με αποτέλεσμα οι πιέσεις στους φυσικούς πόρους να εντείνονται σημαντικά. Η τοπική και χρονική αυτή υπερσυγκέντρωση ανθρώπων και δραστηριοτήτων, ξεπερνά πολλές φορές τα όρια αντοχής του ίδιου του συστήματος, δηλαδή την ικανότητά του να απορροφά τις προκαλούμενες αλλαγές χωρίς να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ισορροπίας. Τα όρια αυτά εκφράζονται με τη *φέρουσα ικανότητα* του συστήματος η οποία ορίζεται ως «ο αριθμός των χρηστών που μπορεί να δεχτεί μια τουριστική περιοχή χωρίς μόνιμη περιβαλλοντική υποβάθμιση και η εξασφάλιση της ικανότητας της περιοχής να υποστηρίζει δραστηριότητες αναψυχής, αλλά και χωρίς να υποβαθμίζει την εμπειρία αναψυχής των επισκεπτών» (Martin και Uysal 1990).

Η ανάγκη για μια πολυδιάστατη προσέγγιση, οδήγησε στην ανάπτυξη τριών διαφορετικών και διακριτών προσεγγίσεων της φέρουσας ικανότητας μιας περιοχής με κάθε μία να διαθέτει επιμέρους συνιστώσες (Coccosis 2002):

1. Περιβαλλοντική

Οικολογική: η ικανότητα των φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων να υποστηρίζουν την τουριστική ανάπτυξη. Για παράδειγμα, η ευαισθησία του οικοσυστήματος επιβάλλει περιορισμούς ως προς τη δυνατότητα ανάπτυξης δραστηριοτήτων αναψυχής.

Χωρική: η ικανότητα της υποδομής και ανωδομής να υποστηρίζουν την τουριστική ανάπτυξη.

2. Κοινωνική

Ψυχολογική: η οποία θεωρεί την ευχαρίστηση του επισκέπτη ως μέτρο για την ανάπτυξη του τουρισμού σε μια περιοχή.

Πολιτιστική: η οποία περιγράφει την ανοχή του εγχώριου πληθυσμού στον τουρισμό.

3. Οικονομική: η οποία εστιάζεται στη σχέση της τοπικής οικονομίας ως προς τον τουρισμό (ύπαρξη τοπικού εργατικού δυναμικού).

Η κάθε μία από αυτές τις προσεγγίσεις, ορίζει και μια διαφορετική διάσταση στον καθορισμό των ορίων στην τουριστική ανάπτυξη ενός τόπου.

Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού έχει καθορίσει κάποια σταθερότυπα φέρουσας ικανότητας τα οποία αναφέρονται στην αξιολόγηση που γίνεται από τους

«οικοδεσπότες» και τους επισκέπτες σχετικά με τους όρους των αποδεκτών αλλαγών στο φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον χωρίς να καταστρέφεται η τουριστική αιφορία και τα οποία εξυπηρετούν ως γενικές οδηγίες.

Τα αριθμητικά σταθερότυπα μπορεί να διευκολύνουν τον καθορισμό της φέρουσας ικανότητας και να είναι χρήσιμα ως γενικές κατευθύνσεις, δεν πρέπει όμως να πιστεύεται ότι μεταφέρονται και είναι εφαρμόσιμα από περιοχή σε περιοχή. Τα επίπεδα της φέρουσας ικανότητας εξαρτώνται από την ποιότητα του τουρισμού που επιδιώκεται. Η αντίληψη της πολυκοσμίας, για παράδειγμα, διαφέρει μεταξύ του μαζικού τουρίστα και των τουριστών μεγαλύτερης εισοδηματικής στάθμης. Η αίσθηση και αποδοχή της πολυκοσμίας, διαφέρει για τους ντόπιους οικοδεσπότες και από κοινωνία σε κοινωνία.

3.5 ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η συγκεκριμένη θεωρία του Butler αποτελεί αντικείμενο μελέτης και συζήτησης εδώ και πάνω από 30 χρόνια και διαπιστώνει κανείς από όλες τις μελέτες ότι οι απόψεις είναι διφορούμενες ως προς το πόσο καθολική εφαρμογή μπορεί να έχει η συγκεκριμένη θεωρία. Σε πολλά σημεία από τις προαναφερθείσες εργασίες προκύπτουν καινούρια στοιχεία για το πώς κάθε μελετητής προσεγγίζει το αντικείμενο και εγείρονται ερωτήματα εάν συνδυασμός περαιτέρω μεθόδων θα προσδώσουν καλύτερα αποτελέσματα. Κοινή συνισταμένη όλων, όμως, είναι ότι η θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών μπορεί να αποτελέσει ένα περιγραφικό εργαλείο ερμηνείας της εξέλιξης ενός προορισμού, ωστόσο η μαθηματική αποτύπωση αυτής και η υιοθέτηση της ως ένα εργαλείο πρόβλεψης της εξέλιξης του προορισμού δεν είναι ευρέως αποδεκτή.

Στο επόμενο κεφάλαιο, υιοθετείται ένα οικονομετρικό υπόδειγμα με προσπάθεια ερμηνείας της θεωρίας στο σύνολο της χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο: Η ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΚΥΚΛΟΥ ΖΩΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΡΟΟΡΙΣΜΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

4.1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σε αυτό το κεφάλαιο γίνεται η εφαρμογή της θεωρίας του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών στην Ελλάδα, με την χρήση ενός οικονομετρικού υποδείγματος που μπορεί να ερμηνεύσει την καμπύλη S.

Η θεωρία του Butler βασίζεται στη διαχρονική παρατήρηση της εξέλιξης του αριθμού επισκεπτών μιας περιοχής, και επομένως μελετάται κατά περίπτωση μια χρονολογική σειρά ή χρονοσειρά. Μια από τις επιμέρους συνιστώσες⁶ μιας χρονολογικής σειράς είναι η μακροχρόνια τάση, η οποία αναφέρεται σε μια σχετικά σταθερή συμπεριφορά ή κατεύθυνση της χρονολογικής σειράς, η διάρκεια της οποίας είναι μεγαλύτερη του ενός έτους. Η τάση μιας χρονολογικής σειράς μπορεί να είναι γραμμική ή μη γραμμική. Ένας τρόπος για τη μέτρηση της εν λόγω τάσης είναι το υπόδειγμα παλινδρόμησης με εξαρτημένη μεταβλητή τις τιμές της χρονολογικής σειράς (αριθμός επισκεπτών) και ανεξάρτητη μεταβλητή τη χρονική περίοδο (έτη 1980 έως 2010). Οι πιο συνήθεις μορφές εξισώσεων μέτρησης της τάσης είναι η Γραμμική Τάση, η Λογαριθμική Τάση, η Εκθετική Τάση, η Λογιστική Τάση, η Πολυωνυμική Τάση και η Compertz Τάση. Στην παρούσα εργασία θα μελετηθεί η Πολυωνυμική Τάση⁷.

Οι Choy (1992), Gaynor και Kirkpatrick (1994), Gonçaves και Aguas (1997), καθώς και ο Chu (2004), υποστηρίζουν ότι μια πολυωνυμική εξίσωση τρίτου βαθμού θεωρείται ένα ευέλικτο μη γραμμικό υπόδειγμα που είναι ικανό να περιγράψει την

⁶ Το οικονομετρικό υπόδειγμα που εξετάζεται είναι ένα μη στοχαστικό υπόδειγμα χρονολογικής σειράς που βασίζεται σε κλασικές μεθόδους ανάλυσης. Η κλασική μέθοδος ανάλυσης μιας χρονολογικής σειράς αποβλέπει στο διαχωρισμό αυτής της χρονολογικής σειράς στις επιμέρους συνιστώσες της, που περιλαμβάνουν: Τη Μακροχρόνια Τάση (long-run trend), την Κυκλική Συνιστώσα (cyclical component), την Εποχιακή Συνιστώσα (seasonal component), την Τυχαία Συνιστώσα (random component). Ο διαχωρισμός μιας χρονολογικής σειράς στις επιμέρους συνιστώσες της μπορεί να επιτευχθεί με δύο μη στοχαστικά υποδείγματα: Το πολλαπλασιαστικό υπόδειγμα και το προσθετικό υπόδειγμα (Ανδρικόπουλος, 2003).

⁷ Η πολυωνυμική τάση είναι τρόπος μέτρησης της μακροχρόνιας τάσης, που με τη σειρά της ανήκει στο πολλαπλασιαστικό υπόδειγμα μιας χρονολογικής σειράς.

θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών, εφόσον μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως απλό υπόδειγμα παλινδρόμησης. Συγκεκριμένα, η γενική εξίσωση που χρησιμοποιείται στο παρόν άρθρο είναι η παρακάτω:

$$ΑΠ = \alpha + \beta_1 T + \beta_2 T^2 + \beta_3 T^3 + \varepsilon \quad (1)$$

Όπου: ΑΠ είναι ο αριθμός των πελατών (αφίξεις, ημεδαποί και αλλοδαποί) στα ξενοδοχειακά καταλύματα πλην κάμπινγκ, α μια σταθερά, β_1 , β_2 , και β_3 οι συντελεστές των χρονικών στιγμών T , $T = t - 1979$, με t την επιθυμητή χρονική στιγμή, και ε τα κατάλοιπα.

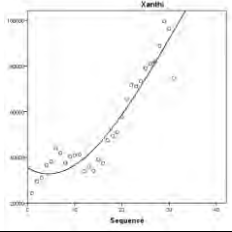
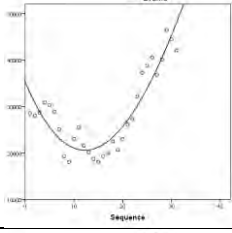
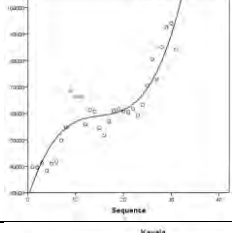
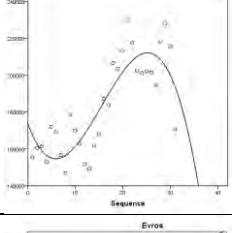
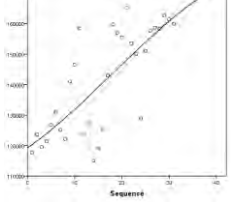
Από την εφαρμογή του στατιστικού υποδείγματος της πολυωνμικής εξίσωσης 3ου βαθμού για την περίοδο 1980 - 2010 σε επίπεδο νομού στην Ελλάδα, μπορούν να εξαχθούν πολύτιμα στοιχεία, τα οποία είναι δυνατόν να κατηγοριοποιηθούν ως προς: (α) τη στατιστική ερμηνευτικότητα του υποδείγματος, (β) το σχήμα της καμπύλης (εάν είναι μορφής S ή μη) και (γ) το στάδιο που βρίσκεται κάθε νομός στην Ελλάδα.

4.2. ΑΝΑΛΥΣΗ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

4.2.1 ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ

Πρόκειται για μια περιφέρεια όπου η πλειοψηφία των επισκεπτών είναι ημεδαποί και που παρουσιάζει μια ανοδική τάση τα τελευταία τριάντα χρόνια. Οι νομοί της Ξάνθης, Δράμας και Καβάλας παρουσιάζουν πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα ως προς τη στατιστική ερμηνευτικότητα του υποδείγματος ενώ και οι τρεις διαθέτουν αυξητική πορεία, καθώς εντοπίζονται στο στάδιο της «Ανάπτυξης». Οι υπόλοιποι δύο νομοί δεν εμφανίζουν ικανοποιητικά αποτελέσματα όσον αφορά στην επαλήθευση της θεωρίας και αυτό εκτιμάται ότι οφείλεται στη μεγάλη διασπορά των παρατηρήσεων διαχρονικά, ενώ ο νομός Καβάλας έχει περιέλθει σε μείωση της ελκυστικότητας στην προσέλκυση τουριστών.

Πίνακας 4.1: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Ανατολική Μακεδονία και Θράκη

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
1	ΞΑΝΘΗΣ	$ΑΠ_{ΞΑΝ} = 35,500.13 - 1,268.03T + 154,34T^2 - 1.65T^3$	0.896	0.885	
2	ΔΡΑΜΑΣ	$ΑΠ_{ΔΡ} = 35,398.14 - 2,513.43T + 114.75T^2 - 0.66T^3$	0.854	0.838	
3	ΡΟΔΟΠΗΣ	$ΑΠ_{ΡΔΠ} = 27,805 + 5,731.60T - 364,19T^2 + 8,07T^3$	0.847	0.830	
4	ΚΑΒΑΛΑΣ	$ΑΠ_{ΚΒΛ} = 17,197.90 - 7,141.87T + 743.93T^2 - 15.91T^3$	0.719	0.687	
5	ΕΒΡΟΥ	$ΑΠ_{ΕΒΡ} = 119,241.52 + 1,075.11T + 23.30T^2 - 0.43T^3$	0.571	0.524	

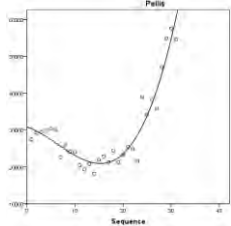
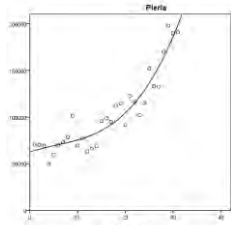
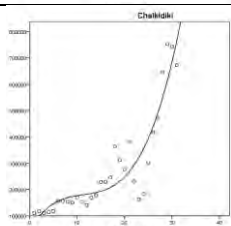
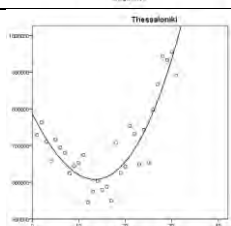
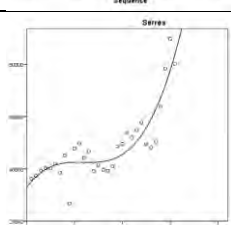
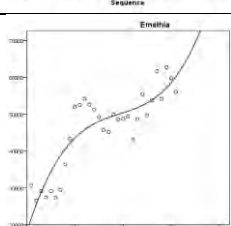
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

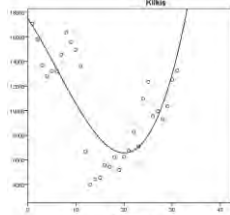
4.2.2 ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Πρόκειται για τη μία από τις μεγαλύτερες σε έκταση περιφέρειες της Ελλάδας, όπου υπάρχουν τρεις από τους μεγαλύτερους σε επισκεψιμότητα και επίπεδο ανάπτυξης τουριστικούς νομούς, ήτοι τους νομούς Θεσσαλονίκης, Χαλκιδικής και Πιερίας. Με βάση την εικόνα των αποτελεσμάτων από την εφαρμογή του οικονομετρικού υποδείγματος (Πίνακας 4.2) υπογραμμίζεται ότι τα αποτελέσματα είναι αρκετά

ικανοποιητικά: στον νομό Πέλλας, ιδιαίτερα, ερμηνεύεται το 92% των παρατηρήσεων. Η πλειοψηφία των συγκεκριμένων περιοχών πέρασε από το στάδιο της «Στασιμότητας» και τώρα διανύουν ένα κύμα «Ανανέωσης». Άξιον αναφοράς είναι ότι ο νομός Θεσσαλονίκης πέρασε από το στάδιο της «Πτώσης» στην αρχή της δεκαετίας του 1980, όπως επίσης και ο νομός του Κιλκίς.

Πίνακας 4.2: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Κεντρική Μακεδονία

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
6	ΠΕΛΛΑΣ	$ΑΠ_{ΠΕΛ} = 30,870 - 424.31T - 72.55T^2 + 3.78T^3$	0.917	0.908	
7	ΠΙΕΡΙΑΣ	$ΑΠ_{ΠΙΕ} = 62,577.31 + 1,724.25T - 104.52T^2 + 6.15T^3$	0.900	0.888	
8	ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	$ΑΠ_{ΧΑΛ} = 46,039.07 + 30,210.36T - 2,421.51T^2 + 70.80T^3$	0.854	0.838	
9	ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ	$ΑΠ_{ΘΕΣ} = 786,783.48 - 25,265.35T + 788,91T^2 + 7.31T^3$	0.813	0.792	
10	ΣΕΡΡΩΝ	$ΑΠ_{ΣΕΡ} = 32,858.97 + 2,484.70T - 211.74T^2 + 5.96T^3$	0.805	0.783	
11	ΗΜΑΘΙΑΣ	$ΑΠ_{ΗΜΘ} = 18,017.89 + 4,161.34T - 194,29T^2 + 3.36T^3$	0.778	0.753	

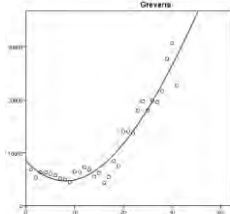
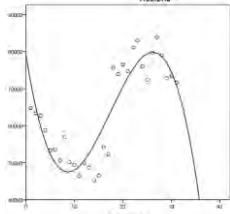
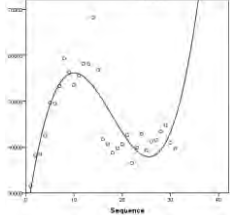
12	ΚΙΑΚΙΣ	$ΑΠ_{ΚΙΑ} = 17,495.93 - 588.01T - 22.97T^2 + 1.25T^3$	0.631	0.590	
----	--------	---	-------	-------	---

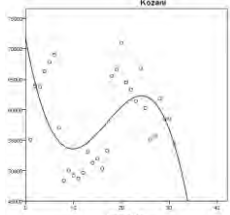
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.2.3 ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Τα αποτελέσματα από την εφαρμογή της θεωρίας του Butler στη Δυτική Μακεδονία (Πίνακας 4.3) επιδέχονται ιδιαίτερου σχολιασμού. Πρώτον, πρόκειται για νομούς τους οποίους επισκέπτονται επί το πλείστον Έλληνες. Δεύτερον, όσον αφορά στη στατιστική ερμηνευτικότητα του υποδείγματος διακρίνονται πολύ ικανοποιητικά αποτελέσματα για το νομό Γρεβενών και δευτερευόντως για το νομό Καστοριάς, ενώ ο νομός Κοζάνης δεν επαληθεύει σχεδόν καθόλου το υπόδειγμα. Τρίτον, παρατηρείται μια τριαδικότητα ως προς τα στάδια της θεωρίας: οι νομοί Καστοριάς και Κοζάνης βρίσκονται στο στάδιο της «Πτώσης», ο νομός Φλώρινας βρίσκεται σε Αναζωογόνηση και, τέλος, ο νομός Γρεβενών βρίσκεται στο στάδιο της Ανάπτυξης.

Πίνακας 4.3: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Δυτική Μακεδονία

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
13	ΓΡΕΒΕΝΑ	$ΑΠ_{ΓΡΒ} = 8,490.30 - 964.37T + 64.50T^2 - 0.41T^3$	0.922	0.914	
14	ΚΑΣΤΟΡΙΑ	$ΑΠ_{ΚΑΣ} = 79,273.65 - 8,224.76T + 631.03T^2 - 12.08T^3$	0.824	0.804	
15	ΦΛΩΡΙΝΑΣ	$ΑΠ_{ΦΛΡ} = 23,302.77 + 7,528.08T - 522.09T^2 + 9.78T^3$	0.690	0.656	

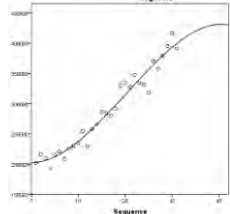
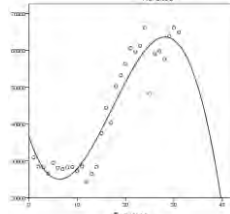
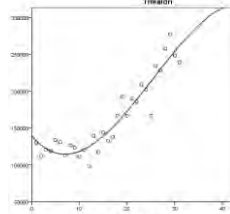
16	ΚΟΖΑΝΗΣ	$ΑΠ_{ΚΟΖ} = 71,685.34 - 4,249.67T + 303.27T^2 - 5.94T^3$	0.277	0.196	
----	---------	--	-------	-------	---

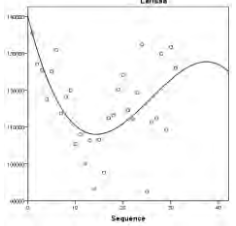
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.2.4 ΘΕΣΣΑΛΙΑ

Ο νομός Λάρισας δεν επαληθεύει καθόλου το υπόδειγμα που υιοθετήθηκε, μιας και τα αποτελέσματα του R^2 είναι σχετικά χαμηλά (39%) (Πίνακας 4.4). Ωστόσο, στους υπόλοιπους τρεις νομούς παρατηρείται μια εξαιρετική στατιστική ερμηνευτικότητα του υποδείγματος που φτάνει ακόμα και το 96% στο νομό Μαγνησίας, ενώ υπάρχει σχεδόν μια απόλυτη ταύτιση με την καμπύλη S του Butler. Ο νομός Καρδίτσας παρουσιάζει πτωτική πορεία όσον αφορά στις αφίξεις επισκεπτών, ενώ οι νομοί Τρικάλων και Μαγνησίας φαίνεται να έχουν εδραιωθεί ως τουριστικοί προορισμοί.

Πίνακας 4.4: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Θεσσαλία

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R^2	adj R^2	ΓΡΑΦΗΜΑ
17	ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ	$ΑΠ_{ΜΓΝ} = 202,381.04 - 11.33T + 419.67T^2 - 6.91T^3$	0.960	0.955	
18	ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ	$ΑΠ_{ΚΡΔ} = 36,694.78 - 3,971.40T + 383.57T^2 - 7.41T^3$	0.910	0.900	
19	ΤΡΙΚΑΛΩΝ	$ΑΠ_{ΤΡΚ} = 139,399.15 - 7,496.60T + 621.41T^2 - 8.14T^3$	0.900	0.889	

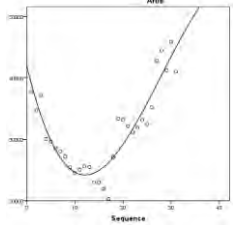
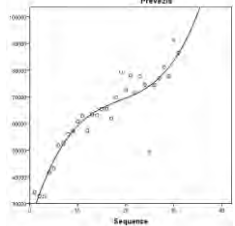
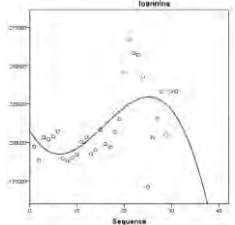
20	ΛΑΡΙΣΙΑΣ	$ΑΠ_{ΛΑΡ} = 140,138.11 - 5,135.68T + 247.39T^2 - 3.18T^3$	0.392	0.324	
----	----------	---	-------	-------	---

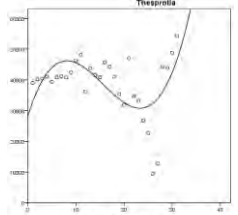
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.2.5 ΉΠΕΙΡΟΣ

Η στατιστική ερμηνευτικότητα του υποδείγματος ξεπερνά το 85% των παρατηρήσεων στους νομούς Άρτας και Πρεβέζης, ενώ οι υπόλοιποι δύο νομοί παρουσιάζουν στατιστική ερμηνευτικότητα της τάξης 33-35%, δεδομένου ότι η διασπορά των παρατηρήσεων είναι αρκετά μεγάλη. Ο νομός Ιωαννίνων, αν και είναι ιδιαίτερα δημοφιλής προορισμός στους Έλληνες, φαίνεται να έχει πτωτική τάση στην προτίμηση των επισκεπτών, την ίδια ώρα που οι υπόλοιποι νομοί έχουν μια ανοδική πορεία, που συμπίπτει με το στάδιο της «Αναζωογόνησης» (Πίνακας 4.5).

Πίνακας 4.5: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Ήπειρο

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
21	ΑΡΤΑΣ	$ΑΠ_{ΑΡΤ} = 41,989.34 - 3,232.35T + 170.17T^2 - 2.03T^3$	0.860	0.845	
22	ΠΡΕΒΕΖΗΣ	$ΑΠ_{ΠΡΒ} = 22,654.95 + 5,960.60T - 280.64T^2 + 4.99T^3$	0.854	0.838	
23	ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	$ΑΠ_{ΙΩΝ} = 207,880.50 - 5,337.77T + 526.16T^2 - 11.12T^3$	0.346	0.273	

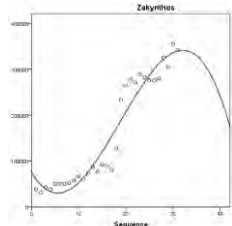
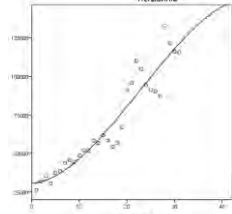
24	ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	$ΑΠ_{ΘΣΠ} = 28,143.21 + 5,027.30T - 416.65T^2 + 8.83T^3$	0.328	0.253	
----	------------	--	-------	-------	---

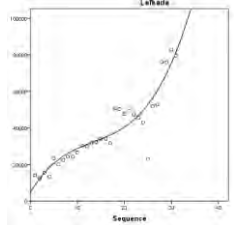
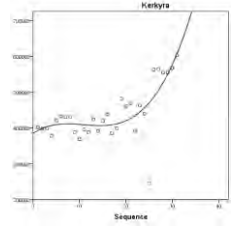
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.2.6 ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ

Η περιφέρεια των Ιονίων νήσων αποτέλεσε από την πρώτη στιγμή που ξεκίνησε το τουριστικό ρεύμα από το εξωτερικό προς την Ελλάδα έναν ιδιαίτερο δημοφιλή προορισμό και μάλιστα η Κέρκυρα συγκαταλέγεται σε έναν από τους μεγαλύτερους τουριστικούς προορισμούς της χώρας. Ωστόσο, εάν και υπήρχε η προσδοκία ότι ο συγκεκριμένος προορισμός θα επαλήθευε το υπόδειγμα που υιοθετήθηκε, ωστόσο τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης κρίνονται απλώς ικανοποιητικά, με την ερμηνευτική ικανότητα του υποδείγματος να είναι στο 55%. Οι υπόλοιποι τρεις νομοί επαληθεύουν σε μεγάλο βαθμό την προτεινόμενη πολυωνμική εξίσωση τρίτου βαθμού. Κλείνοντας, ο νομός Ζακύνθου βρίσκεται στο στάδιο της «Πτώσης», ο νομός Κεφαλληνίας είναι σε αναπτυξιακή πορεία, ενώ οι νομοί Λευκάδας και Κέρκυρας βρίσκονται στο στάδιο της «Αναζωογόνησης».

Πίνακας 4.6: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για τα Ιόνια Νησιά

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
25	ΖΑΚΥΝΘΟΥ	$ΑΠ_{ΖΑΚ} = 76,261.70 - 17,720.07T + 1,876.99T^2 - 33,27T^3$	0.935	0.928	
26	ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ	$ΑΠ_{ΚΕΦ} = 30,594.23 + 254.01T + 158.10T^2 - 2.32T^3$	0.901	0.890	

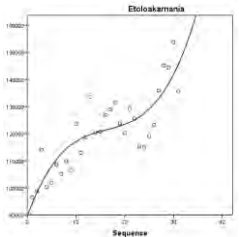
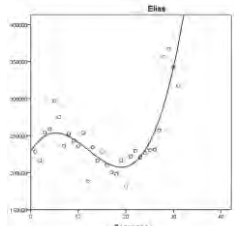
27	ΛΕΥΚΑΔΑΣ	$ΑΠ_{ΛΕΥ} = 4,810.34 + 4,194.48T - 239.31T^2 + 5.93T^3$	0.851	0.835	
28	ΚΕΡΚΥΡΑΣ	$ΑΠ_{ΚΕΡ} = 385,081.27 + 8,661.81T - 884.73T^2 + 26.98T^3$	0.546	0.496	

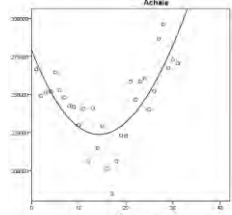
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.2.7 ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Η συνολική ερμηνευτική ικανότητα του υποδείγματος στους νομούς της Δυτικής Ελλάδος κρίνεται αρκετά ικανοποιητική ενώ και οι τρεις νομοί βρίσκονται στο στάδιο της «Αναζωογόνησης». Ειδικά, στους νομούς Ηλείας και Αχαΐας, το γεγονός ότι οι αφίξεις επισκεπτών ξεπερνούν τις 200.000, δίνει ιδιαίτερες ελπίδες για την ανάκαμψη του τουριστικού ρεύματος στην περιοχή.

Πίνακας 4.7: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Δυτική Ελλάδα

A/A	NOMOΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
29	ΑΙΤΩΛΙΑΣ & ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ	$ΑΠ_{ΑΙΤ} = 89,456.36 + 4,936.44T - 272.80T^2 + 5.55T^3$	0.721	0.690	
30	ΗΛΕΙΑΣ	$ΑΠ_{ΗΛΕ} = 228,586.96 + 10,573.51T - 1,288.69T^2 + 35.45T^3$	0.717	0.686	

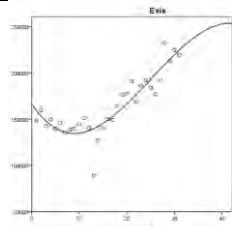
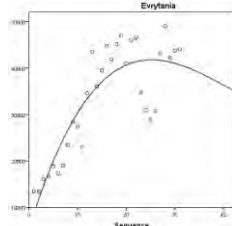
31	ΑΧΑΪΑΣ	$ΑΠ_{ΑΧΑ} = 279,375.54 - 7,964.78T + 299.65T^2 - 1.03T^3$	0.587	0.541	
----	--------	---	-------	-------	---

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.2.8 ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ

Η περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας διαθέτει αξιοσημείωτους τουριστικούς πόρους (π.χ. φυσικά τοπία, παραλίες, αρχαιολογικούς χώρους, ιστορικά μνημεία κ.λπ). Η εφαρμογή του οικονομετρικού υποδείγματος στους νομούς Εύβοιας και Ευρυτανίας επαληθεύει σε αρκετά μεγάλο βαθμό τη θεωρία του κύκλου ζωής των δύο αυτών νομών, με τον νομό της Εύβοιας να βρίσκεται στο στάδιο της Εδραίωσης και την Ευρυτανία να παρουσιάζει μια ήπια πτωτική τάση (Πίνακας 4.8). Οι δύο μεγαλύτεροι σε επισκεψιμότητα νομοί, δηλαδή οι νομοί Φθιώτιδας και Φωκίδας, ερμηνεύουν ικανοποιητικά το οικονομετρικό υπόδειγμα και με τους δύο να βρίσκονται σε στάδιο Αναζωογόνησης, καθώς έχουν κλείσει ήδη ένα κύκλο ζωής. Τέλος, για τον νομό Βοιωτίας, η συνολική ερμηνευτική ικανότητα του υποδείγματος είναι ιδιαίτερα χαμηλή, μόλις 3% όπου δεν υπάρχει επαλήθευση της θεωρίας και η εξέλιξη της συγκεκριμένης περιοχής ακολουθεί τη δική της πορεία. Ωστόσο, κρίνοντας και από τα διαθέσιμα στοιχεία φαίνεται να είναι αρκετά θετική.

Πίνακας 4.8: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Στερεά Ελλάδα

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
32	ΕΥΒΟΙΑΣ	$ΑΠ_{ΕΥΒ} = 166,526.37 - 7,697.44T + 523.13T^2 - 6.92T^3$	0.814	0.794	
33	ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ	$ΑΠ_{ΕΥΡ} = 5,307.04 + 3,407.72T - 98.22T^2 + 0.81T^3$	0.757	0.730	

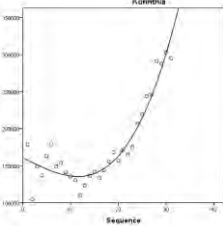
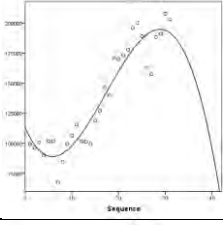
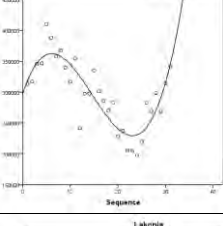
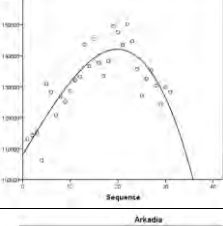
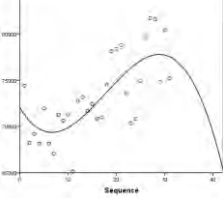
34	ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ	$ΑΠ_{\Phi\Theta\iota} = 113,720.51 - 997.26T - 113.56T^2 + 4.73T^3$	0.698	0.665	
35	ΦΩΚΙΔΑΣ	$ΑΠ_{\Phi\omega\kappa} = 227,872.81 + 3,867.05T - 696.87T^2 + 17.13T^3$	0.638	0.597	
36	ΒΟΙΩΤΙΑΣ	$ΑΠ_{\beta\omicron\iota} = 49,660.68 + 488.86T - 41.76T^2 + 1.01T^3$	0.029	-0.079	

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.2.9 ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Η συνολική ερμηνευτική ικανότητα του υποδείγματος είναι εξαιρετικά ικανοποιητική ($R^2=90\%$) στους νομούς Κορινθίας και Μεσσηνίας, οι οποίοι όμως εντοπίζονται σε δύο αντίρροπες κατευθύνσεις: Κορινθία σε στάδιο Ανάπτυξης και Μεσσηνία σε στάδιο Πτώσης. Οι νομοί Αργολίδας και Λακωνίας ικανοποιούν σε αρκετά σημαντικό βαθμό τη στατιστική ερμηνευτικότητα του υποδείγματος, αλλά παρουσιάζουν εξίσου δύο διαφορετικές εικόνες ως προς την εξέλιξή τους, όπως και οι προηγούμενοι δύο νομοί (Πίνακας 4.9). Έτσι, η Αργολίδα βρίσκεται σε στάδιο της Αναζωογόνησης, ενώ η Λακωνία παρουσιάζει αρνητική, πτωτική τάση. Η Αρκαδία βρίσκεται επίσης σε αρνητική πτωτική πορεία με το 50% των παρατηρήσεων να ερμηνεύεται από το οικονομετρικό υπόδειγμα.

Πίνακας 4.9: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Πελοπόννησο

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
37	ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ	$ΑΠ_{ΚΟΡ} = 160,471.69 - 3,046.39T - 39.95T^2 + 9.94T^3$	0.910	0.900	
38	ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	$ΑΠ_{ΜΕΣ} = 112,702.53 - 8,767.84T + 904.58T^2 - 17.41T^3$	0.901	0.890	
39	ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ	$ΑΠ_{ΑΡΓ} = 297,195.59 + 23,310.75T - 2,406.73T^2 + 55.01T^3$	0.757	0.730	
40	ΛΑΚΩΝΙΑΣ	$ΑΠ_{ΛΑΚ} = 107,983.60 + 2,554.11T + 1.82T^2 - 2.22T^3$	0.743	0.714	
41	ΑΡΚΑΔΙΑΣ	$ΑΠ_{ΑΡΚ} = 72,053.28 - 880,15T + 81.61T^2 - 1.53T^3$	0.544	0.493	

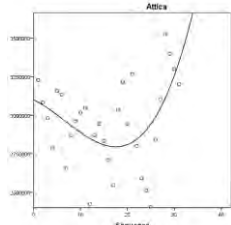
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.2.10 ΑΤΤΙΚΗ

Η περιφέρεια Αττικής θα πρέπει να αποτελεί ειδική περίπτωση για περαιτέρω διερεύνηση της εφαρμογής της θεωρίας, μιας και αποτελεί είτε αυτόνομο προορισμό είτε ενδιάμεσο σταθμό των επισκεπτών που έρχονται στην Ελλάδα. Δεδομένου ότι η συνολική ερμηνευτική ικανότητα του υποδείγματος είναι σχετικά χαμηλή (μόλις το 25,6% της εξαρτημένης μεταβλητής ερμηνεύεται από το υπόδειγμα της πολυωνμικής

εξίσωσης) και λαμβάνοντας υπόψη τη διασπορά των παρατηρήσεων, κρίνεται ότι δεν χρήζει περαιτέρω σχολιασμού σχετικά με την επαλήθευση της θεωρίας του κύκλου ζωής. Ωστόσο, τα τελευταία πέντε χρόνια υπάρχει μια ανοδική τάση ως προς τις αφίξεις τόσο σε ημεδαπούς όσο και σε αλλοδαπούς επισκέπτες.

Πίνακας 4.10: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Αττική

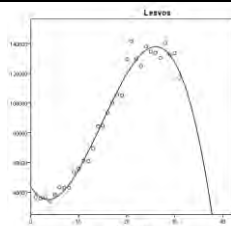
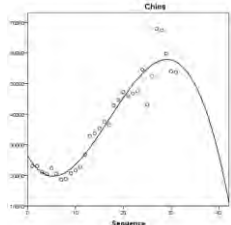
A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
42	ΑΤΤΙΚΗΣ	$ΑΠ_{ΑΤΤ} = 3,098,815.03 - 14,473.74T - 1.322.09T^2 + 66.05T^3$	0.256	0.173	

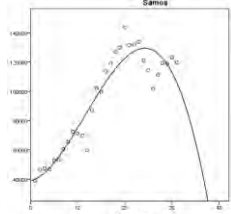
Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.2.11 ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ

Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου είναι η μοναδική περιφέρεια της παρούσας μελέτης, όπου και οι τρεις νομοί που την αποτελούν, παρουσιάζουν τα ίδια χαρακτηριστικά. Πρώτον, και οι τρεις νομοί περίπου δέχονται τον ίδιο αριθμό επισκεπτών. Δεύτερον, η συνολική ερμηνευτική ικανότητα του υποδείγματος είναι ιδιαίτερα ικανοποιητική και στους τρεις νομούς, με τον νομό Λέσβου να επαληθεύει πλήρως την θεωρία του Butler αλλά και το υπόδειγμα που υιοθετήθηκε. Τέλος, και οι τρεις νομοί βρίσκονται στο στάδιο της Πτώσης, σχεδόν στην ίδια χρονική περίοδο.

Πίνακας 4.11: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για το Βόρειο Αιγαίο

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
43	ΛΕΣΒΟΥ	$ΑΠ_{ΛΕΣ} = 43,714.03 - 5,063.30T + 803.60T^2 - 18.06T^3$	0.983	0.981	
44	ΧΙΟΥ	$ΑΠ_{ΧΙΟ} = 26,389.48 - 2,654.92T + 293.92T^2 - 5.69T^3$	0.929	0.921	

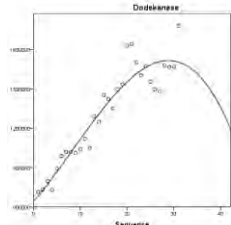
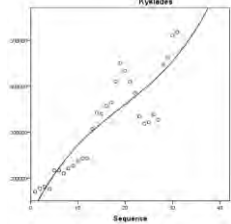
45	ΣΑΜΟΥ	$ΑΠ_{ΣΑΜ} = 38,797.85 + 765.61T + 399.73T^2 - 11.43T^3$	0.899	0.887	
----	-------	---	-------	-------	---

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.2.12 ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ

Τα δύο νησιωτικά συμπλέγματα των Δωδεκανήσων και Κυκλάδων, αποτελούν από τους πρώτους τουριστικούς προορισμούς στην Ελλάδα και συγκαταλέγονται στους πλέον «παραδοσιακούς» προορισμούς, τόσο για τους Έλληνες όσο και για τους αλλοδαπούς τουρίστες. Η εφαρμογή της θεωρίας του κύκλου ζωής των τουριστικών προορισμών μέσω του οικονομετρικού υποδείγματος που υιοθετήθηκε επαληθεύεται σε αρκετά μεγάλο βαθμό, μιας και η συνολική ερμηνευτική ικανότητα των δύο εξισώσεων είναι αρκετά ικανοποιητική (Πίνακας 4.12). Ωστόσο, ο νομός Δωδεκανήσων έχει πτωτική τάση εξέλιξης ενώ ο νομός Κυκλάδων βρίσκεται ακόμα στο στάδιο της Ανάπτυξης.

Πίνακας 4.12: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για το Νότιο Αιγαίο

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
46	ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩΝ	$ΑΠ_{ΔΩΔ} = 640,290.06 + 41,673.83T + 990.57T^2 - 39.60T^3$	0.895	0.883	
47	ΚΥΚΛΑΔΩΝ	$ΑΠ_{ΚΥΚ} = 119,730.72 + 20,452.42T - 643.95T^2 + 11.15T^3$	0.785	0.761	

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.2.13 ΚΡΗΤΗ

Η Περιφέρεια της Κρήτης αποτελεί την τρίτη περιφέρεια (Βόρειο και Νότιο Αιγαίο), όπου το οικονομετρικό υπόδειγμα που υιοθετήθηκε μπορεί να εφαρμοστεί στην ερμηνεία του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών (Πίνακας 4.13). Ο νομός Χανίων παρουσιάζει ένα από τα μεγαλύτερα ποσοστά «ερμηνείας» της θεωρίας (97,3%), ενώ αρκετά ικανοποιητική είναι και η συνολική ερμηνευτική ικανότητα του υποδείγματος για το νομό Λασιθίου. Παρ' όλ' αυτά, και οι τέσσερις νομοί παρουσιάζουν αυξητικές τάσεις στους αριθμούς των τουριστών, όπως απεικονίζουν και τα γραφήματα παρακάτω.

Πίνακας 4.13: Αποτελέσματα οικονομετρικού υποδείγματος για την Κρήτη

A/A	ΝΟΜΟΣ	ΕΞΙΣΩΣΗ	R ²	adjR ²	ΓΡΑΦΗΜΑ
48	ΧΑΝΙΩΝ	$ΑΠ_{ΧΑΝ} = 121,413.14 + 1,100.42T + 583.43T^2 - 4.74T^3$	0.973	0.970	
49	ΡΕΘΥΜΝΟΥ	$ΑΠ_{ΡΕΘ} = 61,433.25 + 17,532.01T - 883.00T^2 + 21.72T^3$	0.928	0.920	
50	ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ	$ΑΠ_{ΗΡΑ} = 398,295.11 + 37,837.35T - 2,189.45T^2 + 54.50T^3$	0.918	0.909	
51	ΛΑΣΙΘΙΟΥ	$ΑΠ_{ΛΑΣ} = 176,455.33 + 18,595.80T - 1,429.67T^2 + 33.87T^3$	0.745	0.717	

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

4.3 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ειδικότερα, από την εξέταση της στατιστικής ερμηνευτικότητας του υποδείγματος διαπιστώνεται ότι σε σχεδόν 18 νομούς, πάνω από το 90% της διακύμανσης «ερμηνεύεται» από την εκάστοτε πολυωνυμική εξίσωση τρίτου βαθμού. Στους συγκεκριμένους νομούς συγκαταλέγονται αρκετοί παραδοσιακοί τουριστικοί προορισμοί όπως τα Δωδεκάνησα, η Σάμος, η Πιερία, όλη η Κρήτη (με εξαίρεση το νομό Λασιθίου), οι νομοί του Ιονίου Πελάγους, όπως οι νομοί Κεφαλληνίας και Ζακύνθου, η Μαγνησία, καθώς και ο νομός Λέσβου. Λιγότερα ικανοποιητικά αποτελέσματα που να αφορούν στη συνολική ερμηνευτική ικανότητα του υποδείγματος (κάτω από 65%) παρουσιάζουν αρκετοί νομοί της ηπειρωτικής Ελλάδας, με εξαίρεση το νομό Κέρκυρας. Από τα διαθέσιμα στοιχεία συνεπάγεται ότι πρόκειται για νομούς που έχουν κυρίως «εσωτερικό» τουρισμό.

Η θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών απεικονίζεται μέσω μιας καμπύλης S, κατά την οποία όλοι οι προορισμοί περνούν από τα έξι συγκεκριμένα στάδια. Ωστόσο, χρησιμοποιώντας ως βάση τον αριθμό επισκεπτών σε κάθε νομό στην πατούσα μελέτη, διαπιστώνεται ότι δεν είναι απαραίτητο για όλους σχεδόν τους νομούς να ακολουθούν κατά σειρά τα στάδια που προτείνει η θεωρία (ανακάλυψη, εξερεύνηση κλπ.), αλλά δύναται να έχουν ξεκινήσει από άλλο στάδιο τη χρονική στιγμή που μελετάται (1980 έως το 2010), αφού ο τουρισμός στην Ελλάδα ξεκινάει σε μερικές περιοχές από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 (Τσάρτας 2010). Επιπλέον, σε πολλούς νομούς της Ελλάδας παρατηρείται ότι δεν προσεγγίζουν σχεδόν καθόλου την S καμπύλη αλλά ακολουθούν άλλου είδους μορφή.

Αναφορικά με το στάδιο της θεωρίας που βρίσκεται κάθε νομός και τη μελλοντική τάση εξέλιξης που προβλέπεται, διακρίνονται οι παρακάτω ομάδες νομών όπως παρουσιάζονται στον Πίνακα 4.14:

Πίνακας 4.14: Στάδιο εξέλιξης κάθε νομού της Ελλάδας

Αναζωογόνηση ή Ανοδική τάση	Μαρασμός ή Σταθερότητα	Πτωτική Τάση
<p style="text-align: center;"><u>Νομοί</u></p> <p>Ηρακλείου, Λασιθίου, Ρεθύμνου, Χανίων, Δράμας, Έβρου, Ξάνθης, Ροδόπης, Ημαθίας, Θεσσαλονίκης, Κιλκίς, Πέλλης, Πιερίας, Σερρών, Χαλκιδικής, Γρεβενών, Φλώρινας, Αργολίδας, Αττικής, Τρικάλων, Άρτας, Θεσπρωτίας, Πρέβεζας, Κερκύρας, Κεφαλληνίας, Λευκάδας, Αιτωλίας και Ακαρνανίας, Αχαΐας, Ηλείας, Βοιωτίας, Φθιώτιδας, Φωκίδας, Κορινθίας, Κυκλάδων</p>	<p style="text-align: center;"><u>Νομοί</u></p> <p>Λάρισας, Μαγνησία, Εύβοια, Ευρυτανία, (Δωδεκάνησα)</p>	<p style="text-align: center;"><u>Νομοί</u></p> <p>Καβάλας, Καστοριάς, Κοζάνης, Καρδίτσας, Ιωαννίνων, Ζακύνθου, Αρκαδίας, Λακωνίας, Μεσσηνίας, Λέσβου, Σάμου, Χίου, (Δωδεκάνησα)</p>

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Διαπιστώνει κανείς ότι τα γεωγραφικά διαμερίσματα της Θράκης, της Κρήτης, της Μακεδονίας και των Επτανήσων έχουν μια ανοδική τάση στις αφίξεις των επισκεπτών. Στην Θεσσαλία διακρίνονται και οι τρεις τάσεις, με αξιοπερίεργο το ανατολικό (παραλιακό) τμήμα της, το οποίο παρουσιάζει σημάδια μαρασμού-σταθερότητας. Παρόμοια αποτελέσματα παρουσιάζουν και οι νομοί της Πελοποννήσου. Ο νομός Αττικής κρίνεται ως μια ειδική περίπτωση για την οποία προτείνεται μια πιο εξειδικευμένη έρευνα. Τέλος, μόνο οι νομοί της Λέσβου, Σάμου και Χίου παρουσιάζουν πτωτική τάση από όλη την νησιωτική Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο: ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στη διπλωματική αυτή εργασία επιδιώχθηκε να παρουσιαστεί η θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών, όπως προτείνεται από τον Butler (1980), αλλά και να γίνει μία εφαρμογή της στην Ελλάδα μέσω μιας στατιστικής προσέγγισης. Με την εν λόγω προσέγγιση διερευνάται η δυνατότητα εφαρμογής της θεωρίας του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών μέσω της εξέλιξης του αριθμού των επισκεπτών στα τουριστικά καταλύματα για την περίοδο 1980 – 2010 σε επίπεδο νομού.

Αρχικά, έγινε μια συνοπτική περιγραφή του κλάδου του τουρισμού στην Ελλάδα, παρουσιάζοντας κάποιες από τις αδυναμίες του (π.χ. εποχικότητα, ανταγωνιστικότητα από άλλες χώρες), την ιδιαίτερη συμβολή του στην εθνική και περιφερειακή ανάπτυξη, αλλά και τις προοπτικές που έχει για ακόμα περαιτέρω συμβολή του στην οικονομική μεγέθυνση της χώρας.

Τα υποδείγματα, ή αλλιώς οι τυπολογίες της τουριστικής ανάπτυξης που έχουν καταγραφεί, παρουσιάζουν έναν έντονα διαφοροποιημένο και ετερογενή χαρακτήρα. Κάτι τέτοιο κρίνεται απόλυτα φυσιολογικό, αν συνεκτιμηθεί το γεγονός πως σε κάθε περίπτωση εξετάζουν την τουριστική εξέλιξη μέσα από ένα εντελώς διαφορετικό πρίσμα – μια ιδιαίτερη σκοπιά. Στην παρούσα εργασία, παρουσιάστηκαν μόνο κάποια από αυτά, όπου και διακρίνονται σε στατικά και εξελικτικά υποδείγματα.

Το θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας εργασίας είναι η θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών (Tourism Area Life Cycle), όπως διατυπώθηκε από το Butler (1980) και η οποία, ακόμη και σήμερα, αποτελεί μία από τις πιο διαδεδομένες και ταυτόχρονα αμφιλεγόμενες θεωρίες στην τουριστική βιβλιογραφία.

Ο Butler κάνει χρήση της αντίληψης του κύκλου ζωής αναγνωρίζοντας τη σχέση μεταξύ της αύξησης του αριθμού των επισκεπτών και του ρυθμού της ανάπτυξης (εξερεύνηση, εμπλοκή, ανάπτυξη, εδραίωση, μαρασμός, πτώση ή αναζωογόνηση) του τόπου προορισμού. Με αυτόν τον τρόπο, ο τουριστικός προορισμός ερμηνεύεται ως μια δυναμική οντότητα που υπόκειται σε αλλαγές με την πάροδο του χρόνου με την οποία εγκαθιδρύεται μια ιεραρχία αναφορικά με τα εξεταζόμενα θέρετρα, το βαθμό

συμμετοχής των οικονομικών παραγόντων, καθώς και τις αλλαγές που καταγράφονται στον τομέα της ζήτησης. Κατά συνέπεια, η χρονική διάρκεια στην οποία βρίσκεται πεδίο εφαρμογής η τυπολογία αυτή, δεν παύει να αποτελεί έναν παράγοντα που αυτομάτως την καθιστά σε πλεονεκτική θέση – ιδιαίτερα στην εκπόνηση μιας συγκριτικής μελέτης προορισμών που είναι δυνατόν να καλύπτει μια εκτεταμένη χρονική περίοδο.

Παράλληλα, αξίζει να επισημανθεί πως η θεωρία του Butler είναι εφαρμόσιμη σε μια μεγάλη γκάμα ταξιδιωτικών προορισμών και ενοτήτων. Αυτό -πιο απλά- σημαίνει πως εφαρμόζεται κάλλιστα τόσο σε μικρόχωρους (προορισμούς με μικρή κατά κανόνα χωρική έκταση), αποτελώντας σε ταυτόχρονη βάση χρήσιμο εργαλείο σύγκρισης της τουριστικής εξελικτικής πορείας, όσο και ακόμη ευρύτερων χωρικών ενοτήτων όπως, για παράδειγμα, χωρών.

Επιπλέον, η συγκεκριμένη τυπολογία - με τους αντίστοιχους κύκλους ζωής που εκτείνονται σε συγκεκριμένα χρονικά διαστήματα - επιτρέπει την αντικατάσταση πάνω στον κάθετο άξονα του παράγοντα 'αφίξεις επισκεπτών' με διάφορες άλλες σταθερές που σχετίζονται με την εξέλιξη της τουριστικής δραστηριότητας σε ένα βάθος χρόνου. Για να γίνει πιο κατανοητό αυτό, αρκεί να τοποθετηθούν στον κάθετο άξονα του κύκλου ζωής μιας τουριστικής περιοχής μια σειρά από ποσοτικά μετρήσιμα - και βεβαίως συγκρίσιμα - μεγέθη (π.χ. αφίξεις, εισπράξεις ή διανυκτερεύσεις), σε μια προσπάθεια να αποτιμηθεί σε έναν προκαθορισμένο χρονικό ορίζοντα (π.χ. τριάντα χρόνια) η εξελικτική πορεία ενός προορισμού (ίσως και κράτους) σε σύγκριση με κάποιον άλλον ανταγωνιστικό προς αυτόν.

Ο προσδιορισμός της θέσης της τουριστικής βιομηχανίας των εξεταζόμενων κάθε φορά χωρών – πάντοτε ως προς κάποια από τις προαναφερόμενες παραμέτρους- πάνω στο υπόδειγμα εξέλιξης του Butler παρουσιάζει αναμφίβολα μια ξεχωριστή σπουδαιότητα. Αυτό οφείλεται στο ότι η χώρα εκείνη που θα αναλύσει σωστά τα ευρήματα αλλά και την κατάταξή της στις καμπύλες της θεωρίας του κύκλου ζωής, θα είναι σε θέση να 'σκιαγραφήσει' τις αδυναμίες και τις ελλείψεις της για τα μεγέθη που την αφορούν. Θα της δοθεί, παράλληλα, η δυνατότητα να αναζητήσει τα αίτια εκείνα που ενδεχομένως την κάνουν να υπολείπεται έναντι του ανταγωνισμού (στρατηγικές δράσεις, λειτουργίες μανάτζμεντ) και να προσπαθήσει μέσα από μια δέσμη απαραίτητων ενεργειών να ανακάμψει έναντι των αντιπάλων της, γέροντας την πλάστιγγα του τουριστικού ανταγωνισμού υπέρ της και καταλαμβάνοντας τη θέση του οδηγού πάνω στην καμπύλη της θεωρίας αυτής.

Ωστόσο, πρέπει να γίνει απολύτως κατανοητό πως η σπουδαιότητα της θεωρίας του Butler ανάγεται κατά κύριο λόγο στο γεγονός πως αποτελεί χρήσιμο εργαλείο παραγωγής και σύγκρισης ποσοτικών αποτελεσμάτων για τους φορείς εκείνους που εμπλέκονται με κάθε τρόπο στις λειτουργίες της τουριστικής βιομηχανίας μιας χώρας (π.χ Κεντρική Διοίκηση Τουρισμού, ακαδημαϊκοί φορείς, σύνδεσμοι τουριστικών επιχειρήσεων κ.ά.). Κάτι τέτοιο δε σημαίνει πως η συγκεκριμένη τυπολογία μπορεί αντίστοιχα να εξηγήσει την κάμψη, για παράδειγμα, της τουριστικής κίνησης προς μια χώρα ή τη διακύμανση της πληρότητας στο σύνολο των καταλυμάτων της ή ακόμη και τις εισπράξεις ανά επισκέπτη για μια καθορισμένη χρονική διάρκεια. Πρόκειται στην ουσία μόνο για ένα καλούπι καταγραφής και παρατήρησης χρήσιμων ποσοτικών στοιχείων που τίθενται στη διάθεση των φορέων εκείνων που είναι υπεύθυνοι για την τουριστική ανάπτυξη μιας χώρας. Από εκεί και πέρα, η αιτιολόγηση αλλά και οι συνέργιες και δράσεις που πρέπει να πραγματοποιηθούν περνούν πλέον στις κεντρικές και περιφερειακές διοικήσεις του τουρισμού, καθώς και στους διάφορους κλαδικούς φορείς (ξενοδοχειακές ενώσεις, συνδέσμους τουριστικών και ταξιδιωτικών γραφείων, επαγγελματικούς συνδέσμους κτλ.) που συνθέτουν το μωσαϊκό της δομής της εθνικής τουριστικής βιομηχανίας.

Σύμφωνα με τον Butler, το υπόδειγμα του κύκλου ζωής ενός τουριστικού προορισμού αποτελεί ένα θαυμάσιο εννοιολογικό πλαίσιο στην προσπάθεια αποτίμησης της εξελικτικής πορείας της τουριστικής βιομηχανίας σε διεθνές επίπεδο. Τη διαπίστωση αυτή φαίνεται να συμμερίζονται και πολλοί ερευνητές του τουρισμού, χαρακτηρίζοντας τη θεωρία του Butler ως έναν «εύχρηστο οδηγό στρατηγικού σχεδιασμού που μπορεί να βρίσκει εφαρμογή σε μια μεγάλη γκάμα από τουριστικούς χώρους και παράλληλα να διαδραματίζει το ρόλο ενός εργαλείου πρόβλεψης» (Cooper, 1993).

Στην παρούσα εργασία έγινε η μελέτη των 51 νομών της Ελλάδας ως μια εποπτική μελέτη: διαπιστώθηκε σε ποιο στάδιο βρίσκεται κάθε νομός και τι ενέργειες μπορεί να γίνουν από εδώ και στο εξής ώστε να βελτιώσουν το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης ή αντίστοιχα να το αναβαθμίσουν.

Το οικονομετρικό υπόδειγμα που χρησιμοποιήθηκε αποτελεί έναν δείκτη που οδηγεί σε αυτή την κατεύθυνση. Σε σχέση με άλλα οικονομετρικά υποδείγματα, στα οποία και έγινε αναφορά, το υιοθετημένο οικονομετρικό υπόδειγμα είναι αρκετά πιο απλό σε σχέση με αυτά που εφάρμοσαν άλλοι μελετητές. Ωστόσο, αυτό γίνεται γιατί

δεν υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία σε διαφορετικά επίπεδα ή με περισσότερη χρονική διάσταση (π.χ. μηνιαίες αφίξεις σε επίπεδο νομού) όπως οι περισσότερες μελέτες που αναφέρθηκαν (Δες μελέτες των di Benedetto και Bojanic (1993), Lundtrop και Wanhill (2001), Moore και Whitehall (2005), Karplus και Krakover (2005)).

Με την εφαρμογή της πωλωνυμικής εξίσωσης τρίτου βαθμού προέκυψε ότι σε αρκετούς νομούς της χώρας επαληθεύεται η θεωρία του κύκλου ζωής των τουριστικών περιοχών. Ωστόσο, θα ήταν ακόμη χρησιμότερο εάν γινόταν μια διαχρονική εξέταση της θεωρίας από το 1950 και μετά, όταν ξεκίνησε και η τουριστική ανάπτυξη στη χώρα.

Από τα αποτελέσματα διαπιστώνεται ότι, σε γενικές γραμμές, οι ελληνικοί νομοί παρουσιάζουν διάφορες τάσεις εξέλιξης του τουρισμού κατά την περίοδο 1980-2010, με τους περισσότερους νομούς να εμφανίζουν ανοδικές τάσεις κατά τα τελευταία έτη. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό, καθώς σε μια περίοδο κατά την οποία η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε ύφεση, ο τουρισμός μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και στην τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας των ελληνικών νομών.

Για να αποτελέσει, ωστόσο, ο τουρισμός μοχλό ανάπτυξης των ελληνικών νομών σε μία τόσο κρίσιμη περίοδο για τη χώρα, κρίνεται απαραίτητο να υιοθετηθεί μια ολοκληρωμένη τουριστική πολιτική με μακροχρόνια προοπτική και μέσα σε σταθερό πλαίσιο εφαρμογής. Η πολιτική αυτή θα πρέπει να είναι συνεπής με τους στόχους της Ε.Ε., να είναι εξειδικευμένη για κάθε περιοχή και να προωθεί τη σύνδεση του τουρισμού με άλλες οικονομικές δραστηριότητες σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο. Στρατηγικοί στόχοι της πολιτικής αυτής θα πρέπει να αποτελέσουν η ενίσχυση της παραγωγικής βάσης της κάθε περιοχής, η ισόρροπη ανάπτυξη, η υιοθέτηση των αρχών της αειφόρου τουριστικής ανάπτυξης μέσω του προσδιορισμού της τουριστικής φέρουσας ικανότητας κάθε περιοχής καθώς και η ποιοτική αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Πίνακας Π.1 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλην camping στην Περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ & ΘΡΑΚΗ										
	Ν. ΔΡΑΜΑΣ		Ν.ΚΑΒΑΛΑΣ		Ν. ΕΒΡΟΥ		Ν. ΞΑΝΘΗΣ		Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ	
ΕΤΗ	Αριθμός	Ετήσιος	Αριθμός	Ετήσιος	Αριθμός	Ετήσιος	Αριθμός	Ετήσιος	Αριθμός	Ετήσιος
1980	28.560	-1,82%	155.465	3,27%	117.718	5,01%	24.301	21,23%	39.678	-0,40%
1981	28.040	2,44%	160.553	0,51%	123.619	-3,33%	29.461	5,45%	39.518	4,24%
1982	28.725	7,51%	161.364	-5,14%	119.501	1,63%	31.067	17,44%	41.194	-6,85%
1983	30.882	-1,92%	153.068	12,36%	121.447	4,38%	36.486	4,67%	38.372	6,88%
1984	30.288	-4,70%	171.983	-1,60%	126.772	3,42%	38.191	15,01%	41.012	1,94%
1985	28.863	-12,99%	169.225	-7,40%	131.102	-4,52%	43.924	-4,51%	41.806	19,08%
1986	25.115	-23,14%	156.694	-6,25%	125.175	-2,40%	41.945	-10,16%	49.783	9,79%
1987	19.303	-6,53%	146.900	21,57%	122.169	15,42%	37.685	6,92%	54.656	25,45%
1988	18.042	27,69%	178.588	-4,76%	141.005	3,93%	40.294	1,67%	68.566	-3,30%
1989	23.037	10,92%	170.084	-4,25%	146.545	8,12%	40.967	0,61%	66.302	0,02%
1990	25.552	-15,36%	162.852	-6,84%	158.440	-22,01%	41.218	-17,68%	66.315	-15,86%
1991	21.626	-6,94%	151.719	-1,62%	123.565	2,81%	33.931	5,74%	55.799	9,85%
1992	20.125	-6,75%	149.260	8,40%	127.042	-9,43%	35.880	-4,70%	61.293	-1,03%
1993	18.767	-3,59%	161.796	3,87%	115.057	3,49%	34.194	14,16%	60.661	-10,14%
1994	18.094	7,17%	168.061	11,41%	119.068	5,29%	39.035	-4,29%	54.512	-5,09%
1995	19.391	3,27%	187.245	-1,84%	125.370	14,11%	37.362	26,90%	51.740	10,15%
1996	20.025	12,49%	183.809	12,39%	143.057	11,68%	47.413	4,22%	56.992	6,97%
1997	22.527	-8,03%	206.582	-1,50%	159.766	-1,78%	49.413	3,35%	60.963	1,03%
1998	20.718	10,95%	203.492	4,77%	156.925	-0,89%	51.066	12,66%	61.593	-1,33%
1999	22.987	13,69%	213.203	7,85%	155.528	6,21%	57.532	13,47%	60.774	-0,39%
2000	26.135	4,53%	229.936	-5,36%	165.186	-7,06%	65.279	9,76%	60.535	2,27%
2001	27.319	17,61%	217.616	-7,00%	153.524	-2,22%	71.653	-0,85%	61.907	-4,26%
2002	32.131	16,04%	202.387	-0,61%	150.123	-14,10%	71.042	3,13%	59.271	6,76%
2003	37.284	4,01%	201.161	0,49%	128.960	17,09%	73.268	7,72%	63.279	11,47%
2004	38.780	4,78%	202.154	-0,32%	150.993	4,43%	78.921	2,66%	70.534	14,14%
2005	40.633	-9,22%	201.511	-3,32%	157.685	0,62%	81.020	0,76%	80.506	-9,35%
2006	36.888	8,88%	194.814	11,92%	158.661	-0,21%	81.632	8,66%	72.980	16,64%
2007	40.164	15,67%	218.039	4,51%	158.329	2,81%	88.704	12,21%	85.126	8,76%
2008	46.459	-4,29%	227.880	-5,38%	162.776	-0,82%	99.538	-3,16%	92.586	1,52%
2009	44.467	-5,32%	215.627	-20,85%	161.443	-0,94%	96.388	-22,38%	93.994	-10,42%
2010	42.101		170.667		159.930		74.819		84.204	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας Π.2 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλην camping στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ														
ΕΤ Η	Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ		Ν. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ		Ν. ΚΙΑΚΙΣ		Ν. ΠΕΛΛΗΣ		Ν. ΠΙΕΡΙΑΣ		Ν. ΣΕΡΡΩΝ		Ν. ΧΑΛΚΙΔΙΚΗΣ	
	Αριθμός Πελατών ν	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολή ς (%)	Αριθμός Πελατών ν	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολή ς (%)	Αριθμός Πελατών ν	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολή ς (%)	Αριθμός Πελατών ν	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολή ς (%)	Αριθμός Πελατών ν	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολή ς (%)	Αριθμός Πελατών ν	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολή ς (%)	Αριθμός Πελατών ν	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολή ς (%)
1980	30.599	-12,89%	728.590	4,69%	17.081	-7,55%	27.462	6,54%	70.547	-0,14%	36.278	2,79%	109.715	6,81%
1981	26.656	9,45%	762.764	-6,84%	15.791	-13,38%	29.259	0,66%	70.447	-1,52%	37.291	5,56%	117.191	-5,61%
1982	29.176	-5,94%	710.589	-7,60%	13.678	-6,46%	29.453	1,17%	69.375	-28,37%	39.364	2,31%	110.613	3,73%
1983	27.444	6,18%	656.584	8,99%	12.794	3,37%	29.798	2,13%	49.695	20,52%	40.275	-0,29%	114.739	2,72%
1984	29.140	-6,03%	715.640	-3,01%	13.225	-0,51%	30.434	-1,24%	59.892	17,25%	40.158	4,54%	117.856	33,21%
1985	27.382	7,83%	694.065	-2,02%	13.158	10,73%	30.057	-24,67%	70.225	4,14%	41.982	-8,28%	156.993	-0,54%
1986	29.526	23,31%	680.067	-8,15%	14.570	12,31%	22.641	14,16%	73.130	7,26%	38.506	17,26%	156.139	-2,08%
1987	36.408	18,89%	624.620	3,07%	16.364	-4,79%	25.846	-6,64%	78.438	29,42%	45.154	-40,78%	152.886	-2,20%
1988	43.284	20,15%	643.768	1,38%	15.580	-4,07%	24.130	-0,18%	101.515	-31,42%	26.742	78,72%	149.524	13,49%
1989	52.007	0,92%	652.644	3,31%	14.946	-8,88%	24.087	-14,92%	69.620	10,73%	47.794	3,99%	169.702	-9,94%
1990	52.485	3,26%	674.240	-19,15%	13.619	-51,11%	20.493	-5,76%	77.091	-17,88%	49.700	-11,11%	152.830	-8,30%
1991	54.198	-2,94%	545.138	5,32%	6.659	-40,31%	19.313	7,70%	63.305	4,84%	44.179	5,71%	140.144	20,75%
1992	52.605	-2,50%	574.123	5,11%	3.975	11,37%	20.800	-12,70%	66.371	3,87%	46.700	-16,30%	169.220	5,64%
1993	51.289	-4,04%	603.479	-4,07%	4.427	2,51%	18.159	20,84%	68.940	38,92%	39.086	5,73%	178.769	27,84%
1994	49.216	-7,08%	578.938	1,55%	4.538	22,94%	21.944	3,74%	95.771	3,09%	41.324	-4,15%	228.545	0,13%
1995	45.730	-1,20%	587.933	-6,52%	5.579	-2,71%	22.765	-6,65%	98.732	-3,70%	39.608	-1,12%	228.848	7,64%
1996	45.182	10,57%	549.595	28,65%	5.428	14,48%	21.251	14,90%	95.080	17,85%	39.164	4,52%	246.338	47,63%
1997	49.958	-2,75%	707.043	-11,54%	6.214	-16,69%	24.417	-12,80%	112.053	2,11%	40.935	18,92%	363.676	-14,00%
1998	48.583	0,42%	625.460	2,85%	5.177	20,61%	21.292	9,24%	114.415	-20,13%	48.678	1,75%	312.773	-11,81%
1999	48.786	1,23%	643.259	17,14%	6.244	7,74%	23.260	9,17%	91.386	34,19%	49.530	8,51%	275.844	37,91%
2000	49.387	-12,69%	753.506	-2,97%	6.727	22,65%	25.392	-2,13%	122.632	-5,20%	53.744	-3,11%	380.410	-39,31%
2001	43.119	12,81%	731.144	-11,20%	8.251	-14,07%	24.852	-13,15%	116.251	-12,14%	52.073	5,27%	230.888	-29,55%
2002	48.642	13,88%	649.258	14,33%	7.090	54,80%	21.585	80,78%	102.138	12,87%	54.818	5,24%	162.667	12,61%
2003	55.395	-10,28%	742.288	-11,94%	10.975	12,26%	39.022	-12,35%	115.284	31,91%	57.692	-14,44%	183.186	64,03%
2004	49.699	8,15%	653.656	22,02%	12.321	-22,34%	34.202	11,58%	152.071	-12,48%	49.361	-2,56%	300.486	38,72%
2005	53.750	14,77%	797.609	8,70%	9.569	3,93%	38.161	-6,11%	133.100	-0,56%	48.098	4,91%	416.845	12,42%
2006	61.691	-12,19%	866.981	8,72%	9.945	-6,32%	35.829	31,42%	132.349	28,53%	50.459	26,57%	468.616	37,58%
2007	54.169	15,81%	942.604	-1,07%	9.316	11,17%	47.086	16,44%	170.107	16,45%	63.865	22,65%	644.714	16,68%
2008	62.735	-4,74%	932.547	2,40%	10.357	20,81%	54.826	4,76%	198.083	-4,10%	78.332	14,58%	752.254	-1,27%
2009	59.759	-6,07%	954.944	-6,71%	12.512	5,99%	57.435	-4,94%	189.956	0,66%	89.756	-10,69%	742.689	-9,52%
2010	56.129		890.832		13.261		54.600		191.212		80.165		671.988	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας Π.3 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλιν camping στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας

ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ								
	Ν. ΓΡΕΒΕΝΩΝ		Ν. ΚΑΣΤΟΡΙΑΣ		Ν. ΚΟΖΑΝΗΣ		Ν. ΦΛΩΡΙΝΗΣ	
ΕΤΗ	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)
1980	6.815	-21,98%	64.706	-2,09%	55.017	16,06%	31.529	21,12%
1981	5.317	18,79%	63.355	-1,04%	63.850	-0,27%	38.187	0,75%
1982	6.316	-0,82%	62.693	-6,32%	63.675	4,12%	38.472	10,40%
1983	6.264	-3,56%	58.729	-9,18%	66.299	2,30%	42.475	16,90%
1984	6.041	-5,00%	53.336	0,38%	67.825	1,69%	49.654	-0,47%
1985	5.739	-10,09%	53.541	-5,47%	68.971	-17,27%	49.421	7,84%
1986	5.160	-4,55%	50.610	12,27%	57.063	-15,22%	53.294	11,30%
1987	4.925	-9,81%	56.820	-11,75%	48.378	3,41%	59.318	-5,10%
1988	4.442	44,55%	50.141	-1,40%	50.029	-1,65%	56.294	-4,92%
1989	6.421	-0,23%	49.440	-6,26%	49.205	-0,96%	53.522	3,85%
1990	6.406	13,78%	46.343	7,66%	48.734	1,84%	55.580	4,64%
1991	7.289	-6,89%	49.893	-2,51%	49.629	6,93%	58.160	-0,04%
1992	6.787	-19,10%	48.643	-6,93%	53.070	-3,40%	58.139	17,35%
1993	5.491	12,66%	45.274	2,71%	51.263	1,45%	68.226	-16,72%
1994	6.186	-30,20%	46.501	16,51%	52.007	-3,20%	56.817	-26,60%
1995	4.318	25,31%	54.177	-3,41%	50.343	5,86%	41.701	-2,63%
1996	5.411	55,83%	52.331	44,47%	53.292	22,95%	40.603	-4,45%
1997	8.432	-11,25%	75.604	-2,23%	65.520	1,59%	38.798	2,53%
1998	7.483	88,20%	73.917	3,47%	66.565	6,54%	39.780	2,12%
1999	14.083	-0,11%	76.485	-2,29%	70.920	-9,09%	40.624	4,95%
2000	14.068	-2,55%	74.735	8,50%	64.471	-1,87%	42.634	-14,46%
2001	13.709	31,27%	81.086	2,31%	63.266	-2,97%	36.469	9,28%
2002	17.996	9,82%	82.958	-8,38%	61.390	8,85%	39.852	7,46%
2003	19.763	-9,15%	76.009	-4,77%	66.825	-9,81%	42.823	-8,21%
2004	17.954	10,83%	72.381	10,14%	60.272	-8,46%	39.308	4,86%
2005	19.899	-1,39%	79.724	5,28%	55.170	0,78%	41.219	0,74%
2006	19.622	10,23%	83.936	-5,83%	55.599	11,15%	41.522	4,44%
2007	21.630	28,39%	79.040	-7,85%	61.801	-5,36%	43.367	3,25%
2008	27.771	10,72%	72.838	0,65%	58.486	-0,03%	44.776	-8,55%
2009	30.747	-26,05%	73.311	-2,37%	58.470	-7,19%	40.946	-3,05%
2010	22.737		71.572		54.265		39.696	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ίδια επεξεργασία

Πίνακας Π.4 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλιν camping στην Περιφέρεια Θεσσαλίας

ΘΕΣΣΑΛΙΑ								
	Ν. ΚΑΡΑΙΤΣΗΣ		Ν. ΛΑΡΙΣΗΣ		Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ		Ν. ΤΡΙΚΑΛΩΝ	
ΕΤΗ	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)
1980	30.994	-8,12%	135.501	-6,24%	201.914	6,89%	129.676	-13,53%
1981	28.478	-0,81%	127.050	-1,24%	215.821	-3,01%	112.126	7,67%
1982	28.248	-6,05%	125.475	-6,35%	209.322	-7,57%	120.721	-1,45%
1983	26.540	11,08%	117.513	6,45%	193.469	11,12%	118.967	12,40%
1984	29.481	-4,57%	125.097	4,65%	214.992	2,66%	133.713	-2,13%
1985	28.134	-1,15%	130.919	-13,15%	220.719	-5,66%	130.860	-13,70%
1986	27.810	1,58%	113.707	3,92%	208.216	8,71%	112.931	12,07%
1987	28.249	0,59%	118.169	1,55%	226.353	1,60%	126.560	-2,32%
1988	28.415	-4,10%	119.996	-12,14%	229.968	2,02%	123.625	-10,29%
1989	27.249	4,63%	105.431	2,43%	234.619	8,34%	110.904	8,53%
1990	28.510	-14,61%	107.990	-7,32%	254.179	-9,66%	120.361	-18,40%
1991	24.345	8,79%	100.084	6,28%	229.615	12,33%	98.217	42,13%
1992	26.486	7,12%	106.366	-12,29%	257.934	3,14%	139.598	-15,87%
1993	28.373	32,40%	93.292	14,24%	266.043	7,59%	117.449	22,64%
1994	37.566	18,08%	106.580	-8,38%	286.240	-0,61%	144.034	-8,23%
1995	44.358	-8,98%	97.647	15,16%	284.480	-1,58%	132.174	4,43%
1996	40.374	24,58%	112.452	0,68%	279.972	4,11%	138.032	20,91%
1997	50.296	5,84%	113.213	6,14%	291.492	12,92%	166.897	15,48%
1998	53.231	5,80%	120.164	3,29%	329.165	1,83%	192.733	-13,61%
1999	56.320	7,60%	124.122	-7,72%	335.174	-2,14%	166.506	14,11%
2000	60.599	-1,83%	114.541	-2,07%	328.018	5,91%	189.998	-2,29%
2001	59.490	2,94%	112.174	6,36%	347.418	-3,75%	185.655	12,21%
2002	61.241	7,98%	119.310	10,95%	334.403	-0,84%	208.319	-2,91%
2003	66.125	-26,99%	132.374	-30,16%	331.584	-4,03%	202.248	-17,51%
2004	48.279	22,26%	92.448	20,49%	318.214	16,41%	166.844	40,41%
2005	59.026	1,37%	111.390	0,95%	370.419	-3,46%	234.269	-2,71%
2006	59.832	-3,67%	112.444	15,51%	357.620	6,04%	227.930	13,14%
2007	57.634	10,74%	129.887	-15,76%	379.214	4,23%	257.882	7,40%
2008	63.825	3,63%	109.413	20,35%	395.259	5,39%	276.957	-10,37%
2009	66.139	-1,88%	131.684	-4,31%	416.561	-6,03%	248.249	-3,71%
2010	64.898		126.006		391.441		239.031	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας Π.5 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλιν camping στην Περιφέρεια Ηπείρου

ΗΠΕΙΡΟΣ								
	Ν. ΑΡΤΗΣ		Ν. ΘΕΣΣΠΡΩΤΙΑΣ		Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ		Ν. ΠΡΕΒΕΖΗΣ	
ΕΤΗ	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)
1980	37.701	-7,82%	39.037	2,78%	197.226	-4,68%	34.120	-3,94%
1981	34.752	6,94%	40.121	0,76%	187.994	8,15%	32.776	-0,74%
1982	37.163	-19,07%	40.427	1,37%	203.310	-0,64%	32.533	27,79%
1983	30.076	-1,43%	40.981	-3,94%	202.006	0,84%	41.575	4,02%
1984	29.645	-3,64%	39.366	3,71%	203.698	1,64%	43.247	19,93%
1985	28.567	-1,80%	40.826	0,78%	207.033	-8,48%	51.865	0,96%
1986	28.054	-2,96%	41.144	-0,73%	189.486	-0,84%	52.364	6,96%
1987	27.225	-6,51%	40.844	3,99%	187.892	1,07%	56.006	2,21%
1988	25.452	-3,77%	42.475	9,12%	189.909	1,10%	57.242	5,97%
1989	24.492	2,35%	46.350	4,12%	192.004	4,26%	60.659	3,66%
1990	25.068	2,14%	48.260	-25,05%	200.185	1,48%	62.881	-8,83%
1991	25.604	-0,49%	36.172	21,28%	203.155	-5,20%	57.330	10,56%
1992	25.479	-9,71%	43.871	-5,38%	192.587	1,30%	63.384	-0,51%
1993	23.004	0,15%	41.511	-1,48%	195.089	6,85%	63.061	3,83%
1994	23.038	-4,73%	40.897	11,55%	208.451	-4,53%	65.479	0,02%
1995	21.949	-7,39%	45.622	-2,89%	199.002	-1,10%	65.494	-5,55%
1996	20.326	33,52%	44.303	-7,37%	196.805	5,03%	61.857	12,72%
1997	27.140	22,97%	41.036	-13,70%	206.702	4,09%	69.725	13,62%
1998	33.375	-0,57%	35.414	-9,95%	215.165	14,12%	79.219	-8,51%
1999	33.184	-3,16%	31.892	47,50%	245.552	8,75%	72.477	7,63%
2000	32.136	-3,08%	47.040	-26,14%	267.032	-3,36%	78.006	-8,45%
2001	31.146	2,62%	34.742	-4,29%	258.058	-0,41%	71.416	8,70%
2002	31.961	3,76%	33.250	-19,62%	257.010	-5,52%	77.628	-4,00%
2003	33.164	-2,10%	26.725	-14,86%	242.814	-29,65%	74.526	-34,15%
2004	32.468	8,45%	22.754	-58,38%	170.826	18,80%	49.079	51,49%
2005	35.213	21,48%	9.471	35,47%	202.943	6,23%	74.348	3,52%
2006	42.778	3,92%	12.830	244,67%	215.581	8,07%	76.962	5,32%
2007	44.454	-7,23%	44.221	-0,79%	232.983	-12,00%	81.059	-4,06%
2008	41.238	11,23%	43.873	11,26%	205.036	13,77%	77.768	17,49%
2009	45.867	-10,55%	48.813	11,28%	233.260	-0,08%	91.369	-5,36%
2010	41.026		54.319		233.075		86.475	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας Π.6 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλην camping στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων

ΙΟΝΙΑ ΝΗΣΙΑ								
	Ν. ΖΑΚΥΝΘΟΥ		Ν. ΚΕΡΚΥΡΑΣ		Ν. ΚΕΦΑΛΛΗΝΙΑΣ		Ν. ΛΕΥΚΑΔΟΣ	
ΕΤΗ	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)
1980	38.553	-17,84%	402.651	-1,09%	26.322	20,74%	14.090	-11,00%
1981	31.675	34,48%	398.274	0,32%	31.781	11,08%	12.540	23,65%
1982	42.595	-9,79%	399.529	-5,25%	35.302	-13,62%	15.506	-14,37%
1983	38.425	31,37%	378.571	11,26%	30.493	22,50%	13.278	75,67%
1984	50.479	0,23%	421.213	2,70%	37.354	3,08%	23.325	-13,69%
1985	50.595	-0,36%	432.587	-0,43%	38.504	13,34%	20.131	11,71%
1986	50.411	3,63%	430.723	0,21%	43.639	4,62%	22.488	8,35%
1987	52.243	10,52%	431.636	-10,01%	45.653	-2,35%	24.365	-0,46%
1988	57.739	15,38%	388.426	-5,12%	44.579	9,47%	24.252	10,10%
1989	66.622	-10,33%	368.533	7,47%	48.802	6,73%	26.702	13,61%
1990	59.742	22,91%	396.063	-1,86%	52.085	-0,58%	30.337	-1,36%
1991	73.431	18,23%	388.683	9,15%	51.782	12,70%	29.925	6,45%
1992	86.819	-11,36%	424.247	-7,67%	58.356	-2,60%	31.855	1,41%
1993	76.955	20,10%	391.696	7,21%	56.837	8,73%	32.303	5,25%
1994	92.422	-3,03%	419.927	4,33%	61.800	-5,53%	33.999	0,26%
1995	89.623	-9,61%	438.120	-12,09%	58.385	-6,89%	34.086	-6,91%
1996	81.012	57,47%	385.172	3,64%	54.365	4,96%	31.729	59,60%
1997	127.573	82,68%	399.195	20,73%	57.061	17,66%	50.638	-0,63%
1998	233.056	13,74%	481.936	-4,39%	67.136	35,45%	50.318	-5,39%
1999	265.067	4,25%	460.763	1,58%	90.937	5,20%	47.605	3,93%
2000	276.338	-1,89%	468.052	-16,39%	95.665	15,05%	49.478	-4,92%
2001	271.116	6,38%	391.357	18,35%	110.065	-4,77%	47.045	-2,91%
2002	288.420	-1,97%	463.168	-5,05%	104.811	-10,08%	45.675	-6,00%
2003	282.751	-2,48%	439.801	-44,09%	94.250	-3,36%	42.935	-46,43%
2004	275.751	-0,04%	245.879	129,10%	91.082	-0,91%	22.999	125,72%
2005	275.632	1,46%	563.321	0,23%	90.252	-3,38%	51.914	1,82%
2006	279.650	16,29%	564.636	-1,61%	87.201	52,43%	52.860	43,91%
2007	325.208	-6,35%	555.539	-0,03%	132.918	-8,66%	76.073	-0,23%
2008	304.562	16,54%	555.352	2,18%	121.409	-4,41%	75.896	9,13%
2009	354.924	-3,71%	567.442	6,34%	116.050	-0,52%	82.826	-4,01%
2010	341.759		603.438		115.442		79.508	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας Π.7 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλιν camping στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

ΔΥΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ						
	Ν. ΑΙΤΩΛΙΑΣ ΚΑΙ ΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ		Ν. ΑΧΑΪΑΣ		Ν. ΗΛΕΙΑΣ	
ΕΤΗ	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)
1980	96.519	2,38%	266.494	-6,55%	228.587	-5,19%
1981	98.814	15,48%	249.051	0,85%	216.721	17,20%
1982	114.114	-12,10%	251.159	0,33%	253.989	1,95%
1983	100.307	1,59%	251.979	4,96%	258.930	14,62%
1984	101.902	6,69%	264.488	-4,40%	296.798	-7,36%
1985	108.722	-3,34%	252.847	-1,92%	274.952	-14,18%
1986	105.093	4,52%	248.003	-2,22%	235.958	6,97%
1987	109.840	-3,23%	242.491	-0,30%	252.413	-3,70%
1988	106.289	16,19%	241.773	-4,94%	243.076	-2,92%
1989	123.496	-8,54%	229.833	4,68%	235.988	7,70%
1990	112.946	5,07%	240.588	-14,26%	254.162	-25,95%
1991	118.678	12,54%	206.274	16,82%	188.201	24,48%
1992	133.562	-9,78%	240.971	-10,93%	234.269	-7,66%
1993	120.499	0,22%	214.634	6,77%	216.330	5,71%
1994	120.762	5,06%	229.160	-12,08%	228.686	-8,09%
1995	126.870	1,64%	201.485	-8,22%	210.176	-4,56%
1996	128.951	1,90%	184.920	11,47%	200.601	-1,08%
1997	131.397	-5,80%	206.122	8,29%	198.434	9,33%
1998	123.774	-2,84%	223.205	-0,23%	216.942	-16,31%
1999	120.255	7,40%	222.686	16,03%	181.558	22,29%
2000	129.151	-2,79%	258.393	-4,59%	222.019	3,32%
2001	125.546	-8,17%	246.534	4,89%	229.389	-3,72%
2002	115.294	-0,29%	258.582	0,75%	220.849	2,79%
2003	114.963	3,58%	260.525	-7,80%	227.010	1,42%
2004	119.078	3,52%	240.206	4,98%	230.234	0,46%
2005	123.270	10,26%	252.160	13,59%	231.295	11,20%
2006	135.923	6,81%	286.432	3,36%	257.210	38,63%
2007	145.180	-0,50%	296.063	-9,71%	356.578	2,88%
2008	144.456	6,44%	267.305	2,00%	366.864	-6,73%
2009	153.753	-11,81%	272.644	-0,83%	342.181	-7,21%
2010	135.594		270.368		317.506	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ίδια επεξεργασία

Πίνακας Π.8 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλην camping στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας

ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΔΑ										
	Ν. ΒΟΙΩΤΙΑΣ		Ν. ΕΥΒΟΙΑΣ		Ν. ΕΥΡΥΤΑΝΙΑΣ		Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΟΣ		Ν. ΦΩΚΙΑΟΣ	
ΕΤΗ	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)
1980	55.770	-10,25%	148.568	7,35%	13.529	-0,41%	109.502	2,86%	214.615	2,55%
1981	50.056	6,30%	159.487	-10,35%	13.473	20,02%	112.638	2,67%	220.090	4,40%
1982	53.208	-5,13%	142.983	4,65%	16.170	2,97%	115.646	-5,36%	229.768	0,03%
1983	50.478	-5,64%	149.629	-6,55%	16.650	13,45%	109.447	-2,06%	229.837	20,43%
1984	47.629	-4,29%	139.835	4,65%	18.889	-8,19%	107.195	-4,39%	276.795	-7,50%
1985	45.584	-0,04%	146.331	-7,18%	17.342	9,88%	102.487	-2,64%	256.040	-17,58%
1986	45.566	-1,35%	135.818	2,21%	19.056	23,22%	99.786	-1,06%	211.038	8,23%
1987	44.949	8,01%	138.826	0,52%	23.481	21,09%	98.731	-2,36%	228.411	-3,42%
1988	48.549	16,14%	139.552	3,59%	28.433	-3,44%	96.400	-5,12%	220.607	-8,80%
1989	56.387	-9,12%	144.560	4,55%	27.455	-16,32%	91.469	0,26%	201.183	14,07%
1990	51.246	-2,30%	151.134	-7,07%	22.974	50,55%	91.703	-3,67%	229.490	-20,09%
1991	50.066	17,89%	140.445	-36,71%	34.588	25,84%	88.339	18,45%	183.378	25,03%
1992	59.024	8,08%	88.884	42,97%	43.526	-17,15%	104.640	-6,72%	229.269	-20,25%
1993	63.794	-11,97%	127.074	10,47%	36.060	9,63%	97.612	2,24%	182.849	5,30%
1994	56.158	0,05%	140.376	6,87%	39.532	13,37%	99.799	-6,09%	192.548	-23,98%
1995	56.185	-18,25%	150.023	-0,55%	44.818	-6,58%	93.717	-15,37%	146.381	-12,86%
1996	45.929	4,12%	149.201	10,07%	41.868	7,79%	79.311	10,81%	127.556	27,57%
1997	47.822	15,39%	164.225	7,47%	45.129	4,14%	87.881	-3,42%	162.719	15,33%
1998	55.180	-11,54%	176.487	0,68%	46.998	-12,77%	84.879	-5,45%	187.671	-14,34%
1999	48.810	-3,65%	177.689	7,38%	40.996	12,19%	80.250	6,62%	160.761	7,23%
2000	47.027	-4,80%	190.811	-11,59%	45.995	1,15%	85.560	-10,77%	172.383	-5,08%
2001	44.772	4,79%	168.696	10,32%	46.525	-25,30%	76.344	9,07%	163.628	-5,76%
2002	46.915	-8,02%	186.101	3,13%	34.754	-10,84%	83.268	9,32%	154.197	-2,46%
2003	43.153	4,33%	191.923	-4,23%	30.986	-6,64%	91.030	10,59%	150.404	-12,34%
2004	45.023	16,56%	183.811	-3,70%	28.928	6,42%	100.669	-12,80%	131.847	45,79%
2005	52.480	11,87%	177.017	8,64%	30.784	40,24%	87.779	13,45%	192.223	-5,60%
2006	58.707	9,48%	192.320	20,80%	43.172	13,59%	99.587	14,32%	181.457	7,90%
2007	64.273	-9,15%	232.326	-8,33%	49.038	-13,89%	113.843	-10,27%	195.785	-9,61%
2008	58.389	-9,61%	212.963	5,38%	42.229	3,69%	102.151	7,06%	176.974	-2,19%
2009	52.776	-8,11%	224.421	-2,26%	43.789	0,62%	109.366	0,03%	173.090	-11,32%
2010	48.496		219.357		44.060		109.400		153.492	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας Π.9 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλην camping στην Περιφέρεια Πελοποννήσου

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ										
	Ν. ΑΡΓΟΛΙΔΟΣ		Ν. ΑΡΚΑΔΙΑΣ		Ν. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ		Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ		Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ	
ΕΤΗ	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)
1980	313.674	1,10%	74.395	-8,28%	178.580	-41,33%	113.006	1,11%	99.409	-2,98%
1981	317.134	9,07%	68.235	1,39%	104.764	42,01%	114.256	0,79%	96.448	4,38%
1982	345.900	0,20%	69.185	-1,52%	148.780	-7,88%	115.163	-7,79%	100.674	-10,59%
1983	346.586	18,31%	68.130	5,62%	137.056	18,91%	106.193	23,25%	90.010	13,03%
1984	410.035	-5,37%	71.962	-5,30%	162.978	10,11%	130.881	-1,97%	101.738	0,01%
1985	388.008	-7,81%	68.145	-1,57%	179.455	-16,87%	128.298	-5,86%	101.751	-33,48%
1986	357.715	2,72%	67.077	6,23%	149.181	3,10%	120.778	4,94%	67.685	24,77%
1987	367.441	-7,49%	71.259	-0,91%	153.806	-8,37%	126.744	-1,25%	84.453	17,67%
1988	339.902	-6,71%	70.614	0,97%	140.925	-3,91%	125.155	2,75%	99.378	7,02%
1989	317.100	11,85%	71.297	-8,64%	135.410	-3,62%	128.599	2,66%	106.350	8,63%
1990	354.661	-31,88%	65.135	11,70%	130.508	-15,65%	132.024	0,87%	115.528	-12,02%
1991	241.602	23,04%	72.757	0,53%	110.080	12,01%	133.170	7,82%	101.639	-0,33%
1992	297.272	0,13%	73.144	-1,99%	123.302	10,67%	143.590	-4,87%	101.304	-1,96%
1993	297.651	12,55%	71.685	1,02%	136.458	3,97%	136.596	6,38%	99.322	19,83%
1994	335.007	-10,06%	72.417	-2,22%	141.871	-6,28%	145.312	-5,26%	119.019	6,79%
1995	301.304	-5,16%	70.807	0,25%	132.963	8,39%	137.673	-3,10%	127.106	15,18%
1996	285.770	-5,36%	70.986	4,97%	144.120	7,74%	133.407	3,60%	146.407	-4,33%
1997	270.450	4,70%	74.517	4,82%	155.282	8,32%	138.212	8,15%	140.066	22,05%
1998	283.174	-19,24%	78.112	0,32%	168.194	-6,85%	149.478	-1,32%	170.945	-0,61%
1999	228.698	3,83%	78.362	0,56%	156.669	9,45%	147.511	-2,74%	169.903	1,89%
2000	237.449	-13,55%	78.797	-6,60%	171.482	-3,89%	143.465	4,66%	173.111	2,68%
2001	205.269	-0,01%	73.596	-4,41%	164.804	6,22%	150.148	-3,58%	177.756	10,20%
2002	205.250	-3,74%	70.352	0,67%	175.063	18,07%	144.778	-6,32%	195.881	2,11%
2003	197.583	11,14%	70.822	5,83%	206.692	6,07%	135.626	-6,30%	200.022	-5,56%
2004	219.601	28,79%	74.948	6,29%	219.241	11,17%	127.079	4,33%	188.907	-13,87%
2005	282.834	-4,78%	79.660	2,57%	243.727	0,89%	132.584	2,03%	162.710	-3,25%
2006	269.301	10,91%	81.707	-0,16%	245.902	18,26%	135.271	-3,62%	157.421	19,52%
2007	298.674	-10,04%	81.576	-8,34%	290.810	-1,09%	130.375	-4,78%	188.152	1,49%
2008	268.695	16,75%	74.769	7,52%	287.652	5,26%	124.145	4,62%	190.950	8,68%
2009	313.711	9,01%	80.390	-6,48%	302.771	-2,63%	129.882	-1,28%	207.529	-2,17%
2010	341.962		75.183		294.813		128.220		203.024	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, ίδια επεξεργασία

Πίνακας Π.10 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλην camping στην Περιφέρεια Αττικής

ΕΤΗ	ΑΤΤΙΚΗ	
	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)
1980	3.227.507	-4,50%
1981	3.082.131	-3,31%
1982	2.980.076	-6,57%
1983	2.784.286	13,41%
1984	3.157.672	-0,78%
1985	3.133.169	-15,28%
1986	2.654.393	8,07%
1987	2.868.534	3,19%
1988	2.960.030	1,90%
1989	3.016.298	1,00%
1990	3.046.602	-20,51%
1991	2.421.852	18,48%
1992	2.869.437	2,62%
1993	2.944.567	-3,80%
1994	2.832.575	-4,38%
1995	2.708.563	-5,98%
1996	2.546.597	19,17%
1997	3.034.705	5,86%
1998	3.212.484	-8,42%
1999	2.941.892	10,98%
2000	3.264.777	-14,24%
2001	2.799.992	-7,48%
2002	2.590.584	-3,03%
2003	2.512.211	-4,26%
2004	2.405.102	18,14%
2005	2.841.425	9,23%
2006	3.103.811	13,55%
2007	3.524.241	-3,60%
2008	3.397.341	-2,92%
2009	3.298.264	-2,97%
2010	3.200.335	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας Π.11 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλην camping στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

ΒΟΡΕΙΟ ΑΙΓΑΙΟ						
	Ν. ΑΕΣΒΟΥ		Ν. ΣΑΜΟΥ		Ν. ΧΙΟΥ	
ΕΤΗ	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)
1980	36.728	-2,03%	38.977	19,11%	23.034	0,24%
1981	35.983	2,01%	46.424	1,84%	23.089	-9,08%
1982	36.708	-7,36%	47.276	-1,02%	20.993	-2,47%
1983	34.007	13,03%	46.793	13,16%	20.475	8,78%
1984	38.438	12,52%	52.950	0,37%	22.273	-7,70%
1985	43.250	-1,06%	53.145	14,07%	20.558	-9,41%
1986	42.791	0,55%	60.623	8,16%	18.623	0,88%
1987	43.025	24,52%	65.571	10,56%	18.787	9,97%
1988	53.575	4,35%	72.493	-1,89%	20.661	4,82%
1989	55.904	9,03%	71.126	-1,99%	21.656	5,27%
1990	60.954	0,00%	69.711	-14,11%	22.797	17,52%
1991	60.957	14,11%	59.877	45,58%	26.792	22,41%
1992	69.560	21,04%	87.169	17,20%	32.795	2,71%
1993	84.195	0,66%	102.159	-2,58%	33.685	4,79%
1994	84.751	10,41%	99.527	14,22%	35.300	6,18%
1995	93.574	7,04%	113.678	4,98%	37.483	-2,88%
1996	100.159	5,34%	119.339	6,48%	36.402	17,78%
1997	105.504	-0,41%	127.072	2,27%	42.876	4,13%
1998	105.074	23,29%	129.960	10,56%	44.648	5,77%
1999	129.546	9,23%	143.682	-8,41%	47.226	-2,62%
2000	141.506	-8,21%	131.598	0,34%	45.987	1,69%
2001	129.895	-3,94%	132.040	1,42%	46.765	1,56%
2002	124.780	10,54%	133.914	-9,48%	47.495	14,78%
2003	137.931	-2,44%	121.219	-5,59%	54.513	-20,97%
2004	134.563	-0,62%	114.445	-11,14%	43.081	21,74%
2005	133.729	-2,59%	101.701	9,44%	52.448	29,48%
2006	130.259	7,76%	111.299	7,28%	67.909	-0,72%
2007	140.370	-5,51%	119.400	-0,47%	67.418	-11,36%
2008	132.638	0,61%	118.840	3,66%	59.759	-9,73%
2009	133.450	-12,27%	123.192	-2,82%	53.947	-0,41%
2010	117.072		119.714		53.728	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας Π.12 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλην camping στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου

ΝΟΤΙΟ ΑΙΓΑΙΟ				
	Ν. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ		Ν. ΚΥΚΛΑΔΩΝ	
ΕΤΗ	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)
1980	714.190	2,76%	170.563	3,76%
1981	733.889	8,71%	176.969	2,28%
1982	797.783	-8,41%	181.002	-2,84%
1983	730.684	22,10%	175.856	22,95%
1984	892.154	10,73%	216.213	0,10%
1985	987.898	3,08%	216.421	-2,98%
1986	1.018.305	0,08%	209.974	5,09%
1987	1.019.130	-0,91%	220.655	2,61%
1988	1.009.863	2,78%	226.414	4,52%
1989	1.037.907	8,00%	236.659	2,60%
1990	1.120.915	-6,29%	242.810	0,08%
1991	1.050.416	22,92%	243.015	26,41%
1992	1.291.178	-3,31%	307.207	11,30%
1993	1.248.413	16,37%	341.930	-0,66%
1994	1.452.799	-2,08%	339.665	5,08%
1995	1.422.622	-4,92%	356.914	2,17%
1996	1.352.681	10,66%	364.674	12,46%
1997	1.496.885	2,53%	410.095	9,74%
1998	1.534.802	19,21%	450.049	-3,60%
1999	1.829.575	0,68%	433.852	-5,54%
2000	1.842.049	-7,53%	409.834	-5,90%
2001	1.703.421	-5,83%	385.665	-13,40%
2002	1.604.142	4,38%	333.978	-4,68%
2003	1.674.407	-7,11%	318.350	0,96%
2004	1.555.405	-3,73%	321.397	5,29%
2005	1.497.365	-1,23%	338.414	-3,48%
2006	1.478.936	13,62%	326.623	36,76%
2007	1.680.387	-0,84%	446.704	3,42%
2008	1.666.340	0,21%	461.987	10,52%
2009	1.669.845	18,64%	510.594	1,40%
2010	1.981.135		517.739	

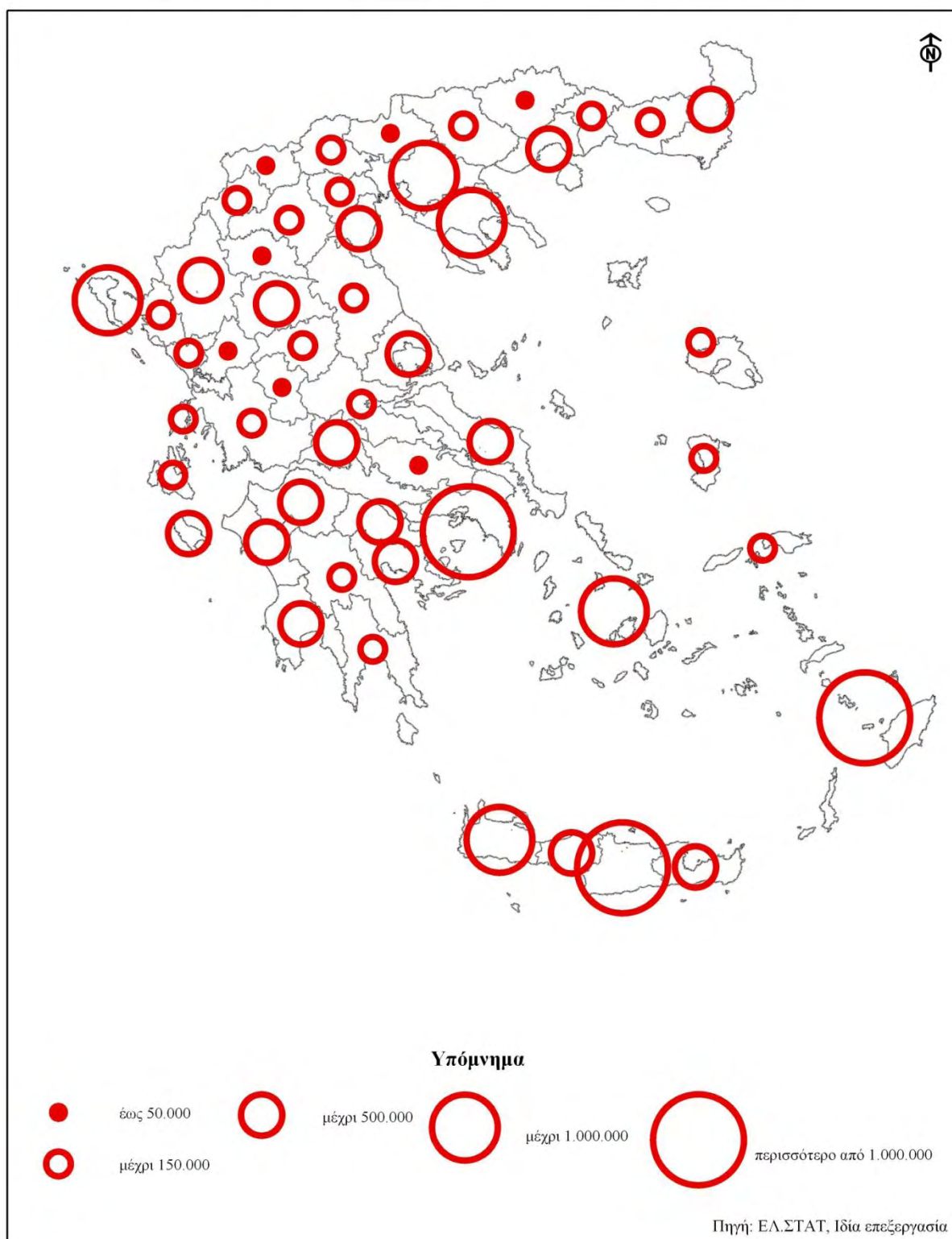
Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

Πίνακας Π.13 : Αριθμός πελατών στα καταλύματα ξενοδοχειακού τύπου πλην camping στην Περιφέρεια Κρήτης

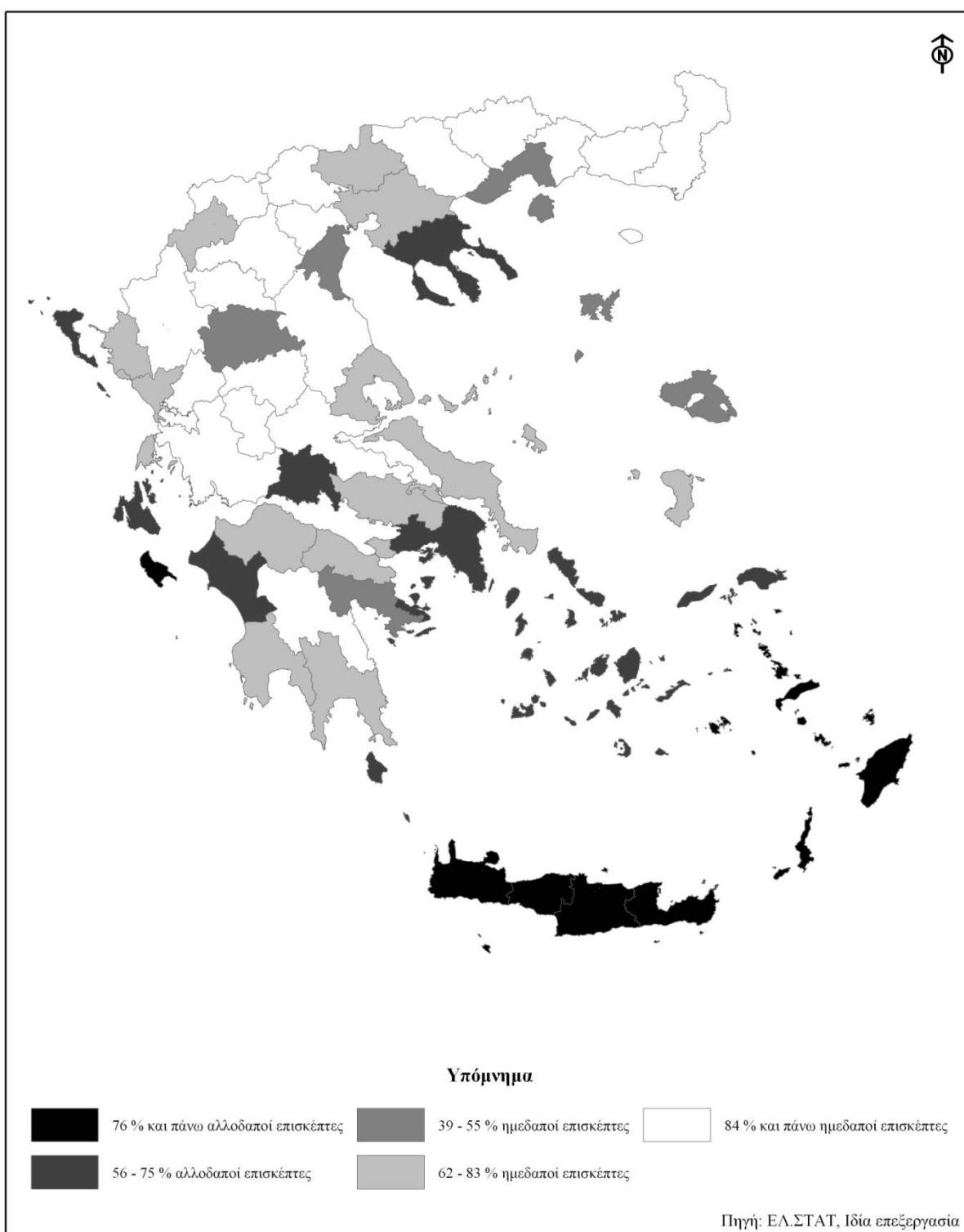
ΚΡΗΤΗ								
	Ν. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ		Ν. ΛΑΣΙΘΙΟΥ		Ν. ΡΕΘΥΜΝΗΣ		Ν. ΧΑΝΙΩΝ	
ΕΤΗ	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)	Αριθμός Πελατών	Ετήσιος Ρυθμός Μεταβολής (%)
1980	442.963	7,16%	197.311	10,24%	91.539	6,46%	120.168	5,66%
1981	474.659	-0,67%	217.508	-2,99%	97.456	6,78%	126.975	6,41%
1982	471.470	-1,01%	210.999	1,36%	104.067	7,26%	135.120	0,77%
1983	466.688	23,63%	213.864	18,01%	111.623	24,15%	136.154	13,59%
1984	576.973	8,07%	252.372	1,75%	138.580	3,30%	154.656	4,74%
1985	623.511	-8,12%	256.794	-1,10%	143.157	-6,10%	161.979	-6,00%
1986	572.861	-3,86%	253.976	-3,97%	134.418	1,92%	152.265	-1,26%
1987	550.733	7,11%	243.884	2,52%	137.001	10,77%	150.341	5,77%
1988	589.897	2,00%	250.032	-6,64%	151.757	2,57%	159.015	3,47%
1989	601.680	6,53%	233.419	8,72%	155.664	6,50%	164.534	35,42%
1990	640.975	-10,26%	253.776	-11,46%	165.784	-9,20%	222.819	-13,02%
1991	575.216	21,29%	224.697	26,35%	150.539	14,71%	193.798	7,50%
1992	697.670	-7,99%	283.908	-18,23%	172.681	67,07%	208.342	-2,89%
1993	641.907	7,64%	232.163	0,87%	288.500	-19,88%	202.331	19,17%
1994	690.942	-12,89%	234.189	-2,66%	231.137	-9,46%	241.118	21,28%
1995	601.894	3,28%	227.955	0,06%	209.272	-2,48%	292.424	3,57%
1996	621.630	16,20%	228.102	11,65%	204.083	5,72%	302.856	10,45%
1997	722.364	-0,06%	254.678	26,61%	215.760	6,77%	334.499	2,03%
1998	721.946	11,40%	322.438	-10,18%	230.369	11,66%	341.281	10,33%
1999	804.237	-1,64%	289.616	-4,52%	257.235	-8,49%	376.527	-2,21%
2000	791.078	-9,16%	276.512	-10,93%	235.402	-3,40%	368.191	11,00%
2001	718.582	1,72%	246.279	4,51%	227.392	10,09%	408.678	-10,47%
2002	730.972	0,66%	257.374	-12,38%	250.337	2,15%	365.882	5,25%
2003	735.780	18,02%	225.519	13,60%	255.725	13,57%	385.077	19,99%
2004	868.394	-9,72%	256.185	-0,15%	290.434	-3,69%	462.041	-11,27%
2005	784.019	5,75%	255.794	14,12%	279.706	5,32%	409.950	5,99%
2006	829.133	26,45%	291.903	6,12%	294.588	25,02%	434.521	15,69%
2007	1.048.413	-1,92%	309.776	10,43%	368.284	-1,88%	502.710	8,69%
2008	1.028.250	-0,02%	342.100	15,94%	361.374	5,79%	546.395	3,64%
2009	1.028.068	3,47%	396.629	-1,91%	382.307	7,04%	566.263	4,68%
2010	1.063.726		389.060		409.228		592.787	

Πηγή: ΕΛ.ΣΤΑΤ, Ιδία επεξεργασία

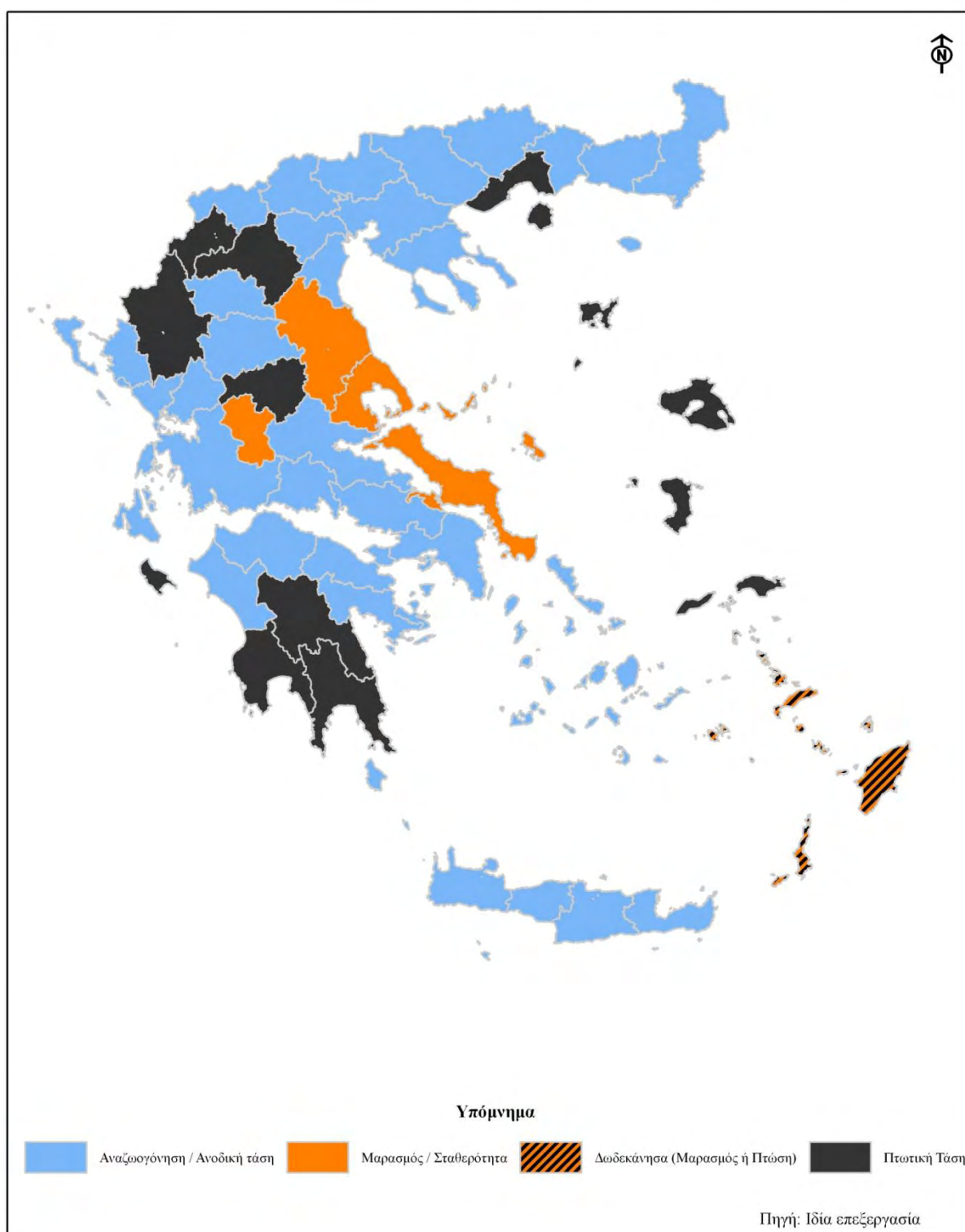
Χάρτης Π.1 : Χωρική κατανομή των επισκεπτών στην Ελλάδα για το 2010

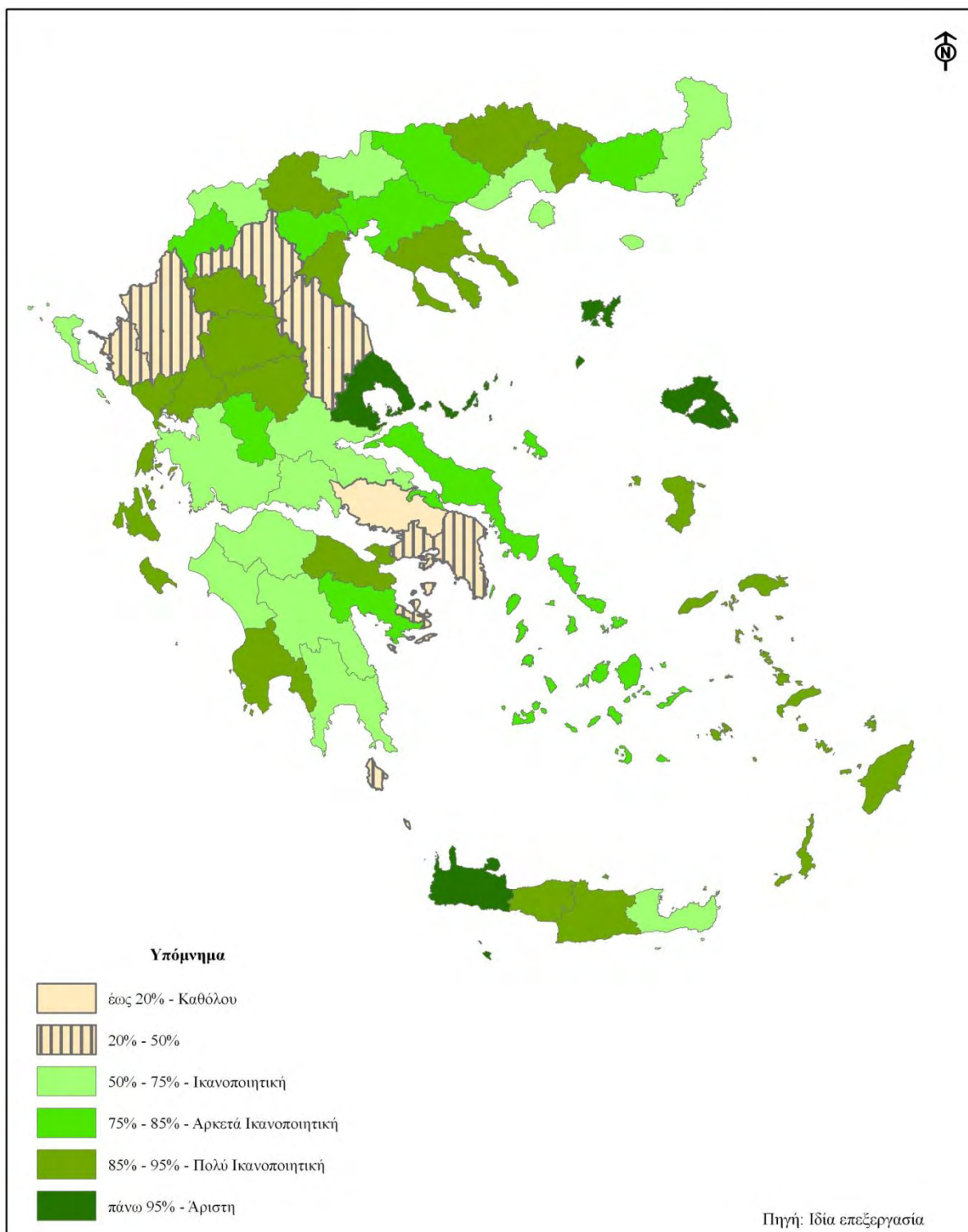
Χάρτης Π.2 : Χωρική κατανομή των επισκεπτών για το 2010 σε σχέση με την προέλευση των επισκεπτών

Χάρτης Π.3 : Ομαδοποίηση των Νομών ανάλογα με ποιο στάδιο βρίσκεται κάθε Νομός, σε σχέση με την θεωρία του Butler

Χάρτης Π.4 : Στατιστική ερμηνευτικότητα του οικονομικού υποδείγματος στους Νομούς

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

■ Ελληνική Βιβλιογραφία

Ανδρικόπουλος, Α. (2003) *Οικονομετρία: Βασική θεωρία και εφαρμογές*, Τόμος Α. Αθήνα: Εκδόσεις Μπένου.

Ανδριώτης, Κ. (2005) *Τουριστική Ανάπτυξη και Σχεδιασμός*. Αθήνα: Εκδόσεις Σταμούλης.

Κοκκώσης, Χ. Τσάρτας, Π. και Γκρίμπα, Ε. (2011) *Ειδικές και Εναλλακτικές Μορφές Τουρισμού*. Αθήνα: Κριτική.

Κουζέλης, Α. (2002) *Η διαφημιστική δαπάνη για τον Τουρισμό*. Μελέτες 14, Αθήνα: ΙΤΕΠ.

Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Εργαστήριο Τουριστικών Ερευνών και Μελετών (2010) *Η Σημασία του Τουρισμού για την Ελληνική Οικονομία / Κοινωνία & Προτάσεις Πολιτικής για την Τουριστική Ανάπτυξη*. Χίος: Πανεπιστήμιο Αιγαίο, ΣΕΤΕ, Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.greektourism2020.gr/fileadmin/GreekTourism2020/gt2020_documents/oreksi_diavasma/100201Meleth.pdf> [Πρόσβαση στις 5 Απριλίου 2012].

Πολύζος, Σ. (2002) “Ανάλυση Παραγόντων Επιρροής και Εμπειρική Διερεύνηση των Εσωτερικών Τουριστικών Ροών στην Ελλάδα”. *ΤΟΠΟΣ*, 18-19: 87-108.

ΣΕΤΕ (2010) *Ελληνικός Τουρισμός 2020: Πρόταση για το νέο αναπτυξιακό μοντέλο*. Αθήνα: ΣΕΤΕ. Διαθέσιμο στο: <URL: [http://www.greektourism2020.gr/fileadmin/GreekTourism2020/gt2020_documents/SETEbrochure\(low\)2.pdf](http://www.greektourism2020.gr/fileadmin/GreekTourism2020/gt2020_documents/SETEbrochure(low)2.pdf)> [Πρόσβαση στις 18 Απριλίου 2012].

Τσάρτας, Π. (1996) *Τουρίστες, ταξίδια, τόποι: Κοινωνιολογικές Προσεγγίσεις στον Τουρισμό*. Αθήνα: Εξάντας.

Τσάρτας, Π. (2010) *Ελληνική Τουριστική Ανάπτυξη*. Αθήνα: Κριτική.

Middleton, V. και Hawkins, R. (2004) *Τουριστικό Μάρκετινγκ για Βιώσιμη Ανάπτυξη*. Μετάφραση Αντόνογλου Ελεάννα, Αθήνα: Κριτική.

■ Ξένη Βιβλιογραφία

Agarwal, S. (1994) “The Resort Cycle Revisited: Implications for Resorts”. In Cooper, C.P. and Lockwood, A. (ed) *Progress in Tourism, Recreation and Hospitality Management*. Wiley: Chichester, pp. 194-208.

Agarwal, S. (1997a) “The public sector: planning for renewal?”. In Shaw, G. and Williams, A. (eds). *The Rise and Fall of British Coastal Resorts: Cultural and Economic Perspectives*. London: Mansell, pp.117-158.

Agarwal, S. (1997b) “The resort cycle and seaside tourism: an assessment of its applicability and validity”. *Tourism Management*, 18 (2): 65-73.

Andriotis, K. (2003) “Host, guests and transformation of the coast. Implications for sustainable tourism development in Crete”. Paper Presented in the International Scientific Conference “Sustainable Tourism Development and the Environment”, University of the Aegean, Chios Island, Greece 2-5 October.

Barrett, J.A. (1958) “The Seaside Resort Towns of England and Wales”. PhD thesis, London: University of London.

Bianchi, R. (1994) “Tourism development and resort dynamics: an alternative approach”. *Progress in Tourism Recreation and Hospitality Management*, 5: 181-193.

Blanke, J. and Chiesa, T. (2011) *The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011, Beyond the Downturn*. Geneva: World Economic Forum, Διαθέσιμο στο: <URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TravelTourismCompetitiveness_Report_2011.pdf > [Πρόσβαση στις 8 Απριλίου 2012].

Burton, R. (1995) *Travel geography*. London: Pitman.

Butler, R.W. (1980) “The concept of the tourist area life-cycle of evolution: implications for management of resources”. *Canadian Geographer*, 24 (1): 5-12.

Butler, R.W. (1993) “Tourism development in small islands: Past influences and future directions”. In Lockhart, D. Drakakis-Smith, D. et Schembri, J. (eds). *The Development Process in Small Island States*. London: Routledge, pp. 71-91.

Butler, R.W. (2006) *The Tourism Area Life Cycle, Vol. 1 Applications and Modifications*. Channel View Publications.

Chu, F-L.(2004) “Forecasting tourism demand: a cubic polynomial approach”. *Tourism Management*, 25: 209-218.

Choy, D.J. L. (1992) “Life Cycle Models for Pacific Island Destinations”. *Journal of Travel Research*, 30 (3): 26-31.

Christaller, W. (1964) “Some considerations of tourism location in Europe: The peripheral regions – Underdeveloped countries – recreation areas”. *Regional Science Association Papers*, 12: 95-105.

Clary, D. (1984). “The Impact of Social Change on a Leisure Region (1960-1982). A Study of Nord Pays D’Auge”. In Long, J. and Hecock, R. (eds) *Leisure Tourism and Social Change*. Scotland: Dunfermline, Center for Leisure Research, pp. 51-55.

Coccosis, H. (2002) “Island Tourism Development and carrying capacity”. In Apostolopoulos, Y. and Gayle, D. (eds.) *Island Tourism and Sustainable Development: Caribbean Pacific and Mediterranean experiences*. London: Praeger, pp. 131-144.

- Cohen, E. (1972) "Toward a sociology of international tourism". *Social Research*, 39: 164-182.
- Cooper, C. (1990) "Resorts in Decline – The Management Response". *Tourism Management*, 11 (1): 63-67.
- Cooper, C. (1993) "The Life Cycle Concept and Tourism". In Johnson, P. and Thomas, B. (eds) *Choice and Demand in Tourism*, London/New York: Mansell, pp. 145-160.
- Cooper, C. (1994) "The Destination Life Cycle: An Update". In Seaton, A. V. Jenkins, C. L. Wood, R. C. Dieke, P. U. C. Bennett, M. M. Maclellan, L. R. Smith, R. (eds.) *Tourism: The State of the Art*. Chichester: Wiley, pp. 340-346.
- Cooper, C. and Jackson, S. (1989) "Destination Life Cycle: The Isle of Man Case Study". *Annals of Tourism Research*, 16: 377-398.
- Da Conceicao Goncalves, V. F. and Aguas, P. M. R. (1997) "The Concept of Life Cycle: An Application on the Tourist Product". *Journal of Travel Research*, 36 (2): 12-22.
- Debbage, K. G. (1990) "Oligopoly and the Resort Cycle in the Bahamas". *Annals of Tourism Research*, 17: 513-527.
- Defert, P. (1954) "Essai de localization touristique", *Tourist Review*, 9 (1): 110-119.
- Dewar, K. (1983) "Old Hotel Registers as a Tool in Analyzing Resort Visitation and Development". *Recreational Research Review*, 10: 5-10.
- di Benedetto, A. C. and Bojanic, D. (1993) "Tourism Area Life Cycle Extensions". *Annals of Tourism Research*, 20: 557-570.
- Digance, J. (1997) "Life Cycle Model". *Annals of Tourism Research*, 24 (2): 452-455.

Douglas, N. (1997) “Applying the life cycle model to Melanesia”. *Annals of Tourism Research*, 24(1): 1-22.

Doxey, G. (1975) “A causation theory of visitor-residents irritants: methodology and research inferences”, *The Impact of Tourism*, Sixth Annual Conference Proceedings of the Travel Research Association, San Diego, pp. 195-198.

Foster, D. M. and Murphy, P. (1991) “Resort Cycle Revisited – The Retirement Connection”. *Annals of Tourism Research*, 18 (4): 553-567.

Gaynor, P. E. and Kirkpatrick, R.C. (1994) *Time Series Modeling and Forecasting in Business and Economics*. New York: McGraw-Hill.

Getz, D. (1992) “Tourism planning and destination life cycle”. *Annals of Tourism Research*, 19 (4): 752-770.

Gilbert, E.W. (1939) “The growth of inland and seaside health resorts in England”, *Scottish Geographical Magazine*, 55: 16-35.

Gordon, I. and Goodall, B. (1992) “Resort Cycles and Development Processes”. *Built Environment*, 18 (1): 41-56.

Gonçalves, V.F.C and Aguas, P.M.R. (1997) “The concept of life cycle: An application to the tourist product”. *Journal of Travel Research*, 36 (2): 12-22.

Haywood, K.M. (1986) “Can the tourist-area life cycle be made operational?”. *Tourism Management*, 7 (3): 154-167.

Haywood, K. M. (1992) “Revisiting Resort Cycle”. *Annals of Tourism Research*, 19: 351-354.

Hovinen, G.R. (1981) “A tourist cycle in Lancaster County, Pennsylvania”. *Canadian Geographer*, 15: 283-286.

-
- Hovinen, G.R. (1982) "Visitor cycles: Outlook for tourism in Lancaster county". *Annals of Tourism Research*, 9 (4): 565-583.
- Ioannides, D. (1992) "Tourism development agents: the Cypriot resort cycle". *Annals of Tourism Research*, 19 (4): 711-731.
- Johnston, C.S. (2001) "Shoring the foundations of the destination life cycle model, part 2: A case study of Kona, Hawai'i Island". *Tourism Geographies*, 3 (2):135-164.
- Juelg, F. (1993) "Tourism Product Life Cycles in the Central Eastern Alps: A Case Study of Heiligenblut on the Grossglockner". *Tourism Recreation Research*, 18 (1): 20-26.
- Karplus, Y. and Krakover, S. (2005) "Stochastic Multivariable Approach to Modeling Tourism Area Life Cycles". *Tourism and Hospitality Research*, 2005 (5): 235-253.
- Keller, C. P. (1987) "Stages of Peripheral Tourism Development - Canada's North West Territories", *Tourism Management*, 8: 20-32.
- Knowles, T. and Curtis, S. (1999) "The Market Viability of European Mass Tourist Destinations – A Post-Stagnation Life-Cycle Analysis". *International Journal of Tourism Research*, 1 (2): 87-96.
- Lavery, P. (1971) "Resorts and Recreation". In Lavery, P. (eds) *Recreational Geography*. New York: Wiley, pp. 167-195.
- Lundgren, J.O.J. (1982) "The tourist frontier of Nouveau Quebec: Functions and regional leakages". *Tourist Review*, 37 (2): 10-16.
- Lundtorp, S. and Wanhill, S. (2001) "The Resort Life Cycle Theory – Generating Processes and Estimation". *Annals of Tourism Research*, 28 (4): 947-964.

Martin, B. S. Uysal, M. (1990) “An Examination of the Relationship Between Carrying Capacity and the Tourism Lifecycle: Management and Policy Implications”. *Journal of Environmental Management*, 31 (4): 327-333.

McKinsey & Company (2012) *Greece 10 Years Ahead: Defining Greece's new growth model and strategy*. Executive Summary, Athens: McKinsey & Company, Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.mckinsey.com/locations/athens/GreeceExecutiveSummary_new/pdfs/Executive_summary_English_new.pdf> [Πρόσβαση στις 10 Απριλίου 2012].

McGoodwin, J.R. (1986) “The tourism-impact syndrome in developing coastal communities – A Mexican case”. *Coastal Zone Management*, 14 (1-2): 131-146.

Meyer-Arendt, K.L. (1985) “The Grand Isle Louisiana resort cycle”. *Annals of Tourism Research*, 12 (3): 65-73.

Meyer-Arendt, K.L. (1990) “Recreational Business Districts in Gulf of Mexico Seaside Resorts”. *Journal of Cultural Geography*, 11(1): 39-55.

Mitchell, L.S. and Murphy, P.E. (1991) “Geography and Tourism”. *Annals of Tourism Research*, 18 (1): 57-70.

Morris, A. and Dickinson, G. (1987) “Tourist development in Spain: Growth versus Conservation on the Costa Brava”. *Geography*, 72 (1): 16-25.

Nelson, R. and Wall, G. (1986) “Transport and accommodation: Changing interrelationships on Vancouver Island”. *Annals of Tourism Research*, 13 (2): 239-260.

Oglethorpe, M. (1984) “Tourism in Malta: A crisis of dependence”. *Leisure Studies*, 3: 147-162.

O'Hare, G. and Barrett, H. (1997) “The destination life cycle: International tourism in Peru”. *Scottish Geographical Magazine*, 113 (2): 66-73.

- Pearce, D. (1989) *Tourism development*. London: Longman.
- Plog, S. (1973) “Why destination areas rise and fall in popularity?”. *The Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 14 (3): 13-16.
- Polyzos, S. and Sdrolias, L. (2006) “Strategic Method of Confrontation of Tourist Competition: The Case of Greece”. *Journal of Travel and Tourism Research*, 6 (1): 12-28.
- Polyzos, S. Arabatzis, G. Tsiantikoudis, S. (2007) “The Attractiveness of Archaeological Sites in Greece: A Spatial Analysis”. *International Journal of Tourism Policy and Research*, 1 (3): 246-266.
- Priestley, G. and Mundet, L. (1998) “The Post-Stagnation Phase of the Resort Cycle”. *Annals of Tourism Research*, 25 (1): 85-111.
- Prideaux, B. (2000) “The resort development spectrum - A new approach to modeling resort development”. *Tourism Management*, 21 (3): 225-240.
- Russell, R. and Faulkner, B. (1998) “Reliving the destination life cycle in Coolangatta: an historical perspective on the rise, decline and rejuvenation of an Australian seaside resort”. In Laws, E. Faulkner, B. et Moscardo, G. (eds) *Embracing and Managing Change in Tourism: International Case Studies*. London: Routledge, pp.95-115.
- Russell, R. and Faulkner, B. (2004) “Entrepreneurship, Chaos and the Tourism Area Lifecycle”. *Annals of Tourism Research*, 31 (3): 556-579.
- Schuckert, M. Möller, C. Weiermair, K. (2007) “Alpine destination life cycles: Challenges and implications”. In Conrady, R. and Buck, M. (eds) *Trends and Issues in Global Tourism 2007*. Berlin: Springer, pp. 121-136.
- Schwab, K. (2011) *The Global Competitiveness Report 2010-2011*, Geneva: World Economic Forum. Διαθέσιμο στο: <URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf> [Πρόσβαση στις 8 Απριλίου 2012].

- Smith, R.A. (1992a) "Review of integrated beach resort development in Southeast Asia". *Land Use Policy*, 9: 209-217.
- Smith, R.A. (1992b) "Beach resort evolution: Implications for planning". *Annals of Tourism Research*, 19 (2): 304-322.
- Stansfield, C.A. and Rickert, J.E. (1970) "The recreational business district". *Journal of Leisure Research*, 2: 213-225.
- Stansfield, C.A. (1971) "The nature of seafront development and social status of seaside resorts". *Society and Leisure*, 4: 117-148.
- Stansfield, C.A. (1978) "Atlantic city and the resort cycle. Background to the legalization of gambling". *Annals of Tourism Research*, 5 (2): 238-251.
- Strapp, J.D. (1988) "The resort cycle and second homes". *Annals of Tourism Research*, 15: 504-516.
- Toh, R.S. Khan, H. and Koh, A-J. (2001) "A Travel Balance Approach for Examining Tourism Area Life Cycles: The Case of Singapore". *Journal of Travel Research*, 39: 426-432.
- Tooman, L. A. (1997) "Applications of the Life-Cycle Model in Tourism". *Annals of Tourism Research*, 24 (1): 214-234.
- Tsartas, P. (1992) "Socio-economic impact of tourism on two Greek isles". *Annals of Tourism Research*, 19 (3): 516-533.
- Tse, E. C. and Elwood, C. M. (1990) "Synthesis of the Life Cycle Concept with Strategy and Management Style: A Case Study in the Hospitality Industry". *International Journal of Hospitality Management*, 9: 223-236.
- Van de Weg, H. (1982) "Revitalization of Traditional Resorts". *Tourism Management*, 3 (4):303-307.

Weaver, D.B. (1993) "Model of urban tourism for small Caribbean islands". *Geographical Review*, 83 (2): 134-140.

Williams, M.T. (1993) "An expansion of the tourist site cycle model: The case of Minorca (Spain)". *Journal of Tourism Studies*, 4 (2): 24-32.

World Travel & Tourism Council/WTTC (2012) *Travel & Tourism, Economic Impact 2012, Greece*. London: WTTC, Διαθέσιμο στο: <URL: http://www.wttc.org/site_media/uploads/downloads/greece2012.pdf> [Πρόσβαση στις 19 Απριλίου 2012].

Wong, P.P. (1998) "Coastal tourism development in Southeast Asia: Relevance and lessons for coastal zone management". *Ocean and Coastal Management*, 38 (2): 89-109.

Young, B. (1983) "Touristisation of traditional Maltese fishing-farming villages". *Tourism Management*, 4 (1): 35-41.

■ Στατιστικές Πηγές

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (1983) *Στατιστική του Τουρισμού Έτους 1981*. Αθήνα: ΕΣΥΕ.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (1985) *Στατιστική του Τουρισμού, Έτη 1982 και 1983*. Αθήνα: ΕΣΥΕ.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (1987) *Στατιστική του Τουρισμού, Έτη 1984 και 1985*. Αθήνα: ΕΣΥΕ.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (1990) *Στατιστική του Τουρισμού, Έτη 1986 και 1987*. Αθήνα: ΕΣΥΕ.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (1993) *Στατιστική του Τουρισμού, Έτη 1988-1990*. Αθήνα: ΕΣΥΕ.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (1995) *Στατιστική του Τουρισμού, Έτη 1991-1993*. Αθήνα: ΕΣΥΕ.

Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (1999) *Στατιστική του Τουρισμού, Έτη 1994-1996*. Αθήνα: ΕΣΥΕ.

Eurostat (2011) *Domestic Tourism*. Report 49/201, Luxembourg: European Union.

